

A SELYE JÁNOS EGYETEM
REFORMÁTUS TEOLÓGIAI KARA ÉS A
CALVIN J. TEOLÓGIAI AKADÉMIA
TUDOMÁNYOS FOLYÓIRATA

IV. ÉVFOLYAM

1. SZÁM

1/2010

Teológiai Fórum

TARTALOM

Fazekas Szilvia:	Balogh Elemér élete és munkássága
Czinke Zsolt:	A szlovákiai református egyház elemi iskoláinak története 1918 – 1945
Somogyi Alfréd:	Adalékok a Szlovákiai Református Keresztyén Egyház XX. századi történetéhez. A Szervező Bizottság időszaka a megalakulástól az első választásokig 1939 – 1942
Buza Zsolt:	A Csehszlovákiai Református Egyház és a reszlovakizáció

Teológiai Fórum

IV. évfolyam 1. szám

A Selye János Egyetem
Református Teológiai
Kara és a Calvin J.
Teológiai Akadémia
tudományos folyóirata

Főszerkesztő:
Doc. PhDr. Molnár János,
a SJE RTK dékánja

Szerkesztőség levélcíme:
P.O.Box 54.
945 01 Komárno 1.

Szerkesztés és
nyomdai előkészítés:
Dr. Somogyi Alfréd
somogyia@mail.t-com.sk

Nyomja:
Silvester kft.,
Révkomárom

Egy lapszám ára:

= 2,-€

Bejegyzés:

MK SR 3804/2007

ISSN 1337-6519

„...első volt nem az uralkodásban, hanem a szolgálatban, amely a hit és a szeretet szolgálata, első a küzdelemben, amelyre a Lélek hívta, s amelyben ez vezette. Balogh Elemérnek hatalmas szíve volt, sokan azt mondták róla, hogy a szeretet embere...”

(9. oldal)

„...Az egyház végig ragaszkodott ahhoz, hogy ne az állam által ráerőszakolt módszerek és eszközök segítségével történjék az iskolákban az oktatás, hanem évszázados tradíciókhoz méltóan, evangéliumi alapon, saját tankönyvekből oktathassák a felnövekvő nemzedéket...”

(20. oldal)

„...a szlovák református egyházi szervezkedés nyíltan nem vállalt jogfolytonosságot a korábbi évek és évszázadok református egyházi hagyományaival. Ennek pedig egyetlen oka volt: a református magyar múlt. 1939. május 30-tól a Szlovákiai Református Egyház Szervező Bizottsága lett a szlovákiai reformátusság legfelsőbb képviselői, egyház-igazgatási és egyben végrehajtó szerve. Így született hát meg a Szervező Bizottság, amely másfél évtizedre – vagyis túlmutatva az önálló Szlovákia meglétén – meghatározó vezető testülete lett egyházunknak...”

(62. oldal)

„...1946 nyarán jelent meg Andrej Maťašík tollából egy cikk a reszlovakizáció kapcsán. Ebben a cikkben méltatta a Szlovák Liga „visszaszlovákosító” tendenciáját, és eljutott arra a megállapításra, hogy a reszlovakizációval Közép-Európa egyik legégetőbb problémája tűnik el: a több mint száz éve tartó szlovák–magyar ellentét...”

(81. oldal)

Teológiai Fórum 2010/1.

Számunk szerzői:

Mgr. Fazekas Szilvia (Komárom)
Mgr. Czinke Zsolt (Bátorkeszi)
ThDr. Somogyi Alfréd (Apácazakállás)
Mgr. Buza Zsolt (Rozsnyó)

ISSN 1337-6519

= 2,- €

Teológiai Fórum

2010 / 1.

reg.sz. / reg.č.: MK SR 3804/2007

ISSN 1337-6519

Teológiai Fórum

A Selye János Egyetem Református Teológiai Kara
és a
Calvin J. Teológiai Akadémia
tudományos folyóirata

IV. évfolyam 1. szám

2010.

Egyháztörténeti szám

Tartalom:

Fazekas Szilvia: Balogh Elemér élete és munkássága	3.
Czinke Zsolt: A szlovákiai református egyház elemi iskoláinak története 1918 – 1945	16.
Dr. Somogyi Alfréd: Adalékok a Szlovákiai Református Keresztyén Egyház XX. századi történetéhez. A Szervező Bizottság időszaka a megalaku- lástól az első választásokig 1939 – 1942	54.
Buza Zsolt: A Csehszlovákiai Református Egyház és a reszlovakizáció	72.

Fazekas Szilvia:

Balogh Elemér élete és munkássága

Bevezetés

Főtiszteletű Balogh Elemér élete és munkássága mára már ritkán emlegetett és a fiatalabb korosztályhoz tartozók közül sokaknak ismeretlen. Isten alázatos szolgájaként munkálkodott, s ez egész életét meghatározta. Egyházunk egyik legkiválóbb személyisége volt, aki sokat tett és sok áldozatot hozott egyházáért, nemzetéért, népéért.

A család

Balogh Elemér édesapja, Balogh Sándor, szintén református lelkész volt. A gimnáziumot Kun-szentmiklóson végezte, dr. Balogh József segítségével, s vele együtt részt vett a szabadságharcban. A szabadságharc leverése után Pápára ment, ahol elvégezte a hittudományi főiskolát. 1868-ig Székesfehérvárott volt lelkész, majd Pálfán 1894-ig, s végül 1904-ig Kálozon. Balogh Sándor végtelenül egyszerű ember volt, semmilyen tisztséget nem viselt. Zenetudására jellemző volt, hogy a pálfai gyülekezetben négyszólamú énekkart szervezett, ami ebben a korban ritka dolog volt. Édesanyja, Michele Mária, német gyökerekkel rendelkező családban nevelkedett, de magyar nevelést kapott. Ő is zenekedvelő ember volt, fennmaradt róla, hogy gitáron játszott¹.

Balogh Elemér, a népszerű tudós, református püspök, pozsonyi működésének 40. évfordulóján

¹ Református Világszemle. 1939. V. évf. 2. sz. 50-52. p.

A gyermekkor

„Balogh Elemér 1866. február 6-án született Székesfehérvárott. Elemi iskolás tanulmányait már Pálfán kezdte, ahol édesapja lelkész volt, de csak egyetlen egy napig volt tanuló, mivel édesapja kivette az iskolából, és saját maga kezdte tanítani. Ekkor szeretettette meg vele a zenét is, amit később szorgalmas továbbtanulással magas művészi fokra fejlesztett. Gyermekkori éveiben kötött szoros barátságot Csók Istvánnal, a híres festőművésszel”².

A tanulóévek

Az elemi iskolás évei után a budapesti II. kerületi állami gimnáziumba került, ahol nemcsak tanították, hanem nevelték is őt. A gimnáziumi évek alatt a természettudományok iránt érdeklődött. Kijárt a Kis-Svábhegyre, ahol a kőbányában gyönyörű kalciumkristályokat talált. Később a fizikában képezte magát, megtanult vasat esztergályozni. Olyannyira vonzódott a természettudományhoz, hogy hatodikos gimnazista korában összeírta a magyar növényvilág népies régi neveit, s munkáját elküldte a Magyar Tudományos Akadémiának. A természettudományi érdeklődése onnan fakadt, hogy megörökölte nagybátyja könyvtárát. Később már az irodalomtörténet felé fordult olyan komolysággal, hogy bibliafordításokra vonatkozó tanulmányával, a gimnázium nyolcadik osztályában egy kiírt pályadíj aranyérmét nyerte el.

A középiskolai évek befejeztével a budapesti református teológiára ment továbbtanulni. Szorgalma, tehetsége, szerénysége révén sok jó barátot szerzett tanárai és diáktársai közül egyaránt.

1891-92-ben Skóciában folytatta teológiai tanulmányait, ahol az edinburghi Free Church College tanulója, s lakója lett. Itt került kapcsolatba az angolszász keresztyénséggel, amely számára – és az ő révén, utólagosan számunkra is – egyházpolitikai tekintetben nagyon sokat jelentett.

---

² Református Világszemle. 1939. V. évf. 2. sz. 52. p.

Ami ezeket a főiskolai tanulóéveket illeti, a fő jellemzőjük az volt, hogy előtérbe kerültek benne a kedvenc tantárgyai: a nyelvek és a történelem, amelyek Balogh Elemér egész életét végigkísérték. De nem múlt el a természettudományi érdeklődése sem. Tagja volt a Természettudományi Társaságnak, melynek akkori vezetője, Lengyel István lett Balogh Elemér irányítója. Különböző tanulmányokat írt a Természettudományi Közlönybe, s Magyarországon első volt, aki ismertette a kinematográfot³.

A lelkész

„Amikor Balogh Elemér Skóciából hazatért, rövid ideig Kálozon (Fejér megye) segédlelkész volt, majd Budán lett hitoktató segédlelkész. Volt teológiai tanárai, különösen Szász Károly, a költő-püspök, mindent megtettek a nagyon tehetséges, szorgalmas fiatal lelkész elhelyezkedése érdekében. A budai hitoktatói állásból nevelőnek hívták az erdélyi származású Kendeffy családnak. A család, amelynél csaknem két évet töltött, Kendeffy Gábor és Lajos nevelését bízta Balogh Elemérre, aki minden tekintetben megfelelt ennek a bizalomnak és a vele szemben támasztott elvárásoknak. A főúri családnál vállalt nevelői munkát becsülettel végezte, de csakhamar felébredt benne a vágy, hogy lelkészi szolgálatot végezzen. Ezért vált meg nevelői állásától, s fogadta el a budapesti Skót Misszió meghívását. Így, mint missziói segédlelkész, három éven át szolgált Budapesten. Lelkészi szolgálata mellett folyamatosan művelte magát, szorgalmasan tanult továbbra is. Beiratkozott a budapesti tudományegyetemre, s a bölcsészkaron magyar és német nyelvből alapvizsgát tett.⁴

Budapesti működését azonban hirtelen megszakította egy rendkívül fontos esemény miatt. A református egyetemes egyház konventje a pozsonyi református missziói egyháznak 500 forint segélyt szavazott meg, állandó évi összegben, s egyúttal Vályi Lajos esperes magával hoz-

---

³ Református Világszemle. 1939. V. évf. 2. sz. 52-55. p.

⁴ Református Világszemle. 1939. V. évf. 2. sz. 55-56. p.

ta Pozsonyba 1895. április 28-án Balogh Elemér lelkészt is, akit hivatalánál fogva, az esperes kinevezett a pozsonyi református missziós gyülekezet rendes lelkészének. A pozsonyi református egyházközség közgyűlése ezt 1895. május 23-án tudomásul vette, s megállapította a lelkész fizetését. Balogh Elemér az új gyülekezetnek ugyanezen év pünkösdjén mutatkozott be.

Most már önálló lelkipásztori munkásságát kezdhette meg az ifjú lelkipásztor. De milyen gyülekezetben?! Első lelkésze volt a pozsonyi református gyülekezetnek, sok munkával és persze Istenbe vetett hittel sikerült megalapoznia és létrehoznia a pozsonyi református egyházat.⁵

Balogh Elemér református püspök 40 éves jubileumának ünnepéről.

Középen a jubiláns püspök.

A kép 1935-ben készült.

„A helyzet azonban megváltozott, mihelyt Balogh Elemér lelkipásztori működésbe kezdett. Megújította és kibővítette a presbitériumot és megoldást keresett a templom kérdésére. Ugyanis a református gyülekezet, amely egy ideig az evangélikus egyháznak szolgáltatta be az egy-

---

⁵ Református Világszemle. 1939. V. évf. 2. sz. 56. p.

házadót, 1901-ben kivonult az evangélikus kistemplomból és egy Grassalkovich téri házat vett meg istentiszteleti célra. Ez a megoldás azonban nem bizonyult megfelelőnek, így az istentiszteletek az evangélikus teológia, vagy a líceum túlzsúfolt helyiségeiben zajlottak. Ezért sürgősen más megoldást kellett keresni. Megszületett az elhatározás: templomot kell építeni. 1907-ben a gyülekezet megfelelő telket talált az Irgalmasok terén, ahol a sóhivatal és sóraktár épülete állt. A hagyomány szerint, a XVII. században, ebben az épületben tartották fogva a később gályarabságra hurcolt protestáns lelkészeket. Ezt az épületet 94.000 koronáért vásárolta meg az államtól a pozsonyi református gyülekezet. 1911-ben lebontották, s a helyén 1912. október 31-én helyezték el a református templom alapkövét. Az alapköben elhelyezett okiratot Balogh Elemér írta meg. Az új templom felszentelésére 1913. október 5-én került sor az egyház és a város nagyszámú képviselői részvételével. A templomépítés költségei 351.542 aranykoronát tettek ki. A szükséges összeget, nemcsak a gyülekezet és a város, hanem főleg a lelkipásztor világijáró útjai során gyűjtötte össze.⁶

Balogh Elemér nemcsak épített és az anyagi gondokkal törődött, hanem lelkipásztor volt a szó szoros értelmében. Híveit sorba látogatta, 1901-től angol nyelvű istentiszteleteket is tartott, majd az egyetemes református konvent megbízásából összegyűjtötte a bécsi református magyarokat is. Több mint 350 családot, hogy hozzájuk is elvihesse Isten ígését. Mindeközben tanult, írt, utazott fáradhatatlanul.⁷

Balogh Elemér azonban nem egyedül birkózott meg a feladatokkal, felesége mindenben mellette állt és támogatta. 1894-ben kötött házasságot Incze Jolánnal. Több mint 30 évig tartott ez a házasság, melyben sok szomorúságot jelentett számára, hogy a felesége az első évektől fogva állandóan betegeskedett. Szeretett feleségét szinte valamennyi közép-európai fürdőhelyre elvitte a gyógyulás reményében. A különböző gyógy módok és gyógyítási kísérletek annyira legyengítették szervezetét,

---

⁶ Peres Imre: A pozsonyi református gyülekezet története (online)

⁷ Református Világszemle. 1939. V. évf. 2. sz. 56-58. p.

hogy amikor egy híres bécsi professzor betegségét felismerte, s gyógyítani tudta volna, addigra már késő volt: 1929-ben váratlanul elhunyt.⁸

A püspök

Balogh Elemért még az I. világháború előtt egyházmegyei, majd egyházkerületi tanácsbírává választották. A kitüntető megtisztelés azonban ezzel nem ért véget. A világháború elmúltával, Közép-Európában a békekötések nyomán új államalakulatok jöttek létre, köztük a Csehszlovák Köztársaság is. Az új keretek közt negyedmillió református magyar igyekezett a változott viszonyok között újjászervezni életét.

Ennek egyházi megnyilvánulása volt, hogy a Csehszlovák Köztársasághoz került magyar reformátusok a komáromi és a barsi egyházmegye területén közös egyházkerületbe tömörültek és 1921 tavaszán megválasztották a Dunáninnyi Református Egyházkerület első püspökének Balogh Elemér pozsonyi lelkészt. Ünnepeles beiktatása 1921. június 22-én volt, amit Pálóczi Czinke István, rimaszombati lelkipásztor, az ugyancsak akkor alakult Tiszáninnyi Református Egyházkerület püspöke végezett.

A püspökség újabb terhet rótt Balogh Elemér vállára: egy egész egyházkerület gondját. De a többletfeladatok még ezzel sem értek véget.

„1929 őszétől, Pálóczi Czinke István eltávozása után, Egyetemes Konventünk lelkész-elnöke lett, miáltal Egyetemes Egyházunk minden gondja, terhe az ő vállára nehezül.”⁹ Ezzel elérkezett a református egyház legmagasabb tisztségére, amelyet református lelkész elérhet. Nagy felelősséggel járó, magas egyházi tisztséget töltött be, de így is a régi maradt: szerény, szelíd, igaz, adakozó, munkás, Istennek engedelmeskedő ember.

Ezt tanúsítja az 1928. novemberében, Léván tartott egyházkerületi közgyűlés beszámolója is. A beszámolóból megtudjuk, hogy mennyit utazott a világban egyházunk érdekében, hogy adományokat gyűjtsön a

⁸ Református Világszemle. 1939. V. évf. 2. sz. 58. p.

⁹ Csomár Zoltán: A csehszlovák államkeretbe kényszerített Magyar Református Keresztyén Egyház húszéves története (1918-1938). 69. p.

losonci teológiai szemináriumnak, s hogy az államtól megkapják az elmaradt 1919-20-as segélyeket.¹⁰

Narancsik Imre, aki Balogh Elemér jó barátja volt, egyik írásában ezt nyilatkozta a püspökről. „Évekkel ezelőtt, egy téli napon mentünk vele valamiféle hivatalba, egy szegény ember ügyében. A havas, hideg úton temploma mellett megálltunk. Komoly lett, aztán közelhajolt és ezt mondta: „Nézze kérem: Kőműves Kelemen feleségét építette Déva várába. Én meg az életemet építettem ebbe a templomba. Aztán továbbmentünk, át a Köztársaság téren. Ma elgondolkozom ezen a történeten és kijelentésén. Vajon nem az életét építi ez a püspök, mint az igazi keresztyén ember a gyülekezetbe és gyülekezetével? Vajon nem az egyetemes református egyház nagy építője ez a pozsonyi első református lelkész?”¹¹

„Hiszen első volt, nem az uralkodásban, hanem a szolgálatban, amely a hit és a szeretet szolgálata, első a küzdelemben, amelyre a Lélek hívta, s amelyben ez vezette. Balogh Elemérnek hatalmas szíve volt, sokan azt mondták róla, hogy a szeretet embere. Amikor 40 éves lelkészi szolgálata alkalmából 1935. áldozócsütörtökén köszöntötték, egy verssel kedveskedtek számára, amelyet Megyerics költő-papja, Sohár Kálmán írt:

Főpap

Negyven év munkában, életnek is elég.
A mennyország kulcsát, tartja Isten Feléd.

Örök koszorúval, az angyalok várnak...
Hálaimája köt, sok szegény Sóhárnak.

Uram, a mi szemünk, örömkönnyben ázik,
Balogh Elemérnek, nyújtsd éveit százig!

---

¹⁰ A Dunáninnyi Református Keresztyén Egyházkerület jegyzőkönyve, Léva 1928. és a Dunáninnyi Református Keresztyén Egyházkerület jegyzőkönyve, Pozsony 1929.

¹¹ Református Világ szemle. 1939. V. évf. 2. sz. 59. p.

Ez a vers bizonyágtétel arról, hogy valóban szerették és tisztelték püspökünket, aki valóban a szeretet embere volt.”¹²

A tudós

A keresztyén vezetónél a hit mellől elmaradhatatlan a tudás. Balogh Elemér a keresztyén szereteten kívül, amelynek a gyökere a hit, a tudás embere, sőt egész embere. Ismeretkörét bővítette, hogy Európának majdnem minden országát beutazta. Járt Ázsiában és megfordult Afrikában. 1896-tól gyalog járta végig azokat a helyeket, amelyeken gályarabjainkat hurcolták annak idején hóhéraik. 1921-ben Amerikába utazott, ahol sorra látogatta meg az amerikai magyar telepeket, s hosszabb időt töltött el ekkor az Amerikai Egyesült Államokban: New Yorkban, Philadelphiában, Baltimoreban, Pittsburgban.

1929-ben hónapokon át utazott Dél-Európában, s Angliában, de két év múlva, 1931 nyarán újra útra kelt és Nyugat-Európát járta be. Az ismeretszerzés módján, az utazáson kívül a püspök szerette a könyveket. Magánkönyvtára gazdag volt, híres, értékes, finom gyűjtőérzékkel összeválogatott. Az akkori kor polihisztorja volt. 15 nyelven beszélt.¹³ Tudományos munkásságának körei, amelyekben szaktudóssá vált: az egyháztörténelem, az egyetemes történelem magyarságra vonatkozó részei, a nyelvészet, a régiségtudomány. Egyháztörténelemben a református egyház gyászévtizede, s ezzel kapcsolatban a gályarabok története az, amelyben önálló, értékes kutatási eredményeket ért el Balogh Elemér püspök. Ezen kívül kutatta a hugenotta és magyar, szláv és magyar kölcsönhatásokat, művelődési, vallásos, politikai s egyéb tekintetben. Feldolgozta két, Magyarországra szakadt hugenotta levelezését, foglalkozik a XVI. században a magyarság között megfordult nyugati tudósok útleírásával, egybegyűjtötte a Habsburgok alatti katonai lelkészek adatait, a

---

¹² Református Világszemle. 1939. V. évf. 2. sz. 60. p.

¹³ Balogh Elemér olyan művelt embere volt a korának, hogy amikor Pozsonyba érkezett T. G. Masaryk csehszlovák államfő a feleségével, akkor az elnök amerikai származású nejét Balogh Elemér püspök mellé ültették, mivel csak ő tudott társalogni az amerikai feleséggel.

horvát reformáció irodalmát, s a waldensekre vonatkozó valamennyi magyarországi adatot. Ez utóbbi munkát a Waldens Történelmi Társulat megbízásából végezte. Foglalkozott a görögkeleti egyház reformációjával is.

Tudományos és egyéb irányú irodalmi munkássága a megjelenés időrendjében:

1. Jones Mari története. Az angol bibliatársaság megbízásából magyarra fordította Balogh Elemér I. kiadás. 1894.
2. Képek az angol egyházi életből. In. Protestáns Esték. 1897. 111.p
3. A Magyar Tudományos Akadémia bölcséleti és államtudományi folyóiratának, az Athenaeumnak 1898-i évfolyamában az indus evangéliummal kapcsolatban leleplezi a Notowitsch-féle hittudományi csalást, s ennek magyar képviselőit.
4. The Martyrs of the Reformed Faith of Pozsony, 1674-1676. – A gályarabok története. – 1899.
5. The Pozsony Martyrs. In. The Quarterly Register 1899. évf. 155.p
6. Imagines aere excusae historiam martyrum Posoniensium illustrantes, 1899. – A gályarabokra vonatkozó képgyűjtemény.
7. Die Martyrer des reformierten Glaubens in Pozsony. 1674-1676. Kecskemét.
8. Magyarország Vármegyéi és Városai c. gyűjteményes díszmű Pozsony vármegyéről szóló kötetében a Pozsony vármegyei reformátusság rövid történetét írja meg.
9. Az evangélium vértanúi a magyar evangéliomi protestáns egyház gyászévtizedében. Egykorú képekkel közlése Balogh Elemér. Pozsony, 1900.
10. A velencei Fondaco dei Tedeschi és a gályarabok. In. Theológiai Szaklap 1902., I. évf. 109.p
11. Közzéteszi az általa felfedezett Philippi Berraldi Bononicensis Epistola ad Philippum Csulagum Pannonium-át a Hegedűs István egyetemi tanár szerkesztette s kiadta *Analecta recentiora ad historiam renascentium in Hungaria litterarum spectantia iussu*

academiae scientiarum Hungaricae c. 1906. évi gyűjtemény sorozatban

12. Kocsi Csergő Bálint: Narratio brevis de oppressa libertate Hungaricarum ecclesiarum c. művének kiadatlan X., XI. és XII. fejezeteit közli a Magyar Protestáns Egyháztörténeti Adattár I. kötetében. (76-184.p)
13. A protestáns szemle 1912. évfolyamában (634.p) megírja Redinger Jakab svájci rajongó 1664-i magyarországi és erdélyi útját.
14. Csehszlovák és magyar történelmi kapcsolatok. Angolul és németül: 1925-ben, magyarul 1931-ben jelent meg.
15. A magyar református gályarabok története. Kéziratban.¹⁴

A művész

Balogh Elemér életét és munkásságát kutatva, megállapíthatjuk, hogy személyiségével és életével nagyban emlékeztetett a reneszánsz kor nagy főpapjaira. Művész ember volt, a művész különálló eredetiségével. A zenét kedvelte és mesterien értett hozzá. Gyermekkorától tanult zongorázni. Angliában tanulmányai alatt felfedezték zenei tehetségét. Cummingham lelkész egy skót milliomosnak ajánlotta be őt, mint német nyelvtanárt, s ez a milliomos, amikor értesült, hogy Balogh Elemér nemcsak a német nyelvhez, hanem a zongorához is mesterien ért, titokban diáklakására kitűnő zongorát küldött. Míg Angliában tartózkodott, 3 hangversenyen lépett fel. Zenében a nemzeti elemet keresi. Kedvenc zeneszerzői: Brahms, Liszt.¹⁵

A gyűjtő

Balogh Elemér nemcsak tudós, de gyűjtő is volt. Európa minden számottevő antikváriusa ismerte őt és minden jelentős könyvkereskedőt

---

¹⁴ Református Világszemle. 1939. V. évf. 2. sz. 60-62. p.

¹⁵ Református Világszemle. 1939. V. évf. 2. sz. 62-63. p.

ismert. Szerette a könyveket. Egykor könyvtára elérte a 25.000 darabszámot. Könyvtára teljesen magába foglalta a magyar református gályarabokra vonatkozó irodalmat. Ezen kívül nagy értéket képviselt hungaricum-gyűjteménye.

A könyvszeretet a Balogh-családban nem volt újdonság. Nagy könyvtárának alapját Balogh József, Szászi József és édesapja könyvtárának könyvei képezték. Elve, amelyet könyvtárának gyarapításában követett: kereste a gályairodalom régi és új termékeit, valamint a magyar műveltség múltjára vonatkozó bármely nyelvű könyv érdekelte, s ha hozzáférhetett, megszerezte.

Könyveken kívül gyűjtötte a magyar városok régi képeit, azokat a térképeket, amelyek gályarabjaink útjára és Magyarországra vonatkoztak, így akarta nemzetének és egyházának történelmét tisztán látni és láttatni.

Ifjú korában kezdett régi pénzt gyűjteni, s egyúttal az erre vonatkozó irodalmat. Gyűjteményében megtalálható volt 200 darab római konzuláris érem, valamint egy római dénár. Befejezésül annyit még, hogy tulajdonában volt csodaszép csipkéknek és hímzéseknek. Meglepő, hogy mennyire értett ezekhez is, ahogy ismerte készítési módjukat, s meg tudta különböztetni a valót a hamisítványtól.¹⁶

A munkatársak

Balogh Elemér egyházunk egyik legkiválóbb személyisége volt. De olyan termékeny, s áldott élet, mint az Övé, csakis úgy valósulhatott meg, hogy számos munkatársra talált, akik segítették őt nagy céljai megvalósításában.

A munkatársak első csoportja az egyházközség építői közül kerültek ki: Vízkeleti Vízkelethy József, császári és királyi lovassági százados; Jónás János, a kereskedelmi iskola igazgatója; Berghoffer János, dr. Sajtos Samu, Forray István és Forray Béla, dr. Bogdi Papp Móric és dr. Kovács Lajos.

---

¹⁶ Református Világszemle. 1939. V. évf. 2. sz. 63-64. p.

Amikor elhatározzák, hogy Pozsonyban református templomot építenek, kiemelkedő segítséget nyújtott László Zsigmond, aki 1918-1933-ig volt a gyülekezet áldozatkész gondnoka. 1933 tavaszától dr. Salamon X. Ferenc, somorjai közjegyző váltotta fel őt. Ezeknek a munkatársaknak közös fáradtsága nyomán alakult meg a pozsonyi református gyülekezetben a Református Keresztyén Diákinternátus és Menza, amely 1934. október 31-én ünnepélyes formák közt kezdte meg működését. Ez az internátus, mely meleg otthonnal és étellel látta el a diákságot, 4 alapítványra támaszkodott:

1. Forray István főgondnok jótékonyági alapítványa;
2. Balogh Elemér püspök diákinternátusi alapítványa;
3. Pákéi Vida Géza jótékonyági alapítványa;
4. Padányi László Mihály volt tüzérfőhadnagy alapítványa.¹⁷

Összefoglalás

A vezető nagy embereknek több jut a harcból, a munkából, a szenvedésből. Balogh Elemér élete is ilyen volt, akit elfelejteni nem szabad és nem is lehet. Az élet minden területén odaadóan munkálkodott. Egész életét arra tette fel, hogy egyházát szolgálja, építse a pozsonyi gyülekezetet.

Balogh Elemér nagy alázattal és erős hittel végezte szolgálatát a földi világban Isten dicsőségére. Ezzel felmutatta azt a hiteles és jót cselekvő keresztyén emberi életet, amely soha nem válhat ódivatúvá a jövőendő nemzedékek számára sem.

---

¹⁷ Református Világszemle. 1939. V. évf. 2. sz. 64-65. p.

Felhasznált irodalom

1. A Dunáninneri Református Keresztyén Egyházkerület jegyzőkönyve, Léva 1928.
2. A Dunáninneri Református Keresztyén Egyházkerület jegyzőkönyve, Pozsony 1929.
3. Csomár Zoltán: A csehszlovák államkeretbe kényszerített Magyar Református Keresztyén Egyház húszéves története 1918-1938. Ungvár: Magyar Királyi Állami Nyomda kirendeltsége, 1940.
4. Narancsik Imre: Balogh Elemér. In.: Református Világszemle, 1939. február 2. V. évf. 2. sz.
5. Peres Imre: A pozsonyi református gyülekezet története. (online). 2004. (id.: 2010. 02.10.) (http://www.refblava.szm.com/pdf/A_gyulekezet_tortenete.pdf)

Czinke Zsolt:

A szlovákiai református egyház elemi iskoláinak története 1918 – 1945

A szlovenszkói és kárpátaljai református egyház kialakulása

Az első világháború következményeként Közép-Európa egyik nagyhatalma, az Osztrák–Magyar Monarchia megszűnt. Területe 71,44%-ának és lakossága 63,54%-ának elvesztése azt is magával hozta, hogy a magyar nemzetnek több mint egyharmada szülőföldjével együtt idegen uralom alá került.¹ Így alakulhatott meg új államként – a világháborúból győztesként kikerült antanthatalmak segítségével – a Csehszlovák Köztársaság, melynek függetlenségét 1918. október 28-án kiáltotta ki Prágában a Csehszlovák Nemzeti Bizottság. Majd következtek a párizsi békekonferenciák, és az 1920. június 4-én a Kis Trianon nevű palotában aláírt békeszerződés következményeként megpecsételődött annak a közel 700 000 magyarnak, ebből kb. 220 000 reformátusnak a sorsa,² akiket ebbe az új államkeretbe kényszerítettek.

A református egyház vonatkozásában az elcsatolt területeken maradt (Szlovenszkót és Ruszinszkót együttvéve) 275 anya-, 66 társ-, 87 leány-, 52 fiók-, és 12 missziói egyház, összesen 492 gyülekezet 292 lelképásztorral (275 lelkész, 17 segédlelkész).³

E történelmi változások után világossá vált a magyarországi református egyháztestből kiszakított gyülekezetek számára, hogy nem

---

¹ Popély Gyula: Ellenszélben. 8. p.

² Ezek a számok csak viszonylagosak, mert 1919 augusztusában 689.565 magyart tartottak számon ezen a területen (vö. Popély Gyula: Népfogyatkozás 31. p.), az 1921-es statisztikai adatok ellenben 657.646, az 1930-as adatok pedig 603.764 magyart tartanak nyilván. (Vö. Gyurgyík László: Magyar mérleg 84. p.) A református vallásúak száma pedig 207.906 (1921), ill. 216.662 (1930) volt. (Vö. Tárnok Gyula: Magyar reformátusok a csehszlovákiai kisebbségi sorsban 8–9. p.)

³ Tárnok Gyula i. m. 24. p.

marad más megoldás, mint az új keretek között szervezni meg az egyházat. Első lépésként a Tiszáninneri Egyházkerület 1920. július 1-jén Kassán, majd a Dunáninneri (Dunántúli) Egyházkerület július 16-án Komáromban szervezkedett egyházkerületi alapon, melyen püspök- és főgondnok-helyetteseket bízott meg a püspöki, illetve a főgondnoki teendők ellátásával.⁴ Később az egyházkerületek új neveket vettek fel, ill. a már meglévő történelmi neveik elé tették a „szlovenszkói“ jelzőt. Így lett a Tiszáninneri Egyházkerületből kiszakított és Csehszlovákiához csatolt gyülekezetek új megnevezése Szlovenszkói Tiszáninneri Egyházkerület, lelkészi elnöke (püspöke) Pálóczi Czinke István rimaszombati lelkész, világi elnöke (főgondnoka) Lukács Géza gömöri egyházmegyei gondnok. A Dunántúli Egyházkerületből kiszakított gyülekezetek alkották az új Szlovenszkói Dunáninneri Egyházkerületet, melynek első püspöke Balogh Elemér pozsonyi lelkész, főgondnoka Szilassy Béla losonci földbirtokos lett.

Következő lépésként az egyházkerületek képviselői 1920. szeptember 8-án találkoztak Rimaszombatban, s memorandumot fogalmaztak meg a Csehszlovák Köztársaság elnökéhez, melyben többek között leszögezik: Az új államban is ugyanazt a küldetést szeretné betölteni az egyház, amelyet addig is betöltött. Továbbra is Isten országának építésén kíván fáradozni. Be kíván illeszkedni a csehszlovák állam törvényes rendjébe, az egyház tagjai annak szabad polgárai kívánnak lenni, mindemellett ragaszkodnak az egyház többszáz éves szabadságához és jogaihoz. Beleértve a nemzetközi szerződésekben is biztosított nyelvi és vallási jogokat, az egyházi és iskolai autonómiát, a zsinat-presbiteri egyházkormányzást és az egyházi törvények tiszteletben tartását. Egyben fájalmukat is kifejezték, hogy idáig ez nem így történt, sőt ellenkezőleg, az állam az egyház jogait és autonómiáját sértve intézkedett.⁵

Ugyanakkor, tehát 1920. szeptember 8-án Pálóczi Czinke István, akkor még, mint a Tiszáninneri Egyházkerület püspökhelyettese, a

⁴ A SzTiREk 1920. december 21-én, Kassán tartott közgyűlésének Jk 42. p., ill. Csomár Zoltán: A csehszlovák államkeretbe kényszerített magyar református keresztyén egyház húszéves története (1918–1938) 11. p.

⁵ Vö. A SzTiREk i. m. 35–39. p., ill. SRK-TGY-L PF 50/I.

Szlovenszkó területén lévő reformátusok nevében memorandumot írt Szlovenszkó teljhatalmú miniszteréhez is. Ebben a memorandumban hangsúlyozottan megfogalmazódnak a református iskolákkal kapcsolatos aggodalmak: „Iskolai életünk terén törvényeinkben – egyházi és állami törvényekben – lefektetett elvek, rendelkezések és határozmányok alapján kívánunk berendezkedni és élni. Iskolai életünk terén minden politikától ment kulturális hivatásunk és rendeltetésünk szolgálása a célunk és szent kötelességünk. Elemi iskoláink a vallásos és erkölcsös nevelés melegágyai kívánnak lenni, szabadon használván anyanyelvünket, az általunk kiadott tankönyvek alapján. Középiskolákat, leánynevelő intézeteket, felsőbb iskolákat szabadon kívánunk ezentúl is, az állami vonatkozó törvények tiszteletben tartásával, felállítani és berendezni, a tanítóképzéshez mellőzhetetlen fi- és nőtanító képzőintézettel, lelkészképzéshez szükséges teológiai akadémiával, esetleg egyetemmel.”⁶

A ruszinszkói területre esett református egyházmegyékből 1923-ban jött létre a Kárpátaljai Egyházkerület, mely püspökévé Bertók Béla munkácsi lelkész, főgondnokává György Endre nyugalmazott minisztert választotta meg. Az így magalakult egyházkerület az előző két egyházkerülettel egyetemben alkotta a Szlovenszkói és Kárpátaljai Egyetemes Református Egyházat.

Az egyházkerületeken kívül szükségessé vált a legmagasabb egyházi szervezet kiépítése is, így lett az egyházkerületek legfelsőbb kormányzati szerve az Egyetemes Konvent, mely már 1921-ben megkezdte a legfőbb törvényhozó szerv, a Zsinat előkészítését. Ennek köszönhetően az első törvényhozó zsinatot 1923. június 17-e és 25-e között hívták össze Lévára. A zsinat megalkotta az egyház új törvényeit.

Az iskolák általános helyzete

Azt a nagyon fontos tény, hogy az iskolák mind az egyetemes, mind a felvidéki magyar kultúra elengedhetetlen részei, a református egyház nem feledte. Mi sem bizonyíthatná ezt jobban, mint azok a Tria-

---

⁶ Vö. Tárnok Gyula i. m. 40–42. p.

non utáni nehéz évek, melyeket az állandó sérelmek és az elnemzetietlenítés folyamatai fémjeleztek, s melyekben e nehézségek ellenére is igyekeztek az iskolákat – vagy ahogy akkor nevezték: az egyház „veteményes kertjeit” – megtartani. Ezekről a sokszor ádáz, bár hazafias küzdelmekről hűen tanúskodnak azok az egyházmegyei, egyházkerületi, illetve egyetemes konventi jegyzőkönyvek, melyek behatóan, az egyház szerves részeként foglalkoztak az oktatásüggyel.

S hogy mennyire fontosak voltak az iskolák, azt tükrözi Réz László lelkipásztornak a Református Egyház és Iskola c. hivatalos lapban, 1922. szeptember 3-án megjelent írása az iskolák hivatásáról: „Mint bármely nemzeti állam, s bármely nemzetiségű társadalmi alakulat életműködésére – úgy magyar kálvinista egyházunk életére nézve is éppoly fontos szerv az iskola, mint életünkre nézve a szív.”⁷

Az ilyen világos és érthető gondolkodásmód következménye az, hogy a református egyház az új állam keretein belül is megpróbálta megtartani, kiépíteni iskolarendszerét, illetve -struktúráját. Már az egyházszervezés kezdeti időszakában sem mellőzték az oktatás kérdését, hiszen mind a köztársaság elnökéhez, mind a miniszterelnökhöz intézett 1920. szeptember 8-án keltezett memorandumokban hangsúlyosan kifejeződnek az iskolákkal kapcsolatos álláspontok, ahogy azt már említettük. Azonban nemcsak általános állásfoglalások, illetve megfogalmazások történtek, hanem konkrét tettek is. Ilyen volt az is, amikor az 1922. évi május 17–18-i egyetemes konventi ülésen Pozsonyban a különböző egyházi bizottságok között szinte elsőként Tanügyi Bizottságot választ az egyház vezetése, tanügyi előadóval Sörös Béla, losonci lelkipásztor személyében.

A jegyzőkönyveket olvasva, kronológiai sorrendben végigtekinthetők az oktatás kérdésével foglalkozó nyilatkozatok. Amikor felvetődik az iskolák államosításának kérdése, Pálóczi Czinke István, az Egyetemes Konvent lelkészi elnöke, az 1922. évi jelentésében úgy reagál, hogy „iskolája nélkül a református egyház meghal. Mert iskola és

---

⁷ REI 1922/II. évf. 36. sz. 1. p.

egyház olyan egymáshoz nőtt ikertestvérek, amelyek közül ha az egyiket leoperálják a másik testéről: az menthetetlenül elvérzik⁸.

Az Egyetemes Konvent az iskolákat az egyház szerves részeként kívánta megtartani – anyanyelvi szinten, minden ingó és ingatlan vagyonával egyetemben, s ehhez tántoríthatatlanul ragaszkodott is.⁹

Az állam közben újabb és újabb törvényeket hozott, melyekhez alkalmazkodnia kellett az egyháznak, ha fenn akarta tartani iskolarendszerét, ami nyilvánvalóan nem lehetett kétség tárgya. Ilyen volt az a nyomás, amely a népiskolákat nyolcosztályossá változtatta, a gyerekek iskolakötelességét pedig tizenöt éves korban határozta meg. Azonban ennél is nagyobb volt az a nyomás, amely az elnemzetietlenítés területén volt tapasztalható. A kormány által kiadott hivatalos statisztika szerint az 1922/23-as iskolaévben 195 református iskola közül 25 szlováknak, 2 iskola pedig szlovák-magyaroknak volt minősítve az abaúji, felső-zempléni és ungi egyházmegyéék területén, holott ez messzemenően eltért a valóságtól.¹⁰

Mindezek ellenére az oktatás tovább folyt. Tantervek, tantervjavaslatok születtek, melyeket elfogadás végett mindig megküldtek a minisztériumba is az egyház vezetői, s ezek sajnos évek múltán sem nyertek állami jóváhagyást, s így lezáratlan ügyek maradtak.¹¹ Az egyház végig ragaszkodott ahhoz, hogy ne az állam által ráerőszakolt módszerek és eszközök segítségével történjék az iskolákban az oktatás, hanem évszázados tradíciókhoz méltóan, evangéliumi alapon, saját tankönyvekből oktathassák a felnövekvő nemzedéket.

Időközben előjött a tanítóhiány kérdése, így egy református tanítóképző felállításának igénye is. A saját tanítóképzéshez is elejétől fogva

⁸ A SzREEK 1923. április 25–26-án tartott ülésének Jk 8. p.

⁹ Ehhez törvényekben lefektetett joga is volt, ahogy azt Šimkovič egyházi referens is írja az 1904/1. számú levelében: „az iskolaügyi téren minden nemzetnek biztosítva van az anyanyelvi oktatás.”

Vö. Csomár Zoltán i. m. 22. p., ill. A SzKREEK Kassán 1924. január 8-án tartott ülésének Jk 28–29. p.

¹⁰ A SzREEK i. m. 36. p.

¹¹ A SzKREK Kassán 1927. november 22-én tartott rendes ülésének Jk 76–77. p.

ragaszkodtak, mert ahogy valották: „fenyegető veszedelmek elhárítása csak egy hazafias érzés, hűség és kálvini gondolkodásnak tanítóságunkban való fejlesztése által érhető el.”¹²

E valóban súlyos problémák közepette talán mégis azok voltak a legnagyobb gondok, amelyek belülről bomlasztották az egyházat, s veszélyeztették jövőjét. Ilyen volt – a több helyen máig megmaradt – ún. egykézés, s a magyar anyanyelvű gyerekek szlovák iskolába való járatása.

A statisztikai adatokat szemlélve, óriási veszedelemre bukkanunk. Ha megnézzük, hány magyar anyanyelvű gyerek járt nem magyar tanyelvű iskolába, akkor elrettentő növekedést látunk. Az 1932/33-as iskolaévben¹³ az ilyen gyermekek száma 493, a következő évi tanügyi jelentés azonban már több mint a duplájáról¹⁴, 1.097-ről, s az 1935/36-os jelentés¹⁵ pedig 2.115 ilyen gyermekről számol be. Ezzel fennállt a veszélye annak, hogy ezek a gyermekek végleg elvesznek előbb a magyarság, majd az egyház számára is.

Még elrettentőbb ez akkor, ha azt is hozzávesszük, hogy pl. Kárpátalján az 1933/34-es iskolaévben 497 magyar gyermek kizárólag csak a cirillbetűs írást és olvasást tanulta.¹⁶ Ennek a fokozatos asszimilációs folyamatnak megakadályozására született meg az 1934-es 20/2.-X. számú határozat, melyet később többször is megerősítettek, s mely a tanítók, lelkészek és szülők figyelmét egyaránt felhívja, hogy tegyenek az asszimiláció ellen valamit, ha kell (és nincs más lehetőség), akkor magánúton oktassák gyermekeiket magyar nyelvre.¹⁷

A helytállás ezekben a nehéz időkben is meghozta gyümölcsét. Bár az 1933/34-es évre vonatkozó tanügyi jelentés említi, hogy a Tiszáninneri Egyházkerületben egy, a Kárpátaljai Egyházkerületben

---

¹² A SzKREK Kassán 1935. május hó 23-án tartott rendes ülésének Jk 34. p.

¹³ A SzKREK Losoncon 1934. június 27-én tartott rendes ülésének Jk 27. p.

¹⁴ A SzKREK Kassán 1935. május 23-án tartott rendes ülésének Jk 35. p.

¹⁵ A SzKREEK Komáromban 1937. április 14-én tartott rendes ülésének Jk 61.

p.

¹⁶ A SzKREK i. m. 35. p.

¹⁷ I. m. 38–39. p.

pedig három református iskola csukta be kapuit, a helyzet mégsem volt reménytelennek mondható, hisz ugyanez a jelentés számolt be arról is, hogy a Dunáninneri Egyházkerületben négy, a másik kettőben pedig két-két új osztállyal szaporodtak az iskolák.¹⁸ Ez az örömteli tény hosszú távon is kimutatható, mert ha azt vesszük, hogy az 1926-os iskolaévben 326 tanteremben 322 tanítóval, tíz évvel később pedig az 1935/36-os tanévben 396 tanteremben 396 tanítóval folyt az egyházban az oktatás,¹⁹ akkor valóban elmondható, hogy a református egyház a legnehezebb időkben is meg tudta őrizni Istentől kapott küldetését, dacolva a rákényszerített új államrenddel, törvényekkel.

Ennek az áldozatkészségnek köszönhetően volt elmondható 1935-ben, hogy „ezer gonddal súlyosbított időkben, anyaszentegyházunk veteményes kertjei: iskoláink épségben állnak az ősi fundamentumokon, s dacolva a megpróbáltatásokkal, iparkodnak az elvetett mustármagvakból olyan terebélyes fákat nevelni, amelyek árnyékában a rendíthetetlen, Istenben vetett hit s a Krisztusi szeretet találnak meleg otthonra!”²⁰

Az egyházi vezetők, s a tanítók hivatástudata töretlen volt, s jól tudták, mi a református iskolák és a református gyermeknevelés fő feladata, amint azt meg is fogalmazták az 1935-ben megjelent református népiskolai rendtartásban: „a református népiskola feladata jó erkölcsű és vallásos egyháztagok, értelmes, munkaszerető honpolgárok nevelése.”²¹ Nagy hangsúlyt fektettek a nem református iskolákba és a középiskolákba járó gyermekek hitoktatására is. Ahol igény volt rá, ott külön foglalkoztak az ilyen iskolákba járó református gyerekekkel.

Azonban ahhoz, hogy ténylegesen reális képet kapjunk a református egyház iskolapolitikájáról, ezek mellett a valóban pozitív viszonyulások és tettek mellett, látnunk kell azokat a negatívumokat, belső

---

¹⁸ I. m. 33. p.

¹⁹ Vö. A SzKREK Kassán 1927. november 22-én tartott rendes ülésének Jk 140. p., ill. A SzKREEK Komáromban 1937. április 14-én tartott rendes ülésének Jk 118. p.

²⁰ A SzKREK Kassán 1935. május 23-án tartott rendes ülésének Jk 31. p.

²¹ A SzKREK Kassán 1935. május 23-án tartott rendes ülésének Jk, II. Függelék III. p.

feszültségeket is, melyek ott voltak az egyház életében. Ilyen volt a lelkészek és tanítók egymáshoz való viszonya, amelyet 1926. május 26-án, a Kassán tartott országos lelkésztestületi gyűlésen elemeztek. Felvetődnek olyan – főleg emberi gyarlóságból eredő – kérdések, hogy a tanítók és a lelkészek mellérendeltek-e, vagy alárendeltek-e hivatásuknál fogva egymásnak. Volt több olyan eset, hogy világi bíróságoknak kellett dönteniük tanító és lelkész becsületsértési ügyében.²²

Az is elgondolkodtató kérdés, melyet a Református Egyház és Iskola 1937. szeptember 4-én megjelent számában tesz fel az egyik cikk írója. Arról a megrendítő és elszomorító tapasztalatáról számol be, hogy a Komáromi Református Tanítóképző felvételi vizsgáján az ifjak az énekpróbák alkalmával a legismertebb énekeket sem tudták elénekelni.²³

Az iskolatügyet ért sérelmek

Az iskolai általános helyzet áttekintésekor már kifejezésre jutott az a tény, hogy mennyire nagy volt a református egyház áldozatvállalása ebben az időben. Ezt még jobban alátámasztják azok a körülmények, melyek között dolgozniuk kellett hitvalló elődeinknek.

Az új csehszlovák állam törvényei sok esetben figyelmen kívül hagyták mind az elődállam, az Osztrák–Magyar Monarchia, mind a református egyház több évszázadon át kialakult törvényeit, így számos sérelemre adtak okot.

Boross Kálmán, a már említett (1926. május 26-án tartott) országos lelkésztestületi gyűlésen megtartott beszámolójában hívta fel a fi-

---

²² Pl. „a komáromi járásbíró mondta március közepén, hogy az idén hat becsületsértési és rágalmozási tárgyalás volt öelőtte, tanító és lelkész állottak egymással szemben.“ REI 1926/VI. évf. 27. sz. 5–6. p.

²³ Így vetődnek fel olyan gondolatok és kérdések, mint: „...úgy tetszik, mintha református iskoláink nagyon is sokat veszítettek volna a református jellegükből ... mintha kiszorult volna a Biblia, a zsoltáros könyv igen sok-sok iskolánkból ... Milyen volt az az iskolai tanítás, amely őket így bocsájtotta ki? Ha azokban az iskolákban és családokban igazán református szellem uralkodott volna, megtörténhetett volna-e ez?“ A SzKREK Kassán 1936. október 15-én tartott rendes ülésének Jk 61. p.

gyelmet arra, hogy áttanulmányozva a Csehszlovák Tanügyi Törvények és Rendeletek Gyűjteményét, hiába keresett olyan fontos, ősi jogokat biztosító törvényekre való hivatkozást mint az 1848. évi XX.; az 1868. évi XXX.; vagy az 1907. évi XXVII. törvénycikkek.²⁴

Tehát ez az új, magát demokratikusnak tituláló állam a régi törvényeket figyelmen kívül hagyta. Ugyanezt tette az immár újonnan alakult Szlovenszkói és Kárpátaljai Egyetemes Református Egyház törvényeivel is. Az 1923. június 17-e és 25-e között megtartott törvényhozó zsinat által megalkotott egyházi törvényeket sem ismerte el, ellenben újakat alkotott, az egyház autonómiáját figyelmen kívül hagyva. Ilyen volt pl. az 1920. évi 292. sz. törvény, amelynek 1.§-a szerint az egész nevelés és oktatásügy legfelsőbb igazgatása és felügyelete az államot illette meg. Ez a törvény szólt a kisebbségi iskolákról is, de ez alatt nem a magyar vagy a német lakosság iskoláit értette a törvény, hanem a betelepített és beköltözött csehszlovákok saját anyanyelvű iskoláit, s az ezekről való állami gondoskodásról szólt a törvény.²⁵

Hasonló törvényként jött ki az 1922. évi 226. sz. ún. kisiskolai törvény is, mely a 3. §-ban a hittanoktatás mikéntjét kívánta megszabni:

„1. A hittan tanításának ellátása és az e felett való felügyelet az egyházi hatóságokat illeti meg, az állami legfőbb felügyelési és igazgatási jog fenntartásával.

2. A hittan minden osztályban heti 2-2 órában tanítandó. Anyagának terjedelmét és elosztását az egyházi hatóságok állapítják meg.

3. A hitoktatók kötelesek az iskolaügyi hatóságok rendelkezéseit betartani.

4. Az egyházi hatóságoknak a hittan tanításra és a vallási gyakorlatokra vonatkozó rendelkezései az iskola vezetőjének Szlovenszkóban a tanfelügyelő útján tudomására adandók. Az általános iskolai renddel össze nem egyeztethető rendelkezések nem adandók tudomásul...“²⁶

A csehszlovák állam ezzel jogi vákuumot teremtett. Hatalmat adott állami tisztségviselők, tanfelügyelők kezébe, akik sok esetben visz-

²⁴ REI 1926/VI. évf. 26. sz. 2–3. p.

²⁵ I. h.

²⁶ I. h.

sza is éltek a örvény adta jogaikkal, megsértve az egyház évszázados autonómiáját.

A Gömői egyházmegyéből már 1920-ban érkezik tanfelügyelői túlkapásról jelentés. Például a rozsnói tanfelügyelő a kövecsesi református iskolában tett látogatásakor hiányolta a köztársasági elnök arcképet és a kétnyelvű bélyegzőt, arra hivatkozva, hogy ő azt már kötelezően elrendelte. Ekkor a tanító felvilágosította, hogy egyházi törvényeink értelmében csak olyan utasításokat hajtanak végre, melyek egyházi többségtől jönnek, s mivel idáig onnan ilyen nem érkezett, így nem tartották azt szükségesnek. A tanfelügyelő a tanítót megfenyegetve távozott, majd államsegélyét táviratilag letiltatta az adóhivatalnál.²⁷

Az 1921. évi Egyetemes Konvent ülésén már olyan sérelmek is elhangzanak, hogy „az iskolaügyi referátus magyar nyelvű iskoláknak illetőleg tanítóinknak szlovák- vagy cseh nyelvű tanügyi lapokat küld, azok előfizetési árát megköveteli, sőt a lapot el nem fogadókkal vagy azok előfizetési díját megtagadókkal szemben megtorló intézkedéseket használ.” Vagy a kétnyelvű bélyegzők hiánya miatt a tanítóktól megvonta az állami segílyt.²⁸ Az Egyetemes Konvent az egyházi bélyegzők mellett, külön iskolai bélyegzők használatát feleslegesnek tartotta, de azért, hogy a tanítók emiatt kárt ne szenvedjenek, elrendelte az iskolai kétnyelvű bélyegzők használatát.²⁹

Figyelemre méltó az iskolai referátus (Školský referát) 1921. február 22-én 9281/Iai. sz. a) rendeletének 4. pontja, mely a vallásoktatók bérét megalázóan kis összegben állapítja meg. Ezért az Egyetemes Konvent e sérelem orvoslása végett a minisztériumhoz fordult.³⁰

Azt, hogy az egyházi sérelmek száma egyre csak szaporodott, nyilvánvalóan mutatják a konventi jegyzőkönyvek is, amelyeknek ezek-

---

²⁷ A SzTiREK 1920. december 21-én, Kassán tartott közgyűlésének Jk 22–23. p.

²⁸ A SzREEK Rimaszombatban 1921. július 3-án tartott ülésének Jk 9. p.

²⁹ I. h.

³⁰ Válasz évekkel később sem érkezik. Vö. A SzREEK Losoncon 1923. április 25–26-án tartott ülésének Jk 45. p., ill. A SzKREEK Kassán 1924. január 8-án tartott ülésének Jk 23. p.

kel a kérdésekkel foglalkozó pontjai az évek folyamán egyre terjedelmesebbek lettek.

Az 1922. évi konventi jelentés azzal a megállapítással kezd beszélni a sérelmekről, hogy a kormány úgy kezeli iskoláikat, mintha azok nem is a református egyház iskolái lennének:

– Megszabják a tanrendet és a tantervet.

– Meghatározzák, hogy melyik tankönyv használható és melyik nem. (Pl. az Iskolaügyi Minisztérium hivatalában keltezett 27. 788/I-1ai 1922. sz. levél betiltja Fülöp József és Harák Béla: Fohászok és imák c. könyvét azzal az indokkal, hogy tartalma nem egyezik meg az új politikai-geográfiai változásokkal, melyek az új államrenddel keletkeztek.)³¹

– A tanítókat megfenyegetik, hogy magyar érzelmeik miatt nyugdíjazzák őket, vagy megvonják az államsegélyüket.

– Vegyes nyelvű területen, de magyar tannyelvű iskolákban követelik a szlovák nyelv tanítását, ellenkező esetben szintúgy visszatartják az államsegélyt.³²

– A tanfelügyelők nem az iskolaszékeket, hanem közvetlen a tanítókat keresik fel, pedig minden helyi iskolát érintő ügyben először az iskolaszék az illetékes.

– Szlovák nyelven követelik a levelezést.³³

³¹ SzTIREK Püspöki Hivatal 735/922 sz. levele, SRK-TGY-L PF-1

³² Pl. a magyarsági egyházköztség panaszolja, hogy a tanfelügyelő, megjelenve a helyi iskolában, megállapította, hogy a gyerekek az egyes szavakat megértik szlovákul, ezért elrendelte az iskolában a szlovák nyelvű tanítást. A gyülekezet presbitériuma erre tiltakozását fejezte ki, hangsúlyozva, hogy a gyülekezet tagjai magyarok, s 400 éve mind az istentisztelet, mind a tanítás magyarul folyik. A SzREEK Pozsonyban 1922. május 17–18-án tartott ülésének Jk 28. p.

³³ Ezért 1922. május 17-i keltezéssel az Egyetemes Konvent levelet írt a kormányhoz, melyben többek között leszögezte: „Református egyházunk népe az állam iránti hűségben növekedett föl, ennek folytán ezen új államának a nyelvét is a legnagyobb tiszteletben tartja, de viszont mindig szigorúan ragaszkodott azon jogaihoz, melyeket számára e tekintetben az állami törvények biztosítottak és biztosítanak. Márpedig ha egyetemes egyházunk 98%-ában magyar, lehetlenségnek tartjuk, hogy ne e nagy többségnek, hanem a 2% nyelve vetessék figyelembe az állami hivatalok részéről történő levelezéseknél.” i. m. 19–20. p.

– A tanítók ellen sokszor az egyházi bíróságok mellőzésével indítanak fegyelmi eljárást, illetve törvénytelen úton fosztják meg őket állásuktól. (Pl. Kásik Ilona érsekkétyi tanítónőt, az iskolai referátus rendeletére, a Párkányi járás főszolgabírája bocsátotta el állásából)

– A hűségfogadalom ellenére is ideiglenes alkalmazottként bánik a kormány a tanítókkal. A fizetések elosztásában is megkülönböztetést alkalmaz. Míg egy állami tanító fizetése közel 8.000 korona, addig a felekezeti iskolában tanítók esetében ez legfeljebb 2.400 korona.³⁴

A rimaszombati Püspöki Hivatal 505/922 V/15. sz. levele pedig arról számol be, hogy a Közoktatási Minisztérium Referátusa fegyelmi vizsgálatot indít Gál István simonyi és Osváth György darnyai helyettes tanítók ellen, akik egy iskolai kirándulás alkalmával olyan tetteket követtek el, melyekkel ellenségeskedést szítottak a magyar és a csehszlovák nemzetiség között. Továbbá fegyelmi eljárást kezdeményez a rimaszombati tanfelügyelő Gál István helyettes tanító és Kovács Bertalan lelkész ellen, mert felszólítás ellenére sem távolították el az osztályból a magyar himnuszt tartalmazó táblát, sőt az 1921 júniusában megtartott vizsga alkalmával azt virágokkal díszítették fel. Egy 1922. május 18-án keltezett tanfelügyelői levél pedig már arról számol be, hogy a nevezett tanító az iskolában többé nem taníthat.³⁵

Hasonló eset történt Ruszkay István csízi tanítóval is, aki egy hittanvizsga után elénekeltette nemzeti imádságunkat, a Magyar Himnuszt, ezért fegyelmi vizsgálat indult ellene, s az államsegélyét is megvonták.³⁶

Az Egyetemes Konvent az iskolákat ért sérelmek ügyében 1922-ben a prágai kormányhoz fordult, onnan azonban nem érkezett válasz – ellenben a sérelmek tovább szaporodtak. Ezért a Konvent megbízta Péter Mihály konventi jegyzőt, hogy a sérelmeket összefoglaló újabb memorandumot készítsen, melyben kifejezésre jut, hogy az 1790–91. évi

---

³⁴ I. m. 11–13. p.

³⁵ Vö. SzTiREk Püspöki Hivatala 505/922. V./15. sz., valamint a Rimaszombati Tanfelügyelőség 1044/ai 1922. sz. levelei, SRK-TGY-L PF-1

³⁶ SzTiREk Püspöki Hivatala 832/922. XI. 11. sz. levele, SRK-TGY-L PF-1

XXVI. tc. értelmében az iskolák mindenestül az egyház testéhez tartoznak, ezért az azokat ért sérelmek magát az egyházat érintik.

Az 1924. január 8-án Kassán tartott Egyetemes Konventi ülés jegyzőkönyvéből tudjuk, hogy válasz erre a memorandumra sem érkezett, ellenben újabb és újabb sérelmekről számolnak be az egyházmegyék.

A Barsi Egyházmegye például a következő panaszait terjeszti az Egyetemes Konvent elé:

– Az állami hatóságok az egyházi hatóságokat megkerülve érintkeznek az iskolaszékekkel.

– A honosítás elintézetlen ügye újabb problémát jelent a lelkészek és a tanítók számára. Emiatt pl. a farnadi és nagyölvédi tanítókat állásukból bocsátották el.

– Csak olyan tanítók kapnak államsegélyt, akiket pályázat útján választanak meg, holott ez ellenkezik egyházi törvényeinkkel.

– Az államhatóságok kötelezővé teszik az iskolai lapok előfizetését.³⁷

A zólyomi „Zsupáni Hivatal” is kötelezővé teszi az iskolák számára a vármegye hivatalos lapjának az előfizetését, mely az iskolaügyre vonatkozó rendeleteket is közöl. Csupán e tárgyban többször levélben fordul még a rimaszombati Püspöki Hivatalhoz is, hogy szándékának nyomatékot is adjon, hol kötelezővé téve, hol pedig az iskola saját érdekében ajánlva a lap előfizetését. Ezért Pálóczi Czinke István püspök körlevélben szól a református elemi iskolaszékekhez, hogy „tegyék megfontolás tárgyává, vajjon a vármegyei hivatalos lapra elő nem fizetés nem járhat-e hátránnyal, esetleg komolyabb következményekkel az illető iskolára, illetve az iskolaszékekre nézve.”³⁸

Az Ungi egyházmegye azzal a panasszal fordult a Tiszáninneri egyházkerület közgyűléséhez, hogy a nagykaposi tanfelügyelő egy iskolalátogatás alkalmával, Palló községben azt vetette fel, hogy az új iskolaévtől kezdve egyesíttessen a református és a görög katolikus iskola a

³⁷ Vö. A SzKREEK Kassán 1924. január 8-án tartott ülésének Jk 36. p.

³⁸ Vö. SzTiREK Püspöki Hivatalának 178/923, ill. 407/923 sz. levelei.

gyermeknek vallására való tekintet nélkül úgy, hogy az egyik iskolában az I–IV., a másikkban pedig az V–VIII. osztályok legyenek. Ellenkező esetben a tanfelügyelő kilátásba helyezte az államsegélyek megvonását.³⁹

Az ilyen tanfelügyelői lépések, hivatali túlkapások máshol is tapasztalhatóak voltak, mint pl. a tornaljai gyülekezet esetében, ahol a jolsvai tanfelügyelő azt javasolja, hogy a Tornalján lévő négy iskolát vonják össze.⁴⁰ A rimaszombati tanfelügyelő pedig az iskolalátogatások alkalmával csakis szlovák nyelvű jegyzőkönyveket vett fel.⁴¹

Sajnos, talán még ezeknél is súlyosabb és egyházi autonómiát sértőbb az Iskolai és Nemzetművelődés-ügyi Referátusnak az az eljárása, mely Sörös Béla losonci lelkészt az iskolaszék elnöki tisztéből kívánta eltávolítani, ellenkező esetben a losonci református iskola bezárását helyezte kilátásba.⁴²

Nem kevésbé sértő az az Iskolai és Nemzetművelődés-ügyi Minisztérium Referátusa által kiadott 104. sz. körlevél sem, mely takarékosági intézkedés címén a tanerők létszámának csökkentését rendeli el az egyházi iskolákra vonatkozóan.⁴³

A református egyház vezetősége 1925. szeptember 8-án Losoncon tartott konventi ülésén foglalkozott ezzel az égető kérdéssel, s rögzített levélben adta meg válaszát, hangsúlyozva, hogy ennek eleget tenni

---

³⁹ Vö. A SzKREEK i. m. 29–30. p.

⁴⁰ I. h.

⁴¹ A SzKREK Kassán 1931. március 18-án tartott rendes ülésének Jk 40. p.

⁴² A lelkész, úgy is, mint az iskolaszék elnöke, a saját egyházi hatósága alá tartozik, így bármilyen mulasztás esetén – bár jelen esetben ilyenről nem tudunk –, az egyházi fegyelmi bíróság illetékes az érintett lelkész ügyében eljárni. Vö. A SzKREK Poprádon 1925. március 31-én tartott rendes ülésének Jk 91–92. p.

⁴³ „a fölösleges tanítók eltávóztása után minden akadály nélkül lehető lesz a gyermekek oktatásáról gondoskodni és pedig: vagy ugyanabban az iskolában az osztályok egyesítésével, vagy más iskolával (iskolákkal) ugyanabban, vagy közeli szomszéd községben.” A körlevél továbbá kimutatásokban közli a felesleges tanerőket, betöltetlen tanítói helyeket és azoknak a képesítés nélküli tanítóknak a nevét, akiktől a fizetéskiegészítő államsegélyt meg fogják vonni. Vö. A SzKREK Losoncon, 1925. szeptember 8-án tartott rendkívüli ülésének Jk 78–82. p.

nem képesek, ezért kérik a minisztert, hogy közbenjárására a törvényt változtassák meg, ill. helyezték hatályon kívül.⁴⁴

Mivel az egyház vezetői a fent említett sérelmekre orvoslást többszöri kérelemre sem találtak a csehszlovák kormánynál, az 1925. szeptember 8-ai konventi ülés elhatározza, hogy a sérelmeket összefoglalva egy memorandumba, a Népszövetség és a Hágai Nemzetközi Bíróság elé terjesztik.⁴⁵

Az ezután következő évek tanügyi jelentéseit olvasva sem jobb a helyzet, sőt egyre elszomorítóbb. 1927-ben a Szlovenszkói Tiszáninneri Egyházkerület 18 szlovák, illetve vegyes ajkú iskola elvesztését jelenti. Gömörben 17 iskolában folyt szlovák nyelven a tanítás, s 18 tanítói állás betöltetlen maradt. A Szlovenszkói Dunáninneri Egyházkerületből nem jelentenek különösebb sérelmeket. Valószínűleg az összefüggő nyelvhatár miatt volt ez az egyházkerület jobb helyzetben. Ezzel szemben talán a legádázabb helyzet a Kárpátaljai Egyházkerületben uralkodott. A gyülekezetek kb. 63%-a tartott fenn felekezeti iskolát, így csupán a tankötelesek kb. 44%-a jár felekezeti iskolába, a többiek államiba.⁴⁶ Ez magával hozta az elnemzetietlenítés következményét is. Ehhez még némely esetben túlbuzgó, bizonyára érdemeket szerezni akaró tanítók is hozzájárulnak. Erről tudósít a Református Egyház és Iskola 1927. december 11-i száma is, ahol Mátyfalva és Técső magyar református gyermekeinek hátrányos helyzetéről olvashatunk. „Mátyfalván az állami tanító még az udvaron sem engedi magyarul beszélni a magyar református gyermekeket...Técsőn az államnyelvű polgári iskolában ez idő szerint 16 református vallású, magyar anyanyelvű növendék tanul, s a hitoktatót nem eresztik be az intézetbe tanítani...”⁴⁷

Talán némileg reményt keltő az 1929/30-as iskolaévről szóló tanügyi jelentés, amely az iskolák szellemi színvonalát 70–80%-ban

---

⁴⁴ Az Egyetemes Konvent válasza az iskolaügyi miniszter levelére. Vö. i. m. 83–88. p.

⁴⁵ A Gömöri egyházmegye javaslata. Vö. i. m. 20. p.

⁴⁶ Patay Károly tanügyi előadó jelentése. Vö. A SzKREK Kassán 1927. november 22-én tartott rendes ülésének Jk 16–19. p.

⁴⁷ REI 1927/VII. évf. 50. sz.

kitűnőnek minősíti. Hosszú évek után először találkozunk olyan mondat-
tal, hogy „sérelem, túlkapások az államhatalom részéről elenyészően
csekély számban követetnek el, sőt mintha elismerni és honorálni akar-
nák hitfelekezetünknek a népnevelés terén általuk is elismert értékes
szolgálatait... Tanfelügyelőségek hívják fel, s ajánlják Egyházunknak
egy, vagy több iskola megszervezését, készséggel járnak közbe az állam-
segély folyósításánál, sőt építési engedélyek kieszközölésénél.”⁴⁸ Bár
még ugyanitt olvashatunk arról is, hogy főleg a Szlovenszkói
Tiszáninzeni Egyházkerületben egyre több szlovák nyelvű állami iskola
nyílt, amelyek elhalászták a magyar református gyermekeket is. Például
az Ungi egyházmegyében 1.201 református gyerek járt felekezeti, és
1.066 állami iskolába, az Abaúji egyházmegyében pedig 918-an jártak
felekezeti és 793-an állami iskolába. Ehhez talán az is hozzájárult, hogy
egy magyar községben 8-10 szlovák gyermek kedvéért már egy új, dí-
szes iskolát is építtetett az állam, a gyerekeket pedig könyvekkel és ru-
hákkal is ellátták.⁴⁹ Ezzel azonban felvetődik az ezekbe járó gyermekek
hitoktatásának a kérdése is, mivel az ilyen helyeken nem engedélyezték a
magyar nyelven való hitoktatást.⁵⁰

Az elkövetkezendő évek egyik nagy problémája a Dérer-féle is-
kolai törvényjavaslat volt, melynek lényege, hogy „az egyházak iskola-
fenntartó joga továbbra is megmarad, azonban megszünteti az eddig
élvezett összes iskolai tanítói államsegélyeket. Ahol az egyház magára
vállalja az összes iskolai, dologi és személyi kiadások fedezését, ott
megtarthatja iskoláit, máskülönben köteles azt az épülettel, vagyonnal és

---

⁴⁸ Vö. A SzKREK Kassán 1931. március 18-án tartott rendes ülésének Jk 20–21.
p.

⁴⁹ Az 1930/31-es év tanügyi jelentéséből. Vö. A SzKREK 1932. március 17-én,
Ungvárott tartott rendes gyűlésének Jk 20. p.

⁵⁰ Vö. i. m. 21., 33., 35. p. (pl. az 1930. szeptember 1-jén megnyílt nagygyéresi
szlovák állami iskolában megjelent a lelkész, hogy az oda beiratkozott 16 ma-
gyar református gyermeket hitoktatásban részesítse. Ám az iskola tanítónője a
tudtára adta, hogy ott magyarul vallást nem oktathat, s ezzel mintegy kiutasította
az iskolából. Sőt, a gyerekek számára azt sem engedélyezte, hogy vallásoktatás-
ra a református iskolába járjanak).

minden tartozékával együtt átadni a politikai községnek.”⁵¹ Ez a törvényjavaslat is tiltakozásokat váltott ki, az egyház szervei sorban ennek adtak hangot mind egyházközségi, mind egyházmegyei, mind egyházkerületi, majd pedig egyetemes konventi szinten is: „Iskoláink autonómiájához való ragaszkodás egy olyan kardinális tétel, amelyről egyet.(értsd: egyetemes szerk. megj.) egyházunk semmi körülmények között le nem mondhat! Legyenek bármily nehéz körülmények, kényszerítő akadályok, korlátozások, vagy törvény adta gátlások, az iskoláink felett való rendelkezési jogot gyakorolnunk kell. Nem mondhatunk le arról, hogy a mi iskoláinkban a tanítás szelleme ne legyen egyházas, református és magyar!”⁵²

Ennek az országos méretű tiltakozásnak az eredménye az lett, hogy a Dérer-féle iskolai törvényjavaslat, magával az értelmi szerzővel, Dérer miniszter úrral együtt megbukott.⁵³

A tanítók helyzete

A Szlovenszkói és Kárpátaljai Egyetemes Református Egyháznak 1919-ben 276 népiskolája volt, melyekben 347 tanító működött. 1931-ben ezek a számok 272-re, illetve 389-re módosultak,⁵⁴ az 1937-es kimutatás szerint pedig az iskolák száma 255, s az ezekben tanítóké pedig 403,⁵⁵ volt, ami ezeket a nehéz időket ismerve valóban nem mondható csekélységnek.

Azt a tényt, hogy a református tanítóknak milyen fontos szerepük volt a református egyház életére nézve, különösebben nem szükséges hangsúlyoznunk. A gyülekezetek mindennapi életének irányítása, kálvini lelkületének kialakítása a lelkészek mellett elsősorban az ő fel-

---

⁵¹ Csomár Zoltán i. m. 132. p.

⁵² Idézet Nagy Sándor tanügyi előadónak az 1932/33-as iskolai évről szóló jelentéséből. Vö. A SzKREK Losoncon 1934. június 27-én tartott rendes ülésének Jk 22. p.

⁵³ Csomár Zoltán i. m. 132. p.

⁵⁴ REI 1931/IX. évf. 1. sz. 3. p.

⁵⁵ Vö. Tárnok Gyula i.m. 32. p.

adatuk volt. Az iskolai hivatáson túl egyéb egyházi teendők is rájuk hárultak. Ilyen volt a kántori szolgálat, az énekkarok szervezése és vezetése – melyekkel sokszor valóban kimagasló eredményeket értek el.⁵⁶ Lelkészhány lévén, számos esetben az igehirdetés szolgálata is rájuk hárult. Az 1931-es évben 60 ún. preoransi, előkönyörgői állásról tudunk a Szlovenszkói és Kárpátaljai Egyetemes Református Egyházban. Az ilyen esetekben szinte teljesen egyedül vezette a gyülekezeti életet és az istentiszteleteket a tanító, mert az anyaegyház lelkesze csak bizonyos alkalmakkor jutott el ezekbe a gyülekezetekbe.⁵⁷

A tanítónak az egyházban betöltött szerepe folytán érthetőek az állam részéről azok a törekvések, melyek afelé irányultak, hogy megszerezzék őket maguknak. Az igazsághoz hozzátartozik, hogy némelyeket a különböző pártokba való becsalogatásokkal, vagy magasabb bér fejében sikerült is eltántorítani, de a hivatástudatát komolyan gondoló tanítók – s hála Istennek, ezekből volt több – a nehezebb, áldozatokat kívánó körülmények között is hűek maradtak a református iskolákhoz.

Az állampolgárság kérdése

Nagy gondot okozott az állampolgárság hiánya, amely miatt több tanítót bocsátottak el állásából. Erről tanúskodik az a nagyszámú levél, amely a rimaszombati Református Püspöki Hivatalba érkezett be főleg az 1922–23-as években. Ilyen a jolsvai tanfelügyelőségtől érkezett 437/1923. sz. levél is, amely közli, hogy Jakabfy Jenő kisvisnyói, Petyke Pál gömörmihályfalvi, Nagy József alsófalui református tanítók, állásukból elbocsátatnak, mivel nem csehszlovák állampolgárok. Helyüket más tanerőkkel kell betölteni, mivel a levél szerint az iskolalátogatás alkalmával megállapított, hogy a nevezett helyeken „idegenek (külföldiek) tanítanak”.⁵⁸ Hozzájuk hasonlóan számos tanítót ért még ilyen sérelem,

⁵⁶ Számos gyülekezetben a mai napig is az akkori gyülekezeti kórus által nyert serlegből, úrvacsorai kehelyből szolgáltatják ki az úri szent vacsora alkalmával a bort.

⁵⁷ REI 1931/XI. évf. 1. sz. 4. p.

⁵⁸ SzTiREK Püspöki Hivatal 222/923 sz. levele, SRK-TGY-L PF-2.

illetve törvénysértésnek minősíthető eljárás. Pedig az 1868. évi XXXVIII. t.c. 138. §-a úgy rendelkezik, hogy a tanítók életfogytiglan választatnak meg, ezt az 1907. évi XXXVIII. t.c. 2. §-a a felekezeti iskolákban oktatókra is kiterjeszti.

Ezzel a kardinális kérdéssel foglalkozik az Egyetemes Konventnek, az 1923. április 25–26-án Losoncon megtartott ülése is. Ezen elhatározzák, hogy ismét levelet intéznek a teljhatalmú miniszterhez e tárgyban (már ezt egyszer 1922 júniusában megtették, de választ nem kaptak rá). Ebben figyelmébe ajánlják a már említett ide vonatkozó törvényt a békeszerződésben foglaltakkal egyetemben, amely kimondja, hogy mindenki annak az államnak a polgára, amelynek területén a békeszerződés ratifikálásakor lakott.⁵⁹

Az állam részéről történő ilyen intézkedések igen nagy elkeseredést váltottak ki a lelkészekből és tanítókból. Megdöbbentő hatású Bodnár Lajos ladmóci lelképásztornak a rimaszombati Református Püspöki Hivatalba címzett levele is:

„Egyházunk 1921 év őszén megválasztotta Donó Árpád tanító urat, ki szlovák területen volt tanító az általános fogadalom idején is, kit azzal tanácsoltak meg a Kassai tanfelügyelőségénél: Nincs semmi értelme hogy le tegye itt a fogadalmat, mivel jelenlegi helyén nem maradhat. Keressen magyar tan-nyelvű iskolát és az illető tanfelügyelőnél jelentkezzen.

Végre gyülekezetünkben kívánta célját elérni.

Tizedik hónapja van az ügy a Bratislavai minisztériumnál, többszöri sürgetésünkre sincs az ügy elintézve. Már nem bánnák akárhogyan is csak hoznának valami döntést. Vagy ütnének agyon, vagy hagynának élni, de már tovább ne kinezzenek!!!

A tarca vajkoczi csendőrség olyan véleményt küldött be, hogy Donó A. úr a magyar regim alatt hadnagy volt, miért „valószínűleg nem megbízható” Ezért akadt meg az ügy, noha 1921 szeptemberében a legényei tanfelügyelő oda nyilatkozott: „2 hét alatt rendben lesz.”

---

⁵⁹ Vö. SzTiREk Püspöki Hivatal 94/923 sz. levele, SRK-TGY-L PF-2, ill. a SzREEK Losoncon 1923. április 25–26-án tartott ülésének Jk 53–54. p.

Hány zsupánt és másokat kellene régi katonáskodása miatt elkergetni, ha ez jogczim???”⁶⁰

Ebből is világosan látszik, hogy mennyire jogtalan eljárásokhoz folyamodott a csehszlovák állam. Tegyük fel a kérdést: valójában mi is volt ezeknek az embereknek a bűnük, akiket nem akartak szülőföldjükön állampolgárként elismerni? Netalán az, hogy magyarnak születtek? S egy másik nemzet képviselőit ez már feljogosítja arra, hogy megalázzon embereket, sárba tiporja jogait?!

Az 1924. január 8-án Kassán tartott Egyetemes Konvent jegyzőkönyvének 35. pontja már arról tudósít, hogy Szent-Iványi József képviselő közbenjárására az állampolgárság kérdésében válasz érkezik a Belügyi-, a Nemzetművelődés-ügyi Minisztereknek és Szlovenszko Teljhatalmú Miniszterének részéről, mely többek között a következőket tartalmazza: „A szlovenszkoí községi- és felekezeti népiskolák tanítói az 1907. XXVII. t.-c. 1.§-a értelmében közhivatalnokok. Ha elvi indokból megkövetelendő az, hogy a közhivatalok az államban csupán állampolgárok és nem külföldiek által töltsenek be, akkor ez hasonlólag áll a nyilvános iskolák tanítóira is, ...a Belügyi miniszter a református egyház Konventjének az államfordulat idején Szlovenszkon levő lelkészek és tanítók állampolgárosítása iránt beadott kérésének helyt adni s nekik a csehszlovák állampolgárságot megadni, erre nézve megjegyzendő, hogy ilyen kérvényre a nevezett egyház lelkészeinek és tanítóinak az állampolgárságot megadni nem lehetne, minthogy az állampolgárság csak magának a folyamodónak kérésére adatik meg. ...az állampolgárságról szóló 1920. április 9-ki 236. sz. törvény 1.§-a 4. bekezdése csupán állami hivatalnokok és alkalmazottak, valamint állami intézetek és vállalatok alkalmazottainak állampolgárságát rendezi s nincs indok arra, hogy éppen a szlovenszkoí ref. egyház lelkészei és tanítói e tekintetben az állami hivatalnokokkal azonos színvonalra helyeztessenek.”⁶¹

Majd az Iskolai és Nemzetművelődés-ügyi Minisztérium Referátusa Szlovenszkoí valamennyi püspöki hivatalának, 1924. novem-

⁶⁰ Idézet a Ladmóci Református Lelkészi Hivatal 14/1922. sz. alatt, a rimaszombati Református Püspöki Hivatalnak címzett leveléből SRK-TGY-L PF-1.

⁶¹ A SzKREEK Kassán 1924. január 8-án tartott ülésének Jk 26. p.

ber 14-én keltezett 113. sz. körlevelében különböző törvényekre hivatkozva egyebek mellett ezt írja:

„1. haladéktalanul gátolja meg szolgálat végzésében mindama tanítói erőket, amelyeknek azt itteni hivatal állampolgárság hiánya miatt megtiltotta avagy jövőre meg fogja tiltani.

2. Továbbá 60 nap alatt – választással – a törvényes feltételeknek megfelelő tanítókkal helyettesítse mindama tanítókat, kiknek elbocsátását itteni hivatal fent sorolt okok miatt kérte avagy kéri.”⁶²

Erre reagálva Pálóczi Czinke István, a Szlovenszkói Tiszáninnyi Egyházkerület püspöke, felhívja az esperesi hivatalok figyelmét a miniszteri körlevélre, s arra, hogy aki még nem adta be az állampolgárságért a kérvényt, az ezt sürgősen tegye meg, s ezzel egyidejűleg kérje tanítói állásában való meghagyását is. Egyúttal a minisztériumhoz is forduljanak, újból ismertetve az egyház álláspontját, mely szerint a már említett 1907. évi törvények értelmében a tanítók életfogytiglan választattak meg, s ezért azok elbocsájtása törvénytelen.⁶³

---

⁶² A SzKREK Losoncon 1925. szeptember 8-án tartott rendkívüli ülésének Jk 88–89. p.

⁶³ „Mindezek dacára megkísérelte itteni hivatal a törvényes rendeleteknek, a lehetőség határain belül való teljesítését. Azok a tanítók, akiknek állampolgársága az újabb törvény intézkedése szerint kétségbevonatott, kérték az állampolgárság elismerését s abban a reményben, hogy kérésük kedvező elintézés nyer, az egyházak által szolgálatukban továbbra is meghagyattak, mert hiszen humánus szempontból sem lehetett évek, sőt olykor évtizedek óta hűségesen munkálkodó, becsületes munkásokat kezükben koldusbottal útnak eresztetni.

Ha megfelelő tanerők nincsenek, annak nem az egyházközségek, hanem az állam az oka, miután magyar tanítóképző intézet még mai napig sincs ... Éppen ezért legyen szabad ismételt hangsúlyoznom, hogy egy kis jóakarattal sokkal többet lehet elérni, mint bármilyen esetleges sankciókkal, melyeknek alkalmazása, mint a világpolitikában, úgy a belpolitikában is, mindenkor kétélű fegyver.” – írja Pálóczi Czinke István. Nyolc hónapra rá a válasz is megérkezik: „Fenti átiratra felhívom figyelmét ottani hivatalnak itteni 1924 november 14-iki, 59715 I-A. ai.– 24. (111. sz. körlevél) sz. rendeletre azzal, hogy az eddigi magyar törvények előírásai a tanítóság állampolgárságát illetőleg, tekintettel a megváltozott államjogi viszonyokra, az 1918 október 28-iki 11. számú (Törvények és Rendeletek Tára) törvény szerint, a csehszlovák államra is vonatkoznak és itteni fent idézett körlevél az idegen illetőségű tanítók szolgálatban megha-

Javadalmazás

A következő nagy kérdés, amely a tanítókat is mélyen érintette, a javadalmazás kérdése volt. Az 1913. évi magyar törvények XVI. t.c. 3. és 25. §-ai értelmében a felekezeti iskolák fenntartói (jelen esetünkben a református egyházközségek) kötelesek voltak tanítóiknak lakást vagy lakbért biztosítani.

A gazdasági viszonyok változásával az egyház az állammal, mint iskolafenntartóval, képtelen volt felvenni a versenyt, ezért kellett államsegélyekhez folyamodnia. A gyülekezetek ennek ellenére is maguk állták a tanítói javadalom jelentős hányadát.

Az új állam meg akarta nyerni az egyházi iskolák tanítóit a maga számára, ezért már elég korán igyekezett rendezni a fizetésüket. A különböző tanítói állások tekintetében, melyek lehettek ideiglenesek, véglegesítettek, különböző fizetési kategóriákat állapítottak meg.

A nem véglegesített tanítók tiszteletdíjat kaptak, amely szolgálati hely szerint évi 10.824 – 11.100 Kč volt. A véglegesített tanítók fizetése háromévenként emelkedhetett. Kezdő fizetés évi 9.000 Kč, a 34. évi szolgálat után, évi 27.600 Kč lehetett, amelyhez működési helyek szerint évi 2.640 – 4.800 Kč, úgynevezett működési pótlék volt hozzászámítandó. Ezekon felül az iskolafenntartó köteles volt az iskolaigazgatónak igazgatói pótdíj címén évi 750 – 1.500 Kč-t fizetni. Ha egytanerős volt az iskola, akkor az az egy tanító számított igazgatónak is. A legalacsonyabb nyugdíjat évi 6.600 Kč-ban állapította meg, mely a szolgálati évek száma szerint ez is arányosan emelkedett. 35 évi szolgálat teljes nyugdíjra, azaz évi 27 000 Kč-ra jogosított. Egyházi tanítóknál beszámították a helyi javadalmakat is, mégpedig felét tanítóinak, másik felét kántorinak. A helyi javadalomnak a tanítói állás után eső részét egészítette ki az állam a fenti összegekre.⁶⁴

---

gyásának ügyében, akik csehszlovák állampolgárságért folyamodnak, olyan liberális intézkedés, hogy ottani hivatal részéről semmiféle tárgyilagos nehezítésre ok nincsen.” Vö. i. m. 92–95. p.

⁶⁴ Tárnok Gyula i.m. 42–43. p.

Hivatástudat

A hivatástudattal rendelkező tanítók zömét azonban nem csábította el a pénz, az állami iskoláknál ígért jobb, illetve nagyobb lehetőségek, s a karrier. Sőt bárhol kiálltak a református egyház iskoláiért, akár az állami hivataltól érte őket megaláztatás, akár más tanítók rosszmájúságáról volt szó, mert ilyeneknek is részesei voltak. A „Magyar Tanító” c. lapban jelentek meg bántó cikkek, melyekre a református tanítók, becsületükre legyen mondva, méltóan válaszoltak. Ilyen volt az is, melyet a Magyar Tanító 1930. évi 20–21. számában megjelent cikke, Györffy Lajos református tanító valótlan állításaira írt ugyanennek a lapnak, az 1930. évi 24. száma, az „Egy református tanító” aláírású cikk írója. Az egyház ellen felhozott vádakra többek között ezt írta: „A református egyház ma is ragaszkodik iskoláihoz és azokért minden áldozatra kész. ...nem rendelkezik anyagi javakkal, alapítványokkal, vagy latifundiumokkal, hanem kizárólag híveinek áldozatkészségére támaszkodik. ...Az évekig elvont államsegélyek helyett a hívek a sajátjukból fedezték a dologi kiadások mellett még az összes személyi kiadásokat is és így sikerült biztosítani az iskolák fenmaradását. ...az elmúlt 10-11 év alatt a leépített iskolák beszámításával, 53 új tanítói állást szervezett, vagyis több mint 15%-kal gyarapította tanítóinak számát. ...hogyan anyagi megbecsülésre mai napokból illusztris példával szolgáljunk, – itt vannak az igazgatói díjak... Egyedül a református egyház mondta ki, legfelsőbb szerve, az egyetemes konvent által, hogy az igazgatói díj fizetésének kötelezettségét magára nézve elismeri és utasította a gyülekezeteket ezeknek 1926. január 1-től való kifizetésére.

Ne mondja tehát senki, hogy a református egyház mostohagyermekként kezeli tanítóit.

A református tanítóság akkor teszi magának a legnagyobb szolgálatot, ha egyházához ragaszkodva ugyanazokat az utakat járja, mint példátnyújtó elődjai. De ezzel nagy szolgálatot tesz egyházának, az államnak és az egész emberiségnek is! Mert az a munka, melyet a multban

a református tanítóság végzett, az egyetemes emberiség érdekét szolgálta, ennél különb cél pedig nem lehet feladatunk!"⁶⁵

Tanítóhiány

A tanítók helyzetét elemezve foglalkoznunk kell a tanítóhiány kérdésével is, amely nagyon sok problémát okozott a református egyháznak. Ezen a téren az 1. világháborút megelőzően sem volt rózsásnak mondható a helyzet, nemhogy még az elcsatolások után. Ugyanis az új államhatárok meghúzásával az anyaországban maradt tanítóképzők elérhetetlenné váltak, s az itt maradtakban az államhatalom általi leépítések olyan szomorú helyzetet teremtettek, hogy a magyar nemzetiségnek szinte nem volt hol anyanyelven képeztetnie a tanítóit. Az 1913/14-es tanévben, Felvidéken 19 tanítóképző működött, az 1936/37-es tanévre ez a szám már lecsökken 2-re (+ 1 tagozatra).⁶⁶ Az új államkeret első éveiben csupán egy intézetben képeztek magyar tanítónőket, ez pedig az Orsolyák rendje által, Pozsonyban fenntartott tanítóképző (ahol számos református tanítónő is tanult). Majd 1924-ben indított az állam a pozsonyi szlovák tanítóképző intézet mellett egy kétéves tanfolyamot.⁶⁷ Addig is bevezették az ún. externistavizsgákat, így a középiskolát végzettek magánúton felkészülhettek a tanítói képesítővizsgára, s majd húsz havi, valamely iskolában eltöltött gyakorlat után tanítói oklevelet kaphattak. Más módon is próbálták pótolni a tanítóhiányt. Ilyen volt az a megoldás, hogy a gimnáziumi érettségi vizsga után a jelentkezők tanítói különbözeti érettségi vizsgát tehetnek, vagy az ún. abiturienuskurzus, mely egyéves volt, s pótolta az iskolában való tanítási gyakorlatokat.⁶⁸ Ezek közül egyik megoldás sem volt olyan, amellyel az egyházi iskolák részére megfelelő tanítókat képezhettek volna.⁶⁹

⁶⁵ REI 1931/XI. évf. 1. sz. 3–5. p.

⁶⁶ A felvidéki magyarság húsz éve 1918–1938 54. p.

⁶⁷ I. m. 57. p.

⁶⁸ Vö. Tárnok Gyula i. m. 40–41. p., ill. Csomár Zoltán i. m. 151. p.

⁶⁹ Erről a problémáról ír a Református Egyház és Iskola 1921. április 10-én megjelent számának vezércikke is: „okleveles magyar református tanítóknak

A református egyház, amint már láthattuk is, soha nem volt különbös ez ügyben, hisz a már többször említett 1920. szeptember 8-án megfogalmazott memorandumban is kifejezte, hogy az egyháznak létszüksége egy önálló tanítóképzőnek a felállítása. Bizonyítja ezt az a tény is, hogy a református egyházban 1918. november 1-jén 359 tanítói állásban 355 református és 5 más vallású tanító oktatott, 1 állás pedig betöltetlen volt, 1930. november 1-jén viszont 386 tanítói állásban 338 református, 37 más vallású személy oktatott, s már 11 állás volt üres.⁷⁰ Valóban elengedhetetlennek volt tekinthető a saját tanítóképző felállítása.

Ezek után örvendetes tény, hogy bár hosszú idő és sok vajúdas után, de az egyháznak sikerült megnyitnia saját tanítóképző intézetét Komáromban. Ez 1935. szeptember 1-én indította első évfolyamát, s így megoldódni látszott a tanítóhiány több évtizedes problémája.

Az egyház helyzete 1938 és 1945 között

Újra Magyarország részeként

Az 1938. november 2-i 1. bécsi döntés értelmében a Felvidék jelentős részét visszacsatolták Magyarországhoz. Így a református egyház is (25 református egyházközség kivételével)⁷¹ visszatért a Magyarországi Református Egyház kebelébe. A három eddigi egyházkerület (püspöki és főgondnoki tisztségeivel), és legfelsőbb szervükkel: a Szlovenszkói és Kárpátaljai Református Egyház Egyetemes Konventjével megszűnt, illetve az egyházkerületek visszatértek az anyaegyház testébe. Monda-

---

„szűkölködünk nagy mértékben”... Nem okleveles tanítókról gondoskodhattak, s gondoskodtak is állandóan az iskolafenntartó egyházak. Hol képesített óvónőket, hol különböző fokú képzettségű férfiakat és nőket (helyesebben ifjakat) alkalmaztak, csak hogy az iskolák üresen, s a gyermekesereg felügyelet nélkül ne maradjanak. Hogy aztán van-e csak sejtelmük is e mondván csinált oktatónak a nevelés-oktatás művészetéről: azzal nem igen törődött senki” REI 1921/I. évf. 15. sz.

⁷⁰ Vö. SzKREK Kassán 1931. március 18-án tartott rendes ülésének Jk 28. p.

⁷¹ Vö. RVsz XI. év. 1942. április 2. sz. 86. p., ill. Csémy Lajos: Tájékoztató 16. p.

nunk sem kell, milyen nagy öröm és Isten iránti hálaadás töltötte el a húsz évig idegen államkeretbe kényszerített emberek szívét. Ugyanez az öröm jellemezte az anyaországbeli testvéreket is, ahogy arról Farkasfalvi Farkas Géza, a Tiszáninneni Református Egyházkerület főgondnoka is szólt az 1938. november 22-én Miskolcon megtartott egyházkerületi tanács rendes közgyűlésének nyitóbeszédében: „De mégsem állhatom meg, hogy egy pár szívem legmélyéről fakadó rövid szóval, végtelen szeretettel ne köszöntsem 20 évi keserves rabság, szenvedés után keblünkre visszatérő testvéreinket, a felvidék magyar népét, egyházkerületünk szívéből erőszakkal kitépett református véreinket, Abauj, Zemplén, Ung hűségese, öntudatos kálvinista, izzó magyar lelkű népét, Rákóczi hős kurucainak ivadékait és azt a földet, mely még külön is szívemhez van forrva: szülőföldemet, őseim örök nyugvóhelyét, Gömört és a gömöri egyházmegyét... Tudom, hogy úgy térnek ők vissza az ősi egyházkerület kebelébe, mint az édesanyjától vad kegyetlenséggel elrabolt, de újra visszatérő gyermek, akiért az édesanyja egy pillanatig sem szűnt meg féltő gonddal, kétségbeeséssel, rajongó szeretettel, szíve minden dobbanásával aggódni és őt várni, visszavárni.

Büszkék voltunk e két évtized minden pillanatában rájuk, mert férfias méltósággal viselték keserves sorsukat, hajthatatlan magyarok, töretlen hitű kálvinisták maradtak minden szenvedések, minden megpróbáltatások közepette.

Nem hiába könyörögtünk húsz éven keresztül a Mindenhatóhoz a LX. zsoltárral: „Segíts ki minket a nyomorúságból, mert emberi segítség hiába való.” Istennel győzedelmet nyertünk s Ő tapodja el ellenségeinket.”⁷²

Az iskolák helyzete

A visszacsatolással felszabadult a felvidéki magyarság, s vele együtt a református egyház is az őt ért állandó sérelmek alól, melyek

---

⁷² A TiREK Tanácsa Miskolcon 1938. november 22-én tartott rendes ülésének Jk 10–11. p.

folyamatosan érték a csehszlovák állam részéről. Ez azt jelentette, hogy a felekezeti iskolák is megszabadultak attól a csapástól, ill. tehertől, melyet a csehszlovák állam tanügyi politikája mért rájuk. Az iskolák fellélegezve újra Magyarország részeként folytathatták tevékenységüket, az ifjak nevelését.

Azonban bizonyos változtatásokra is szükség volt, hiszen 20 év hosszú idő, s ez alatt mind a magyarországi, mind a csehszlovák iskola-rendszer változásokon ment keresztül. Ezért szabályozásokra volt szükség. Ilyen volt a Magyar Királyi Vallás- és Közoktatási Minisztérium 1939. április 11-én keltezett, 133.200–1639. IX. ü. o. számú rendelete, mely a visszacsatolt területek oktatásügyének az anyaországbelire való áttérése ügyében rendelkezett.⁷³ Ez a rendelet valamennyi alsó- és középfokú iskola tananyagát szabályozta. Majd ezt egészítette ki az 1939. május 25-én keltezett, 133.953–1939. IX. ü. o. számú rendelet, amely a visszacsatolt területek iskoláinak az anyaországbeli iskolák rendtartásához való igazodását szabályozta.⁷⁴

Szükségsszerűvé vált bizonyos tankönyvek cseréje is. Annál is inkább, mert némely tantárgy, mint például a szlovák nyelv, polgári neveléstan, csehszlovák földrajz, ill. történelem tanítása feleslegessé vált. Ezek helyett újakat kellett tanítani, mint pl. Magyarország földrajza, ill. történelme. Így a tankönyvcseréje lassan bár (eleinte a kevés számú tankönyv miatt 3-4 gyermek volt kénytelen egy könyvből tanulni), de fokozatosan megtörtént, főleg az ún. „Magyar a magyarért” akció keretében, ajándékként.⁷⁵

---

⁷³ Vö. A MoREEK Budapesten 1940. április 17–19-én tartott ülésének Jk 217.

p.

⁷⁴ I. h.

⁷⁵ Erről tudósít az 1939-es Szlovénországi Tiszáninneni Egyházkerület tanügyi jelentése is: „A régi csehszlovák irányzatú s a magyar lelket aprónként mérgező tankönyvek beszédettek, nagy meglepedésünkre.” Vö. Idézet a volt SzTiREK elemi népiskoláinak 1938/1939. évi működéséről szóló jelentésből. A volt SzTiREK 1939. október 25-én Kassán tartott utolsó rendes közgyűlésének Jk 39. p.

Azonban nem volt minden ilyen problémamentes. A gyülekezeteknek a kezdeti örömmámor után rá kellett döbenniük, hogy iskoláik fenntartása, most már nem a kényszerítő politika és az elnemzetlenítés, hanem a gazdaság egyre súlyosabb problémái miatt okoz gondot.⁷⁶ Ez a – főleg a 2. világháború következtében kialakult – gazdasági helyzettel magyarázható állapot nemcsak a visszacsatolt területek gyülekezeteinek problémája, hanem általános jellegű probléma volt. Az 1941-es Tiszáninneri Egyházkerület Közgyűlésének népiskolai jelentésében éppen ez az első számú probléma. A gyülekezetek általános panasszal élnek, hogy az iskolafenntartás terheit már nem bírják viselni. Emiatt sok helyen már az iskola felszereltsége is hiányos. (Pl. hiányoztak a különböző térképek és szemléltető eszközök.) Így félő volt, hogy az egyház iskolái állami, ill. községi tulajdonba kerülnek. Ezt viszont mindenáron meg akarták akadályozni.⁷⁷

A világháború, mint minden másra, az egyházi iskolák életére is rányomta bélyegét. Az 1942/43-as évtől kezdődően többször megtörtént, hogy a tanítás huzamosabb ideig is szünetelt. A tanítók közül többen hadba vonultak, s ilyenkor a lelkész vette át a tanítást, amennyiben egyéb teendői ezt megengedték.

---

⁷⁶ Erről vall dr. Magda Sándor püspök is az 1939. október 25-én, Kassán megtartott Szlovenszkói Tiszáninneri Egyházkerület utolsó közgyűlésén: „Valósággal fellélekedtünk a felszabaduláskor, azt gondolván, hogy most már többé nem fenyegetheti egyházi iskoláinkat semmiféle veszedelem. Tévedtünk. Amint megismertük az itthoni helyzetet, rájöttünk, hogy az iskolafenntartás költségei szinte elviselhetetlen teherként neheznek a gyülekezetekre.“ Az élni akarás ezek ellenére is megvolt, hiszen Magda Sándor így folytatja: „De bármilyen áldozatok árán is, továbbra is ragaszkodnunk kell iskoláinkhoz“. I. m. 22. p.

⁷⁷ „az iskola az egyház erőforrása, ott ahol iskola nincsen, nem emelkedhet a vallásos élet, hanem inkább süllyed, mert egyik és leghatalmasabb erőforrás hiányzik, amit a többi erőforrás együttvéve sem tud pótolni.“ Vö. A TIREK Tanács Miskolcon, 1941. július 3-án tartott ülésének és az 1941. november 4-én tartott egyházkerületi rendes közgyűlésének Jk 165. p.

A tanítók helyzete

A visszacsatolást követően nemcsak az iskolák átszervezése vált szükségessé, hanem a tanítók átképzése is. Már csak azért is, mert az említett új tananyaggal először nekik kellett megismerkedniük, hogy azt majd kellő szaktudással adhassák tovább. Ezért születik meg a Magyar Királyi Vallás- és Közoktatási Minisztérium 1939. május 25-én keltezett 133.654/1929. számú rendelete, mely ezt írja elő az érintett tanítók számára.⁷⁸

Az egyház tisztában volt azzal, hogy milyen nagy áldozatvállalások közepette oktattak tanítói a húszéves elnyomás alatt, ezért az erkölcsi megbecsülésen túl ragaszkodott az anyagi megbecsülés kinyilatkoztatásához is. Ez történt meg akkor is, amikor 1941-ben, a Magyarországi Református Egyház Egyetemes Konventje határozatilag kimondta, hogy a visszacsatolt területek református tanítóságát javadalmazás tekintetében is azonos elbánásban kívánja részesíteni a többi tanítóval.⁷⁹

A magyar állam is kifejezte megbecsülését. Azoknak a református tanítóknak, akiket a csehszlovák állam magyarságuk miatt bocsátott el, s – a magyar közszolgálatba való belépésük esetén – beszámította az ott eltöltött szolgálati idejüket.⁸⁰

A Szlovák Állam részeként

A visszacsatolás után 25 gyülekezet maradt Szlovákia területén (ebből 22 gyülekezet keleten, 3 pedig nyugaton), melyeknek – újra az anyaegyháztestből kiszakítottan – kellett megszervezniük életüket, hogy megmaradásukat biztosítani tudják. Az itt maradt gyülekezeteknek talán még nehezebb sorsuk volt, mint azelőtt. A kormány nem engedte meg,

---

⁷⁸ Vö. A MoREEK i. m. 269. p.

⁷⁹ A MoREEK Budapesten 1941. május 6–8-án tartott ülésének Jk 239–240. p.

⁸⁰ A MoREEK Budapesten, 1940. április 17–19-én tartott ülésének Jk 242. p.

hogy a többségében magyar gyülekezetek egy önálló egyházmegyébe tömörüljenek.⁸¹

A gyülekezetek püspöküknek Böszörményi Sándor homonnai lelkipásztort, a volt Szlovenszkói Tiszáninneri Egyházkerület tanácsbíróját választották meg. Őt az állam nem ismerte el ilyen tisztségében, ezzel szemben megalakította a Szervező Bizottságot (Organizačný výbor). Ezt tekintette egyedüli egyházi szervnek, mely hivatott volt az egyház ügyeit képviselni.⁸²

Befejezés

„...a csehszlovák állam tanügyi politikája minden lehető alkalmat megragadott, hogy halálos csapást mérjen a felekezeti, különösen pedig a magyar tanítási nyelvű felekezeti iskolákra. Iskoláinkhoz ragaszkodó gyülekezeteink általában hősiiesen állták a rohamot, sok helyt igazán megható volt népünknek az egyházi iskolákhoz való ragaszkodása s a megtartásuk érdekében való, végsőkig menő áldozatkészsége.“ – vallja dr. Magda Sándor püspök, a református egyház első húsz esztendejére visszatekintve.⁸³

E tanulmányt készítve, s ezt a kort bizonyos mértékben megismerve, vallom vele együtt én is ugyanezt, talán annyival kiegészítve, hogy érvényes volt ez nemcsak az 1918–1938 közötti időszakra, hanem az utána következőre is. Hiszen a református egyház és a benne élő magyar nép mindvégig kitartott iskolái mellett, míg végül is erőszakkal, államosítással sikerült az államnak elvennie ezeket.

---

⁸¹ Vö. A TiREk Tanács Miskolcon, 1942. július 2-án tartott ülésének és az 1942. november 12-én tartott egyházkerületi rendes közgyűlésének Jk 43. p.

⁸² Vö. Csémy Lajos i. m. 16. p., ill. a felvidéki TiREk 1939. február 2-án Sátoraljaújhelyen tartott rendes közgyűlésének Jk 19. p.

⁸³ Idézet dr. Magda Sándor püspök 1938. évi jelentéséből. Vö. a felvidéki TiREk i. m. 22. p.

A 2. világháború után Felvidéket ismét Csehszlovákiához csatolták, azonban 1945-ben már a református egyház iskolái nem nyíltak meg.⁸⁴ Azokat az 1948-as törvények értelmében elvették az egyháztól.

A remény, hogy református iskolák újra lesznek, s erős iskola-rendszerünk lesz, mindig ott volt, s ma is ott van a felvidéki református-ság szívében. A célunk ma sem lehet kevesebb, mint akkor elődeinknél. Iskoláinknak nemcsak tanítaniuk kell, hanem nevelniük is. Nevelniük magyarrá és keresztyénné, hogy gyermekeink soha ne feledjék, hogy honnan jöttünk, kik és kiéi vagyunk!

Használt rövidítések jegyzéke

IéÉ – Igazság és Élet

Jk – Jegyzőkönyve, ill. jegyzőkönyvei

MoRE – A Magyarországi Református Egyház

MoREEK – A Magyarországi Református Egyház Egyetemes Konventje

TiREK – A Tiszáninneri Református Egyházkerület

REI – Református Egyház és Iskola

RSZ – Református Szemle

RVsz – Református Világszemle

SRK-TGY-L – Sárospataki Református Kollégium Tudományos Gyűjteményei, Levéltár

SzKERE – A Szlovenszkói és Kárpátaljai Egyetemes Református Egyház

SzKEREK – A Szlovenszkói és Kárpátaljai Egyetemes Református Egyház Konventje

SzKREEK – A Szlovenszkói és Kárpátaljai Református Egyház Egyetemes Konventje

SzKREK – A Szlovenszkói és Kárpátaljai Református Egyetemes Konvent

SzREEK – A Szlovenszkói Református Egyház Egyetemes Konventje

SzTiREK – A Szlovenszkói Tiszáninneri Református Egyházkerület

---

⁸⁴ Vö. Szabó Antal: A Szlovákiai Református Keresztyén Egyház története – I. rész, 154. p.

Felhasznált irodalom és forrásanyag jegyzéke

1. Monográfiák, tanulmányok

1. A csehszlovákiai magyar ref. egyház ismertetése In.: Református Világszemle, I. évf. 1931. november, 1. sz. (3–15. p.)
2. A felvidéki magyarság húsz éve 1918–1938. Budapest: Szerkesztette a Magyar Statisztikai Társaság Államtudományi Intézete, 1938.
3. A Szlovenszkói és Kárpátaljai Egyetemes Református Egyház Névtára. Szepsi: Kiadja az Egyetemes Konvent, 1937.
4. Csémy Lajos: Tájékoztatás In.: Kúr Géza: A Komáromi Református Egyházmegye. Pozsony: Kalligram Könyvkiadó, 1993 (7–29. p.)
5. Csomár Zoltán: A csehszlovák államkeretbe kényszerített magyar református keresztyén egyház húszéves története 1918–1938. Ungvár: 1940.
6. Mikó Jenő: A Szlovákiai Református Egyház In.: „Tebenned bízunk eleitől fogva...“: A magyar reformátusság körképe, (97–106. p.) Debrecen: Magyar Református Világtalálkozó Alapítvány, 1991.
7. Fritz Peyer-Müller: A Kárpátaljai Református Egyház története a két világháború között – kitekintéssel a jelenre. Budapest: Református Zsinati Iroda Tanulmányi Osztálya, 1994.
8. Gyönyör József: Határok születtek, A csehszlovák állam megalakulása és első törvénye. Pozsony: Madách, 1992.
9. Gyönyör József: Terhes örökség, A magyarság lélekszámának alakulása Csehszlovákiában. Pozsony: Madách-Posonium kft, 1994.
10. Gyurgyík László: Magyar mérleg, A szlovákiai magyarság a népszámlálási és a népmozgalmi adatok tükrében. Pozsony: Kalligram Könyvkiadó, 1994.
11. Popély Gyula: A magyar iskolaügy kálváriája (Cseh) Szlovákiában 1918 – 1945. In.: A (Cseh)Szlovákiai magyar művelődés története 1918–1998, II. kötet Budapest: Ister Kiadó, 1998.

12. Popély Gyula: Népfogyatkozás (A csehszlovákiai magyarság a népszámlálások tükrében 1918–1945). Budapest: Regio, 1991.
13. Popély Gyula: Ellenszélben, A felvidéki magyar kisebbség első évei a Csehszlovák Köztársaságban (1918-1925). Pozsony: Kalligramm Könyvkiadó, 1995.
14. Szabó Antal: A Szlovákiai Református Keresztyén Egyház története – I. rész In.: Regio, 1990. 3. sz. (133–162. p.)
15. Szabó Antal: A Szlovákiai Református Keresztyén Egyház története – II. rész In.: Regio, 1990. 4. sz. (204–221. p.)
16. Tárnok Gyula: Magyar reformátusok a csehszlovákiai kisebbségi sorsban. Pápa: 1939.
17. Vigh Károly: A szlovákiai magyarság sorsa. Budapest: Bereményi Könyvkiadó, (é.n.).

2. Jegyzőkönyvek

1. Péter Mihály (szerk.): A SzREEK Pozsonyban 1922. május 17–18-án tartott ülésének Jk, (Belefoglalva a Rimaszombatban 1921. július 3-án tartott ülés jegyzőkönyve).
2. Péter Mihály (szerk.): A SzREEK Losoncon 1923. április 25–26-án tartott ülésének Jk; Rimavská Sobota 1923.
3. Péter Mihály (szerk.): A SzKREEK Kassán 1924. január 8-án tartott ülésének Jk; Rimavská Sobota – Dobsina 1924.
4. Péter Mihály (szerk.): A SzKREK Kassán 1924. augusztus 26-án tartott rendkívüli ülésének és Poprádon 1925. március 31-én tartott rendes ülésének Jk; Rimaszombat, 1925.
5. Péter Mihály (szerk.): A SzKREK Losoncon 1925. szeptember 8-án tartott rendkívüli ülésének és Kassán 1926. május 25-én tartott rendkívüli ülésének Jk; Rimaszombat 1927.
6. Péter Mihály (szerk.): A SzKREK Kassán 1927. november 22-én tartott rendes ülésének Jk; Rimaszombat 1928.

7. Patay Károly (szerk.): A SzKEREK Rozsnyón 1928. május 31-én tartott rendkívüli ülésének Jk; Beregszász 1929.
8. Dusza János (szerk.): A SzKREK Kassán, 1931. március 18-án tartott rendes ülésének Jk; Beregszász 1932.
9. Dusza János (szerk.): A SzKREK 1932. március 17-én, Ungvárott tartott rendes gyűlésének Jk; Beregszász 1932.
10. Soós Károly (szerk.): A SzKREK Losoncon 1934. június 27-én tartott rendes ülésének Jk; Beregszász 1935.
11. Soós Károly (szerk.): A SzKREK Kassán 1935. május 23-án tartott rendes ülésének Jk; Komárno.
12. Soós Károly (szerk.): A SzKREK Kassán 1936. október 15-én tartott rendes ülésének Jk; Párkány.
13. Czeglédy Pál (szerk.): A SzKREEK Komáromban 1937. április 14-én tartott rendes ülésének Jk; Léva 1937.
14. Péter Mihály (szerk.): A SzKERE Léván 1923. június 17-én napján megnyílt Törvényhozó Zsinatának Jk; Rimavská Sobota 1923.
15. Péter Mihály (szerk.): A SzKERE Pozsonyban 1928. január 24–26-án tartott Törvényhozó Zsinatának Jk; Rimaszombat 1928.
16. Réz László (szerk.): A SzTiREk 1920. december 21-én, Kassán tartott közgyűlésének Jk; Nagykapos.
17. Réz László (szerk.): A SzTiREk 1921. június 14-én Ótátrafüreden és 1921. október 30–31-én Rimaszombatban tartott rendes közgyűléseinek Jk; Nagykapos.
18. Réz László (szerk.): A SzTiREk Vajánban, 1922. szeptember 10–11-én tartott - lelkeszszeneléssel egybekötött - közgyűlésének Jk; Rozsnyó.
19. Réz László (szerk.): A SzTiREk 1923. október 16–17-én Kassán tartott rendes közgyűlésének Jk; Rimavská Sobota–Dobsina 1924.
20. Dr. Magda Sándor (szerk.): A SzTiREk Kassán 1929. július 23-án tartott rendkívüli és Rimaszombatban 1929. november 10–11-én püspök- és főgondnokbeiktatással egybekötött rendes közgyűlésének Jk; Beregszász 1930.

21. Szőke István (szerk.): A SzTiREK Kassán 1931. október 14-én tartott rendes közgyűlésének Jk; Rimaszombat 1931.
22. Szőke István (szerk.): A SzTiREK Kassán 1932. március 3-án tartott rendkívüli közgyűlésének Jk; Rimaszombat 1932.
23. Szőke István (szerk.): A SzTiREK Kassán 1934. március 20-án püspökbeiktatással egybekötött rendkívüli és Kassán 1934. október 25-én tartott rendes közgyűlésének Jk; Rozsnyó 1934.
24. Szőke István (szerk.): A SzTiREK Kassán 1935. október 24-én tartott rendes közgyűlésének Jk; Nagykapos 1936.
25. Kőmives Sándor (szerk.): A SzTiREK 1936. november 3-án Kassán tartott rendes közgyűlésének Jk; Nagykapos 1937.
26. Kőmives Sándor (szerk.): A SzTiREK 1937. november 4-én tartott rendes közgyűlésének Jk; Nagykapos 1938.
27. Kőmives Sándor (szerk.): A felvidéki TiREK 1939. február 2-án Sátoraljaújhelyen tartott rendes közgyűlésének Jk; Nagykapos 1939.
28. Kőmives Sándor (szerk.): A volt SzTiREK 1939. október 25-én Kassán tartott utolsó rendes közgyűlésének Jk; Nagykapos 1940.
29. A MoREEK Budapesten, 1939. április 19–20-án tartott ülésének Jk; Budapest 1939.
30. A MoREEK Budapesten, 1940. április 17–19-én tartott ülésének Jk; Budapest 1940.
31. A MoREEK Budapesten, 1940. október 14-én tartott ülésének Jk; Budapest 1940.
32. A MoREEK Budapesten, 1941. május 6–8-án tartott ülésének Jk; Budapest 1941.
33. A MoREEK Budapesten, 1942. május 6–7-én tartott ülésének Jk; Budapest 1942.
34. A MoREEK Budapesten, 1943. május 19–20-án tartott ülésének Jk; Budapest 1943.
35. A MoRE Budapesten 1939. március 1-jén megnyílt zsinatának Jk; (I. Első ülészak 1939. március 1–3., II. Második ülészak 1939. szeptember 6–7.); Budapest 1939.

36. A MoREEK Budapesten 1939. március 1-jén megnyílt zsinatának Jk (III. Harmadik ülészak 1940. december 10–11., IV. Negyedik ülészak 1941. május 19–20.); Budapest 1941.
37. A MoREEK Budapesten 1939. március 1-jén megnyílt zsinatának Jk; (V. Ötödik ülészak 1942. április 9.); Budapest 1942.
38. Dr. Enyedy Andor (szerk.): A TiREk Tanácsa Miskolcon, 1938. február 10-én és október 10-én tartott üléseinek és 1938. november 22-én tartott rendes közgyűlésének Jk; Sárospatak 1938.
39. Dr. Enyedy Andor (szerk.): A TiREk Miskolcon, 1939 február 18-án tartott rendkívüli közgyűlésének, az Egyházkerületi Tanács Miskolcon 1939. október 10-én tartott ülésének, a Miskolcon, 1939. december 12-én tartott egyházkerületi rendes közgyűlésnek és az Egyházkerületi Tanács Miskolcon, 1939. december 13-án tartott ülésének Jk; Sárospatak 1939.
40. Dr. Enyedy Andor (szerk.): A TiREk Tanács Miskolcon, 1941. július 3-án tartott ülésének és az 1941. november 4-én tartott egyházkerületi rendes közgyűlésnek Jk; Sárospatak 1941.
41. Dr. Horváth Zoltán (szerk.): A TiREk Miskolcon, 1942. február 23-án tartott rendkívüli közgyűlésének Jk; Sárospatak 1943.
42. Nádházy Bertalan és Dr. Szabó Zoltán (szerk.): A TiREk Tanács Miskolcon, 1942. július 2-án tartott ülésének és az 1942. november 12-én tartott egyházkerületi rendes közgyűlésnek Jk; Sárospatak 1943.
43. Nádházy Bertalan és Dr. Szabó Zoltán (szerk.): A TiREk Tanácsának Miskolcon, 1943. április 28-án, november 25-én tartott ülésének és Miskolcon, 1943. november 24-én tartott egyházkerületi rendes közgyűlésnek Jk; Miskolc 1944.

3. Cikkek

1. Alfa.: A tanítótság helyzete In.:REI 1923/III. évf. 41. sz. (1–2. p.).

2. „A református tanítóóság helyzete“ In.: REI 1931/XI. évf. 1. sz. (3–5. p.).
3. Batta Pál: A csehszlovákiai magyar reformátusság létkérdései In.: IéÉ 1938. IV. évf. 2. sz. (84–89. p.).
4. (Bm.): „Ahol iskolánk nincs, ott nincs jövőnk!“ I. (II.) In.: REI 1932/XII. évf. 46. sz. (3–6. p.).
5. (Bm.): „Ahol iskolánk nincs, ott nincs jövőnk!“ III. In.: REI 1932/XII. évf. 47. sz. (3–5. p.).
6. Boross Kálmán: Az egyház és iskola In.: REI 1926/VI. évf. 26. sz. (2–4. p.).
7. Boross Kálmán: Az egyház és iskola In.: REI 1926/VI. évf. 27. sz. (5–7. p.).
8. Csabay Pál: Iskolakormányzat In.: REI 1929/IX. évf. 42. sz. (1–2. p.).
9. Cs. B.: Reformátusok Szlovákiában In.: RVsz XI. év. 1942. április, 2. sz. (86–87. p.).
10. Egy kevés iskola-ügyi statisztika In.: REI 1923/III. évf. 10. sz. (38–39. p.).
11. (Is.): Iskolai sérelmek In.: REI 1927/VII. évf. 50. sz. (1–2. p.).
12. (Is.): Református tanítóegylet In.: REI 1925/V. évf. 22. sz. (3–4. p.).
13. Iskolaügyi sérelmek In.: REI 1923/III. évf. 22. sz. (1. p.).
14. Makkai Sándor: A magyar reformátusság egyházi élete c) A volt Cseh-Szlovákiában In.: IéÉ 1940. VI. évf. 3. sz. (67–68. p.).
15. (R. L.): Az állampolgárság kérdése Egyházunk szempontjából In.: REI 1922/II. évf. 31. sz. (1–2. p.).
16. (R. L.): Az egyházkerületek szervezkedése In.: REI 1921/I. évf. 2. sz. (1–2. p.).
17. (R. L.): Tanítóhiányunk In.: REI 1921/I. évf. 15. sz. (1. p.).
18. Dr. Souček B. I.: A csehszlovákiai vallásfelekezetek a hivatalos népszámlálás megvilágításában (1910, 1921, 1930) In.: RVsz I. év. 1932. február, 2. sz.
19. Tunyogi Cs. András: A csehszlovákiai református egyház élete In.: RSZ 1937. XXX. évf. 26. sz. (417–419. p.).

20. Varga Imre: A csehszlovákiai magyar reformátusság létkérdései In.: IéÉ 1938. IV. évf. 2. sz. (89–92. p.).
21. Varga Imre: A csehszlovákiai magyar reformátusság létkérdései In.: IéÉ 1938. IV. évf. 3. sz. (118–127. p.).
22. -vess-: Iskolaügy REI 1931/XI. évf. 22. sz. (3–4. p.).
23. Veszedelem iskoláink felett REI 1933/XIII. évf. 13. sz. (1–3. p.).

4. Levéltári anyag

1. „A szlovenszkói tiszáninneri és dunáninneri egyházkerületek közös memoranduma a Csehszlovák Köztársaság Elnökéhez“ SRK-TGY-L PF 50/I.
2. „A szlovenszkói református egyetemes egyház konventjétől a csehszlovák köztársaság népművelődési és vallásügyi miniszterének“ SRK-TGY-L PF 50/I.
3. Ján Šimkovič, kormánytanácsos: „Válasz a slovenszkói ref. egyház emlékiratára“, (1921. március 31.) SRK-TGY-L PF 50/I.
4. „Slovenskó területén levő reformátusok memoranduma Slovenskó tejhatalmu Miniszteréhez“ SRK-TGY-L PF 50/I.
5. SzTiREK Püspöki Hivatal 14/1922, SRK-TGY-L PF-1.
6. SzTiREK Püspöki Hivatal 505/922. V/15., SRK-TGY-L PF-1.
7. SztIREK Püspöki Hivatal 735/922. IX., SRK-TGY-L PF-1.
8. SzTiREK Püspöki Hivatal 832/922. XI. II., SRK-TGY-L F-1.
9. SzTiREK Püspöki Hivatal 178/923, SRK-TGY-L PF-2.
10. SzTiREK Püspöki Hivatal 178/923 (Fordítás), SRK-TGY-L PF-2.
11. SzTiREK Püspöki Hivatal 407/923, SRK-TGY-L PF-2.
12. SzTiREK Püspöki Hivatal 15/1927, SRK-TGY-L PF-6.
13. SzTiREK Püspöki Hivatal 414/1929, SRK-TGY-L PF-8.
14. SzTiREK Püspöki Hivatal 105/929, SRK-TGY-L PF-8.
15. SzTiREK Püspöki Hivatal 651/930, SRK-TGY-L PF-10.

Dr. Somogyi Alfréd:

**Adalékok a Szlovákiai Református
Keresztyén Egyház XX. századi történetéhez**

**A Szervező Bizottság időszaka a megalakulástól
az első választásokig 1939 – 1942**

Az I. bécsi döntés következtében a felvidéki reformátusság jelentős része visszatérhetett a magyar reformátusság nagy családjához. Az 1938. november 2-án „megrajzolt térkép” készítői azonban nem a trianoni veszteséget adták vissza Magyarországnak, hanem az etnikai revízió elvét érvényesítették. Néhány kivételtől eltekintve, valóban a nyelvhatár lett az ún. „harmincnyolcas határ”.

Egyháztörténeti előzmények

A felvidéki reformátusság a Csehszlovák Köztársaság időszakában – egyfelől saját érdekből, másfelől pedig állami nyomásra – megszervezte saját egyházát. A trianoni döntés következményeként, 492 református gyülekezet szakadt el északi irányban a történelmi magyar reformátusságtól és került az új államalakulatként létrehozott Csehszlovákiához. A 223.168 református, 449 magyar 12 vegyes és 31 szlovák gyülekezetet alkotva élte hitéletét¹. Ekkora közösség nem maradhatott sokáig a trianoni trauma sokkos állapotában. A református egyház számára is világossá vált, hogy az új rend mégsem lesz „átmeneti”, hanem be kell rendezkedni hosszabb időszakra. Létrejött tehát a Szlovenszkói és Kárpátaljai Egyetemes Református Egyház, amely három egyházkerületet foglalt magába. Így az I. bécsi döntés egy szervezeten működő református egyházat talált a Felvidéken.

---

¹ Adatforrás: Jakab Attila: A szlovákiai magyarság vallási arculata. (online): (id.: 2010.01.11.) <http://www.eokik.hu/data/files/122784404.pdf>

A döntő többségében magyar reformátusok örömmel fogadták a visszacsatolás hírért és tényét. Volt olyan gyülekezet, ahol a halotti anyakönyvbe beírta a helyi lelkipásztor, hogy „Hála a jó Istennek, meghalt a gyötrelmes 20 éves cseh uralom!”², s a szülöttek anyakönyvébe, hogy „Hála Istennek! A gyötrelmes 20 éves cseh uralomnak vége! Dicső katonáink 1938. november 7-dikén délben vonultak be felszabadításra Apácaszakállásra, az iskola előtt, templomunk terén üdvözlő beszédekkel, örömtől lelkesülve fogadtuk őket. Bejegyezte Nemes Kálmán ref. lelkész”³. Ez az eufória általános és érthető volt. A Szlovenszkói Református Keresztyén Egyház egyházkerületei 1939. január 1-i hatállyal kimondták önmaguk feloszlását és majdnem minden visszaállt az évszázados történelmi rendbe. Bár volt némi szervezési fennakadás, hiszen pl. a történelmi Dunántúli egyházkerülethez tartozó felvidéki rész, vagyis a Dunáninnyi egyházkerület, egy pozsonyi bankban tartotta a pénzét. S mivel Pozsony nem került vissza Magyarországhoz, ezért jelentős nehézségek mutatkoztak 1939-ben a Dunáninnyi Egyházkerület Közgyűlése megtartásának anyagi részével⁴. Már ebből a példából is látszik, hogy az I. bécsi döntés nem állította helyre maradéktalanul az 1920. június 4-e, vagyis a trianoni döntés előtti állapotokat a Kárpát-medencei magyar reformátusság életében sem.

Az önálló Szlovákia

Egyébként sem a nagyhatalmak, sem az érintettek nem voltak teljes mértékben megelégedve az I. bécsi döntés eredményeivel. Az 1938-as új magyar-szlovák határszakaszon három hónap leforgása alatt

---

² Nemes Kálmán református lelkipásztor bejegyzése az Apácaszakállasi Református Egyházközség 1891. évtől vezetett halotti anyakönyve 75. oldalán, sorszáma nélkül, a 17/1938. számú rendes anyakönyvi bejegyzést követően.

³ Nemes Kálmán református lelkipásztor bejegyzése az Apácaszakállasi Református Egyházközség 1891. évtől vezetett szülöttek és megkereszteltek anyakönyvének 83. lapján, sorszáma nélkül, a 18/1938. számú rendes anyakönyvi bejegyzést követően.

⁴ Lásd részletesen: Szabó Antal: A Szlovákiai Református Keresztyén Egyház története, In.: Regio Kisebbségtudományi Szemle, 1990., I. évf. 3. sz.

22 fegyveres határincidens történt. Jozef Tiso⁵, szlovák miniszterelnök, 1939. március 13-án Adolf Hitlerrel tárgyalt Berlinben. Itt vált számára egyértelművé, hogy német támogatással megvalósítható a szlovák álom: az önálló szlovák állam. Két nappal később kiáltották ki a Szlovák Köztársaságot, amely a német birodalom csatlósaként, s Jozef Tiso, római katolikus papi hivatására utalva, klérofasiszta szlovák államként, Hitler-csatlós bábállamként került a történetírás lapjaira.

Reformátusok az önálló Szlovákiában

Az 1938-as határok északi oldalán maradt néhány magyar város, s így néhány református gyülekezet is. Nem került vissza Magyarországhoz Pozsony, Nyitra és Zólyom. Mindhárom városban, élő református gyülekezet volt⁶. A három nagyobb város református gyülekezete mel-

---

⁵ Jozef Tiso (Nagybiccse, 1887. október 13. – Pozsony, 1947. április 18.). Nyitrán, a piarista gimnáziumban érettségizett, majd a bécsi Pázmáneumban végezte teológiai tanulmányait. Felszentelése után a Nyitrai egyházmegyében szolgált, majd az I. világháborúban táborigaznok volt. 1921-ben lett püspöki titkár, s a nyitrai szeminárium tanára. A római katolikus beállítottságú Szlovák Néppárt tagja, vezetőségi tagja, alelnöke, majd a pártalapító, Andrej Hlinka 1938-ban bekövetkezett halála után, a párt legbefolyásosabb vezetője lett. Pályafutása a „nagypolitikában” 1925-ben kezdődött, amikor a prágai parlament elnökhelyettesévé választották. Két évig még a prágai szövetségi kormány tagja is volt, mint egészségügyi- és sportminiszter. Miután a hitleri Németország megszállta Csehszlovákiát a szudétánémet területeket, a belpolitikai zavarodottságot kihasználva, a szlovákság deklarálta függetlenségét. Így lett 1938-ban Tisoból – a Szlovák Néppárt befolyásos vezetőjeként – Szlovákia miniszterelnöke, majd 1939-ben a klérofasiszta Szlovák Köztársaság államfője.

⁶ A vonatkozó évi névtárak adatai szerint:

Pozsonyot az 1894. évi névtár, frissen alakult missziói gyülekezetként tartja nyilván, a somorjai lelképásztor gondozása alatt. 1899-ben, a még mindig missziós egyházban már 525 református lelket tartanak számon. 1906-ban 600 lelkes a pozsonyi missziós gyülekezet, amelyik 1913-ban szentelte fel első templomát. 1937-ben a pozsonyi anyaegyházban 1.427 református lelket tartottak nyilván. A pozsonyi – ma már kétnyelvű, magyar és szlovák reformátusokból álló – gyülekezet lélekszáma, saját nyilvántartása szerint, ma megközelíti a 400 főt.

lett még egy kis magyar gyülekezet is az önálló szlovák állam területén maradt. A Lévától északra fekvő Horhi, amely Hontvarsány leányegyháza volt. Ezek voltak a Szlovákiához került magyar gyülekezetek. Összesen egyébként 25 református gyülekezet maradt a Szlovák Köztársaság területén⁷. A többségében szlovák nyelvű egyházközösségek mindegyike az ország keleti felében, Kassától keletre élte életét. Valójában tehát huszonöt gyülekezet alkotott volna egy országos egyházat, ez azonban kevés volt ahhoz, hogy hagyományos református egyházstruktúrárt hozzanak létre, tartsanak fenn és működtessenek. Egyfelől a lélekszám miatt is, másfelől pedig a földrajzi szétszórtság okán sem volt reális alapja

---

Lévának már 1592-ben lelkésze volt, Gyöngyössi Gondán András személyében. Majd egy évszázaddal később már anyaegyházként tartották számon. A XIX-XX. század fordulóján 1.300 lelkes volt a református gyülekezet. 1906-ban 1.450 személyt tartottak nyilván a lévai egyházközösségben. Az 1937. évi adatok szerint 1.439 fő alkotta a református anyaegyházat, amelyhez Berekalja, Garamkelecseny, Garamszentkereszt és Garamújfalú tartozott szórványként, 4-6 kilométeres körzetben. Ma a gyülekezet lélekszáma megközelíti az 500 főt.

Zólyomban 1908-ban alakult meg a missziós gyülekezet. Az 1930. évi népszámlálási adatok szerint – amelynek hitelességében nem ok nélkül kételkedhetünk – csupán 36 reformátust találunk Zólyomban. Ám az 1937. évben az egyház, a saját nyilvántartásában 403 református lélekről beszél, s közülük 269-en magyarok. A gyülekezet temploma a II. világháborúban oly mértékben megrongálódott, hogy az 50-es évek elején lebontották. A templom „elmúlása” jelentősen hozzájárult a református gyülekezet megszűnéséhez. Az 50-es években Böszörményi László, a losonci anyaegyházközösség akkori lelkipásztora még rendszeres szolgálatokat végzett Zólyomban. Ma már nincs élő református közösség a városban.

Horhi, 1899-ig Hontvarsány fiókegyháza volt, majd ettől az évtől kezdve leányegyházként jegyzik a régi névtárak. Temploma 1869-ben épült. A gyülekezet lélekszáma ekkor alig haladta meg a 80 főt. 1906-ban 62 lelkes református közösség él a magyar többségű, de szlovákok által is lakott faluban. 1937-ben ismét fiókegyházi besorolással találjuk az akkor 40 lelkes református gyülekezetet, amelyben átlagosan 15 úrvacsorázó volt ezekben az években. Horhit mára „bekebelezte” Léva városa. A hajdan önálló falu ma már csupán egy városrésze, a 12%-ban magyarok lakta Lévának.

⁷ Michal Hromaník: Reformovaná kresťanská cirkev na Slovensku, In.: Kalendár biblickej výchovy a vzdelania reformovaných kresťanov na rok 1997. 71. p.

annak, hogy megmaradjon az 1918 és 1938 közötti egyház-igazgatási struktúra: vagyis a három egyházkerület, konventi igazgatással.

A keleti országrészben élő szlovák református gyülekezetekben, szlovák nemzetiségű és / vagy a szlovák nyelvet bíró lelkészek szolgáltak már 1918 előtt is. A egyház legfelső vezetésében azonban – az elenyésző létszám okán – nem volt képviselője a szlovák lelkészi karnak. Évszázadok során ez nem volt kérdés és nem jelentett problémát sem. A Csehszlovák Köztársaság létrejötte után, ugyancsak a magyar többség vette kezébe a református egyház ügyeinek szervezését. Ez is a történelmi rend természetességéből fakadt és nem volt benne semmi nemzeti, vagy nemzetiségi indíttatás. A szlovák lelkészek valójában csak 1928-ban kezdtek nemzeti alapon szervezkedni, egy Amerikából hazatért ifjú és jó képességű lelkész, Ján Tomašul'a⁸ nemzeti elkötelezettségének köszönhetően. Tomašul'a, csupán ötévnyi lelkészi szolgálattal a háta mögött, létrehozta a Szlovák Kálvinisták Szövetsége Szlovákiában⁹ nevű szervezetet, melynek székhelye az általa pásztorolt gyülekezetben, Bánócon volt. A szervezet célja a Csehszlovákia területén élő szlovák

---

⁸ Ján Tomašul'a (1892 – 1961). Református lelkész, esperes, egyetemes esperes, a Szervező Bizottság elnöke, a Szlovákiai Református Egyház Zsinatának lelkészi elnöke. Tizenkét éves korában maradt árván, s nagybátyjával kivándorolt Amerikába. Gyári munkásként dolgozott, s így, munka mellett végezte el Pittsburghben a Presbiteriánus Egyház teológiai akadémiáját. 1923-ban tért haza, s lett segédlelkésze, majd lekipásztora a bánóci gyülekezetnek. Megalapítója és vezetője a Szlovák Kálvinisták Szövetségének, majd a református egyházat vezető Szervező Bizottságnak. 1939-től gyakorlatilag a Szlovák Köztársaság területén élő reformátusság lelkészi vezetője püspöki szerepkörben, de nem püspöki tisztségben. 1951-ben az újjáalakuló zsinat lelkészi elnökévé választotta. Miután megvádolták, hogy a nyugati nagyhatalmakkal kollaborál és az egyházon belül is fegyelmi eljárás folyt ellene, melynek végén 1953. augusztusában több (főleg anyagi és gazdálkodási jellegű) vádpontban is vétkesnek találtott, 1953-ban visszavonult az egyházi közéletől. Nyugdíjasként, visszavonultan élt 1961-ben bekövetkezett haláláig. Életrajzát lásd részletesebben: Michael Tardy – Juraj Mikloš: Nezabúdame na Jána Tomašul'u, In.: Reformovaný kalendár 1994., 52-53.p.

⁹ A szervezet eredeti megnevezése szlovákul: Zväz slovenských kalvínov na Slovensku. A szervezet túlélte a II. világháborút is, csak a kommunista államhatalom szüntette meg.

reformátusok érdekképviselője volt. Konkrétan és a hivatalos megfogalmazás szerint: a református hitvallások szerinti keresztyén hit terjesztése körükben és a szlovák reformátusok vallási és kulturális értékeinek és érdekeinek védelme. Az I. bécsi döntés után kialakult új politikai helyzetben ez volt az egyetlen szervezet, ami református térfélen megmaradt és működött az Európa legkisebb államaként létrejött Szlovákia területén. A szervezet összetartó ereje nemcsak a református kegyességből, hanem erőteljesen a szlovák nyelvi és kulturális identitásból is fakadt.

Hitvallás kontra nemzeti érzés

Az önálló Szlovákia – a csehekkel való két évtizedes „közösködés” után – parányi nemzetállamként kezdte meg létét. A szlovákság felszabadulásként, önállósodási szándéka beteljesedéseként élte meg az ország létrejöttét. Az adott történelmi helyzetben ezért nem meglepő, hogy a felerősödő szlovák nacionalizmus azonnal megmutatkozott a magyarokkal, németekkel, csehekkel és zsidókkal szemben. Szlovákia megalakulásakor az ország „lakosainak száma 2.655.000 volt, melyből 128.000 német és kb.70.000 volt magyar nemzetiségű ... Az önállóság első megnyilvánulása az volt, hogy mintegy 100.000 cseh lakost kiebriadtak Szlovákiából, megkezdődtek a szervezett zsidóverések, és a magyarellenes kampányok.”¹⁰ A keresztyén kegyesség értékrendjét sok esetben felülírta a nemzeti büszkeség érzése. Ez volt ugyanis az egyetlen összekötő kapocs az államiságot éljenző – vallási szempontból távolról sem egységes – szlovákság soraiban. A maroknyi szlovák reformátusság mellett az evangélikusok számottevőbb közösséget jelentettek, s jelentenek ma is. A legnagyobb egyházi közösséget azonban a római katolikusok alkották Szlovákiában. Az államot irányító politikai erő az 1913-ban alakult és 1918-ban újjászerveződött Andrej Hlinka¹¹-féle Szlovák Nép-

¹⁰ Molnár Imre: A szlovák paradoxon, kézirat a Magyarságkutató Intézetben

¹¹ Andrej Hlinka (1864 – 1938), római katolikus szlovák pap, a II. világháború előtti időszak meghatározó szlovák politikusa. 1889-ben szentelték pappá. Politikai pályafutása a századfordulón indult, amikor a Néppártból kiválva megalapította a Szlovák Néppártot. Magyarellenessége miatt 1906-ban kétéves börtön-

párt lett. „1939. március 15-én, létrejött az Alexander Mach¹² vezette Hlinka Gárda, amely a német SS-alakulatok mintájára szerveződött és tevékenykedett. Alexander Mach és Vojtech Tuka¹³ (akiről érdemes megjegyezni, hogy Tuka Béla-ként volt anyakönyvezve, és szlovákul meglehetősen gyengén beszélt) egyre erőteljesebben kívánták felhasználni a Hlinka Gárdát a szlovák közélet teljes fasizálására, és törekvésükben nem is voltak sikertelenek”¹⁴. Ilyen politikai és társadalmi hangulatban a Szlovákia területén élő – többségében immár – szlovák reformátusok szervezkedése is ötvözte magában a nemzeti és a református kegyességi elemeket. Még ha nem is értettek volna egyet a történelmi idők eseményeivel, amelyeket a szlovák nép pozitívként élt meg, a meg-

---

büntetésre ítélték, de pápai közbenjárásra 1907-ben kiszabadult. Tagja lett a Szlovák Nemzeti Tanácsnak, részt vett a versailles-i békekonferencián. Nem fogadta el a beneši és masaryki „csehoszlovakizmus” eszméjét, így vált a szlovák autonóm törekvés és a szlovák függetlenség vezéregyéniségévé. 1925 után pártja a „Hlinka Szlovák Néppártja” nevet vette fel, melynek élete végéig képviselője, eszmei vezére és elnöke volt. Amennyire kiállt a szlovák nemzeti függetlenség ügye mellett, legalább annyira volt a római katolicizmus egyeduralkodó jellegének hirdetője és támogatója is.

¹² Alexander Mach (1902 – 1980), szlovák politikus, újságíró. A Hlinka Gárda parancsnoka 1939-44 között, 1938-40 között Hlinka Szlovák Néppártja propagandafőnöke, 1940-45 között szlovák belügyminiszter.

¹³ Vojtech Tuka (1880 – 1946), az első Szlovák Köztársaság miniszterelnöke és külügyminisztere. Csehszlovákia 1918-as német megalakulása után csatlakozott a szlovák függetlenségért harcoló körökhöz. A prágai parlamentben ő volt az egyik betérjesztője annak a szlovák alkotmánymódosító indítványnak, amely – szakítva a „csehoszlovakizmus” eszméjével – Szlovákia számára nagyobb önállóságot és függetlenséget biztosíthatott volna, s ugyanakkor gyengítette volna az egységes Csehszlovákia-képet. Emiatt megvádolták, hogy Magyarországnak kémkedik és segíti Budapest Csehszlovákia-ellenes politikáját. Hazaárulásért bebörtönözték. 1939-ben, mint a csehek által börtönbe vetett és nemrég kiszabadult szlovák hazafi jelent meg, s lett alelnöke a Hlinka Szlovák Néppártjának. Szlovákia megalakulása után Josef Tiso államfőtől kormányfői megbízást kapott. Nevéhez és az ő miniszterelnökségéhez fűződik a szlovákiai zsidótörvények elfogadása, s a zsidók deportálásának szlovákiai beindítása. A II. világháború után, mint háborús bűnöst állították bíróság elé és kivégezték.

¹⁴ Petheő Attila: Az első Szlovák Köztársaság és a fasizmus, In.: Új Szó, 2005. április 1.; 14.p.

maradásuk és politikai, társadalmi elfogadottságuk miatt radikalizálódniuk kellett, nemzeti értelemben.

A történelmi és társadalmi viszonyokat látva, teljesen érthető, hogy az első Szlovák Köztársaságban a szlovák nemzetiségű reformátusok lettek a református egyház meghatározó személyiségei. Mivel a Szlovákiához került 25 református gyülekezet, klasszikus értelemben nem alkotott semmilyen egyházstruktúrát, nem volt legitim képviselője a reformátusságnak. A Szlovák Kálvinisták Szövetsége erőteljes nemzeti jelleggel és nemzeti küldetéssel bírt. Ez tette elfogadhatóvá a politika és az államvezetés számára a szlovák reformátusságot. A római katolikuság egyeduralmát hirdető Andrej Hlinka-féle ideológia és a történelmi reformátusság, csak a szlovák nemzeti sorsközösségben és magában a szlovák voltában található közös nevezőt. Hitéleti és lélektani szempontból is érdekes ez a helyzet. Érdekes meglátni azt, hogy a felekezeti, dogmatikai és teológiai szembenállás hogyan törpül el, sőt oldódik fel a nemzeti egyetértésben.

Ugyanakkor ki kell mondanom: tévedés lenne úgy beállítani ezt a helyzetet, hogy a nemzeti radikalizálódás a szlovák reformátusság vezetői számára kényszerpálya lett volna a katolicizmussal szembeni öndefiniálás és megmaradás érdekében. Ez nem így van! A szlovák reformátusok számára is öröm volt az évszázados magyar többségű egyházstruktúra után önállóvá válni és döntéshozatali helyzetbe kerülni. Számukra is öröm volt az önálló szlovák állam léte, még akkor is, ha ez egy fasiszta bábállam volt. 1938 előtt nem volt látványos és hangos egyházpolitikai élet a szlovák gyülekezetekben. S ez is érthető, hiszen Csehszlovákiában, (majdnem) államalkotó szlovákként, mégiscsak elenyésző kisebbségben voltak a református egyházon belül. A szlovák reformátusság élete visszahúzódott a gyülekezetekbe. 1939-től viszont „helyzet volt”. Önálló államban, önálló egyházként jelenhetett meg a szlovák reformátusság, ráadásul olyan helyzetben, hogy többséget is alkotott a négy magyar gyülekezettel szemben. S ebben a lélektani helyzetben az sem számított, hogy kevesen – a többi szlovákiai felekezet lélekszámához viszonyítva – nagyon kevesen voltak.

Önálló református egyház az önálló Szlovákiában

Az önálló Szlovákia kikiáltása utáni hetekben megindult a Szlovákiai Református Egyház létrehozásának megszervezése. A munkának és a szervezkedésnek a Szlovák Kálvinisták Szövetsége biztosította az infrastrukturális hátterét. Ez a szervezkedés azonban mellőzött minden református egyházi törvényességet és legitimitást. Valójában a Szlovák Kálvinisták Szövetségének, vagyis egy egyházi jellegű, de mégis társadalmi szervezetnek a hordozóereje és szervezeti köteléke, valamint hírneve lett az egyház-igazgatási struktúra megszervezésének alapja. Az első szembetűnő tény, hogy az önálló Szlovákia reformátusságának vezetői nem választások útján nyerték el megbízatásukat. Valójában azért kerülhettek meghatározó és vezetői szerepkörbe az egyházban, mert a Szlovák Kálvinisták Szövetségében kifejtett tevékenységük révén ismert emberek voltak a szlovák reformátusok között.

Nagymihályban találkoztak a református gyülekezetek képviselői, és a 25 gyülekezet döntő többsége egyetértett a javaslattal, hogy újjá kell alakítani a református egyházat Szlovákiában. Az 1939. május 30-án megtartott nagymihályi alakuló közgyűlésen határozatot is hoztak erről és megválasztották a hattagú ún. Szervező Bizottságot, amelynek az volt a dolga, hogy végrehajtsa a nagymihályi találkozó határozatait. Ezt a találkozót alakuló közgyűlésnek is szokták nevezni, ami viszont arra utal, hogy a szlovák református egyházi szervezkedés nyíltan nem vállalt jogfolytonosságot a korábbi évek és évszázadok református egyházi hagyományaival. Ennek pedig egyetlen oka volt: a református magyar múlt. 1939. május 30-tól a Szlovákiai Református Egyház Szervező Bizottsága lett a szlovákiai reformátusság legfelsőbb képviselői, egyház-igazgatási és egyben végrehajtó szerve. Így született hát meg a Szervező Bizottság, amely másfél évtizedre – vagyis túlmutatva az önálló Szlovákia meglétén – meghatározó vezető testülete lett egyházunknak.

Mivel a szlovák reformátusság térfelén a Ján Tomašul'a nevével fémjelzett Szlovák Kálvinisták Szövetsége volt az egyetlen működő szervezet, nem véletlen, hogy a Szervező Bizottság tagjai ehhez a szövetséghez kötődő személyek lettek. Valójában a református egyház élete

és gazdasági ügyei – szinte átláthatatlanul – összerosódtak ennek a szervezetnek a tevékenységével. A szervezet egyházi jellegű iratmissziós tevékenysége mellett, gazdasági tevékenységet is folytatott: kölcsönöket folyósított. Hogy milyen forrásból és milyen elszámolással, az a református egyház számára nem derült ki még a szervezet feloszlása utáni időkben sem.

Ebben az időszakban a Szlovákiai Református Egyháznak nem volt saját egyházalkotmánya, amelyet az állam is elismert volna. A „jogelőd”, vagyis a Szlovenszkói és Kárpátaljai Egyetemes Református Egyház Alkotmányát ugyanis nem fogadta el a prágai vezetés, így a *ius supremae inspectionis* érvényesülése híján, az 1923-ban, a Lévai zsinaton elfogadott törvénytár nem számított hatályosnak Csehszlovákiában. Ám ez nem is okozott gondot a Szervező Bizottságnak. Hiszen az 1923-as törvénytár éppen azért volt szálka a csehszlovák államhatalom szemében, mert az 1904-7. évi törvénytárat alakította a Csehszlovák állam viszonyaihoz, és a Lévai zsinat nem teljesítette a csehszlovák államhatalom azon követelését, hogy hozzon létre a református egyház egy szlovák egyházmegyét. Vagyis, ha a Szervező Bizottság az 1923. évi törvénytárhoz nyúlt volna a Szlovákiai Református Egyház közigazgatásának kialakításakor, akkor egyfelől egy csehszlovák viszonyokhoz igazított törvénytárból kellett volna kiindulnia, másfelől viszont egy magyar egyház-igazgatási struktúrát rögzítő jogi dokumentumot vett volna alapul. Egyik megoldás sem hatott volna jól az akkori önálló Szlovákiában. És a szlovák nemzeti érzelmű Szervező Bizottság tagjai önmagukra nézve sem tartották volna helyesnek és méltónak, hogy erre az alapra állítva végezzék egyházszervezői munkájukat. Így hát vissza kellett nyúlni az utolsó érvényes református törvénytárhoz, vagyis az 1904-7. évi református egyházalkotmányhoz és törvényekhez. Ez a Budapesti zsinaton elfogadott törvénytár természetesen csak magyar nyelven állt rendelkezésre, de ez nem jelentett gondot Tomašul'áék számára.

A Szervező Bizottság 1941. november 1-i ülésén született meg a határozat, hogy az 1904-7 évi református egyházalkotmány I. fejezetének

48-49.§¹⁵ alapján, a Szervező Bizottság létrehoz két egyházmegyét. Így kezdte meg működését 1942. január 1-i hatállyal az Ung-laborvidéki¹⁶ és a Felső-Tárca-völgyi¹⁷ egyházmegye. Bár a Szervező Bizottság az 1904-7 évi törvénytár idézett paragrafusaira hivatkozva hozta meg határozatát, az mégsem tekinthető törvényesnek. Hiszen a szabályozás egyértelműen megfogalmaz három feltételt, amelynek egyidejűleg kell teljesülnie ahhoz, hogy változás állhasson be az egyházmegyék törvényesnek tekintett történelmi rendjében. Ez a törvényi feltételrendszer az alábbiak szerint néz ki:

1. a változtatást az egyházmegyének kell indoklással előterjesznie, vagy az egyházkerület kezdeményezheti a változást;

2. a tervezett változtatásról meg kell hallgatni az érintett egyházmegyék véleményét;

3. a változtatást az egyházkerületi közgyűlés mondhatja ki.

A vonatkozó határozatról tudjuk, hogy a Szervező Bizottság hozta meg, vagyis nem az érintett egyházmegyék kezdeményezték és nem is az egyházkerület. Igaz, ilyen struktúrái és szervei nem is voltak az első szlovák állam területén élő reformátusoknak. Az még lehetséges, hogy az érintett gyülekezetek egyetértettek a két szlovák egyházmegye kialakításával, ám a törvény nem a gyülekezetek véleményéről, hanem az egyházmegyék véleményéről beszél. S ami a legszembetűnőbbben eltér a törvényben foglaltaktól, hogy a végső döntést nem az egyházkerület közgyűlése, hanem egy hat tagú testület mondta ki. Vagyis a Szervező Bizottság fenntartotta a törvényesség látszatát és hivatkozott az 1904-7. évi református egyházi törvénytár vonatkozó előírásaira, de a gyakorlat-

---

¹⁵ Az idézett jogszabály az alábbiakat tartalmazza: „48.§. Több egyházközségnek az egyházi közigazgatás, kormányzás és rendtartás céljából egy felsőbb hatósággá egyesülése alkotja az egyházmegyét. 49.§. Az egyházmegyék mostani beosztása törvényesnek tekintetik. Jövőre azonban minden változás, valamint új egyházmegyék alakítása, az egyházmegyék indokolt előterjesztésére, esetleg a közvetlen felsőbb hatóságot képező egyházkerületek kezdeményezésére, az érdekelt egyházmegyék meghallgatása mellett, az illető egyházkerületi közgyűlés határozatával történik.”

¹⁶ Szlovák megnevezése: Užsko-laborecký seniorát.

¹⁷ Szlovák megnevezése: Ondavsko-torysský seniorát.

ban mégsem tartotta magát az abban leírtakhoz. Ebből a történetből egyértelműen megmutatkozik az, hogy a Szervező Bizottság eljárása – évenként keresztül – a szervezett egyház törvényes eljárásának csupán a látványát tartotta fenn. Ehhez azonban a Szervező Bizottságnak egyszer úgy kellett viselkednie, mintha egyházkerületi elnökség lenne, másszor, mintha egyházkerületi közgyűlés volna, s az egyes döntéseknél mindig éppen a megfelelő döntéshozói, ill. végrehajtói jogosítvánnyal rendelkező egyházi testület jellegét kellett önmagának tulajdonítania. Ez pedig csak akkor lehetne igazolható, ha a Szervező Bizottság egy meghatározott időre szóló jogosítványt kapott volna egy legitim egyházi testülettől. Itt azonban egy időhatár nélküli – átmenetinek látszó, de nem annak minősített – időszak hivatalosan érvényesítendő rendelkezéseit látjuk. A Szervező Bizottság tizenöt esztendőes egyházkormányzói időszaka nem nevezhető átmenetinek, még akkor sem, ha abból öt év háborús körülmények között telt el. Leginkább pedig azért nem tekinthető átmeneti időszaknak és átmeneti struktúrának, mert maga a Szervező Bizottság sem tekintette és definiálta önmagát átmenetinek és nem is ideiglenes testületként tevékenykedett.

1939 után a Szervező Bizottság – éppen a szlovák összetétele miatt – elfogadott egyházkormányzói és egyház-képviselői testület volt a Szlovák Állam szemében is. Vagyis a Szervező Bizottság számára nem volt indokolt, hogy a maroknyi reformátusság számára a történelmi református egyházstruktúra leképezését – az adott körülményekhez igazítva – létrehozza. A II. világháború időszakában, s az azt követő években tehát a Szlovákia területén élő reformátusság életében, s az egyházi közéletet meghatározó döntésekben nem érvényesülhetett a zsinatpresbiteri elv. A Szervező Bizottság összetétele csupán a paritás elvének megtartását mutatta. A Szervező Bizottság tagjainak legitimitása közvetlenül a szlovák református gyülekezetektől adatott, s ezt a legitimitást a szlovák állam vezetése elfogadta. A tisztviselők egyházi kinevezését, majd megválasztását a fasiszta szlovák állam is megerősítette, s elfogadta partnerének a Szervező Bizottságot.

Ahogy már említettük, a nagymihályi találkozó, 1939. május 30-án valójában a Szlovák Köztársaság területén élő református gyülekeze-

tek képviselőinek tanácskozása volt. Egy olyan fórum, amely ismeretlen egy országosan szervezett egyházban. Hiszen nem nevezhető sem egyházmegyei, sem egyházkerületi közgyűlésnek, sem zsinatnak. A találkozó mégis több volt és szervezettebb, mint egy spontán egyházi összejövetel. A gyülekezeti képviselők a tanácskozás idejére elnökséget választottak. A küldöttek a nagymihályi tanácskozás lelkészi elnökévé Rác József, felsőröcsei lelkipásztort, világi elnökévé Dr. Mertens Alfréd jogászt, jegyzőivé pedig Ján Baláz, lasztoméri lelkészt és Pánthy Béla világi jegyzőt választották. A nagymihályi egyházi tanácskozás jellegét akkor tudjuk legpontosabban megragadni, ha alakuló közgyűlésnek tekintjük. Ez az alakuló közgyűlés mondta ki a Szlovákiai Református Egyház újjászerveződését, s erről határozatot is hozott. A határozat végrehajtása érdekében, ott helyben választották meg a Szervező Bizottság tagjait is. A hattagú testületben három lelkészi és három világi személy kapott helyet. Lelkészi elnök a határozati javaslatot előterjesztő Ján Baláz lett, a világi elnöki tisztségre pedig Štefan Štundát választották meg a gyülekezetek delegátusai. Štefan Štunda neve nem volt ismeretlen a reformátusság számára, hiszen a Csehszlovák Köztársaság időszakában állami hivatalnok, a pozsonyi minisztérium főtanácsadója volt és egyházi ügyekben a miniszter megbízottja. Ő volt az, aki a Csehszlovák Köztársaságnak a református egyházzal szembeni feltételrendszerét – az önálló református egyház létrehozását, a lelkészi hűségesküt, s a szlovák egyházmegye kialakításának kérdését – már 1919. szeptember 4-én, Dr. Révész Imre akkori református püspök elé terjesztette, s a református egyház és a csehszlovák állam közötti tárgyalásokban – sok esetben – az államot képviselte saját református egyházának hivatalos álláspontjával szemben. A Szervező Bizottság lelkészi tagja lett Ján Tomašul'a bánóci lelkipásztor és Könyves István petőszinyei lelkipásztor, világi tagja pedig Bikfalvy Jenő bánóci községi jegyző és Pánthy Béla szokolcsi¹⁸ községi jegyző.

---

¹⁸ Szokolcs község ma már nem létezik. A lipői víztározó kialakításakor, 1972-ben elárasztották.

Az állam általi elismertetés

A Szervező Bizottság 1939. július 26-án Lasztomérben tartott tanácskozásán indította el a Szlovákiai Református Egyház állami elismertetésének folyamatát. A kérelmet eljuttatták a pozsonyi Iskolaügyi és Közművelődési Minisztériumba, s csatolták hozzá a nagymihályi alakuló közgyűlés vonatkozó határozatát is. A szlovák állam részéről az Iskolaügyi és Közművelődési Minisztérium 1939. szeptember 24-én, maga a szlovák kormány pedig 1939. november 10-én kelt határozatával tudomásul vette a Szlovákiai Református Keresztyén Egyház megalakulását¹⁹, és – a nagymihályi alakuló közgyűlés döntésével összhangban – elfogadta a Szervező Bizottságot, mint az egyház képviselői szervét. Ezzel az állami – kormányzati – jóváhagyással tulajdonképpen érvényesült a *ius supremae inspectionis*, vagyis az államnak az egyházzal szembeni főfelügyeleti joga, s a 25 gyülekezetből álló Szlovákiai Református Egyház államilag elfogadott egyházként működhetett az első Szlovák Köztársaságban. Ami húsz évvel korábban, két évtized alatt sem sikerült a 492 gyülekezetet tömörítő – magyar többségű – reformátusságnak Csehszlovákiában, az most néhány hónap alatt sikerült a 25 gyülekezetet magában foglaló – szlovák többségű – Szlovákiai Református Egyháznak Szlovákiában.

A Szervező Bizottság, mint az egyház „mindenható” szerve

A Szervező Bizottság tehát egyházi megbízással és állami elismertséggel kezdhette meg az egyházi élet szervezését Szlovákiában. Úgy működött, mint egy teljes szervezettségű egyház közigazgatási rendszere, s ez számára megfelelő és elégséges volt. A Szervező Bizottság lelkes elnöke végzett exmittációs szolgálatot²⁰, a Szervező Bizottság tartotta

---

¹⁹ Részletesen lásd: Michal Hromaník: Jozef Rác, prvý senior Užskolaboreckého seniorátu, In.: Kalendár biblickej výchovy a vzdelávania reformávaných kresťanov na rok 1995., 37.p.

²⁰ Lásd pl. Túróczy István (az 1945. évben kérelmezett névváltoztatását követően Štefan Turnský) kibocsátását Pályinban 1940. augusztus 1-én.

a lelkészképesítő vizsgákat²¹, vagyis olyan döntéseket is hozott, amelyek egy szervezett református egyházban kizárólag a Zsinat, vagy a Zsinat által megbízott testület jogköre. Már említettük, hogy 1941. november 1-jén, egy határozattal létrehozott két egyházmegyét, s egy évvel később, 1942. november 24-i határozatával, általános választásokat írt ki a két egyházmegyében.

Közben személyi változások is történtek a Szervező Bizottságban. 1942. január 14-én elhunyt Ján Baláž, addigi lelkészi elnök, így helyére – maga a Szervező Bizottság tagjai és már nem a gyülekezetek küldöttei – 1942. március 9-én, megválasztották Ján Tomašul'a bánóci lelképásztort, a bizottság irodájának vezetésével pedig Ján Turnský, pályini lelképásztort bízták meg. Mivel Tomašul'a korábban is tagja volt a Szervező Bizottságnak, így helyére kellett egy újabb személy. A bizottság – választások nélkül – egyszerűen kooptálta Kozár Sándor tárcavajkóci lelképásztort, akit azonnal meg is bízott a Szervező Bizottság jegyzői teendőinek ellátásával. Három póttagot is kineveztek: lelkészi térfélről Rác József, felsőrőcsei és Nyitrai Dezső tussai lelkészt, világi térfélről pedig Dr. Michal Barbarič lett a Szervező Bizottság póttagja.

Az 1942. év nemcsak a Szervező Bizottságban, hanem a két egyházmegyében – gyakorlatilag az egyházban – is a választások éve volt. A november 24-én meghirdetett választások három hét alatt lezajlottak. A Szervező Bizottság által kinevezett választási bizottság²² 1942. december 18-án, Nagymihályban összesítette a gyülekezetekből beérkezett szavazólapokat.

Így lett – választás útján – az Ung-laborcvidéki egyházmegye esperese Rác József felsőrőcsei lelképásztor és egyházmegyei gondnoka Štefan Štunda, az Iskolaügyi és Művelődésügyi Minisztérium főtanácsadója. A Felső-Tárca-völgyi egyházmegye esperesévé Ján Tomašul'át,

---

²¹ Lásd pl.: Túróczy István, az I. lelkészképesítő vizsgáját 1940. augusztus 24-én tette le, a II. lelkészképesítő vizsgáját pedig 1941. november 1-én abszolválta.

²² A választási bizottság tagja volt: Ján Tomašul'a elnök, Kozár Sándor és Könyves István tagok. Mindhárman lelkészi tagjai voltak a Szervező Bizottságnak.

---

egyházmegyei gondnokává pedig Jozef Matta, morvai tanítót választották. A választások végeredményét is a Szervező Bizottság hagyta jóvá, az 1943. április 27-én, Bánócon megtartott tanácskozásán. Mindebből látszik, hogy a Szervező Bizottság valóban úgy járt el, mintha zsinati jogosítványokkal bírna, vezetői pedig püspöki-főgondnoki jogkörökben mozogva végezték a munkájukat.

Felhasznált irodalom

1. A Dunántúli Ev. Ref. Egyházkerület névtára 1899. évre. Pápa, 1899.
2. A Dunántúli Ev. Reformált Egyházkerület névtára 1894. évre. Pápa, 1899.
3. A Dunántúli Evang. Reform. Egyházkerület névtára az 1906. évre. Szerk.: Kemenczky Lajos, Pápa, 1906.
4. A Szlovenszkói és Kárpátaljai Egyetemes Református Egyház névtára 1937. Egyetemes Konvent. Szepsi, 1937.
5. Az Apácaszakállasi Református Egyházközség Anyakönyve 1895-1944.
6. Csomár Zoltán: A csehszlovák államkeretbe kényszerített magyar református keresztyén egyház húszéves története 1918-1938. Ungvár: Magyar Királyi Állami Nyomda kirendeltsége, 1940.
7. Egyházi törvények a Magyarországi Református Egyházban. Az 1904. év november havának tizedik napján megnyílt második budapesti országos református zsinat által alkotott kilencz törvényczikk. Debreczen: Sz.kir. város nyomda-vállalata, 1906.
8. Jakab Attila: A szlovákiai magyarság vallási arculata. (online) (id.: 2010.01.11.) <http://www.eokik.hu/data/files/122784404.pdf>
9. Michal Hromaník: Ján Tomašuľa (1892-1961) In.: Kalendár biblickej výchovy a vzdelávania reformovaných kresťanov na rok 2001. Bežovce-Košice: Združenie reformovaných duchovných na Slovensku. Pont s.r.o., 2001. ISBN 80-967208-7-8
10. Michal Hromaník: Jozef Rácz, prvý senior Užsko-élaboreckého seniorátu. In.: Kalendár biblickej výchovy a vzdelávania reformovaných kresťanov na rok 1995., Bežovce-Košice: Združenie reformovaných duchovných na Slovensku, 1995. ISBN 80-967248-0-0
11. Michal Hromaník: Reformovaná kresťanská cirkev na Slovensku. In.: Kalendár biblickej výchovy a vzdelania reformovaných kresťanov na rok 1997. (szerk.: Juraj Halás); Združenie Reformovaných Duchovných na Slovensku, Bežovce-Košice, k.é.n. ISBN 80-967248-2-7
12. Michael Tardy – Juraj Mikloš: Nezabúdame na Jána Tomašuľa, In.: Reformovaný kalendár 1994. Združenie reformovaných duchovných na Slovensku, Košice-Bratislava, k.é.n. ISBN 80-967018-1-9
13. Molnár Imre: A szlovák paradoxon. Magyarágkutató Intézet, Budapest, kézirat.

-
14. Petheő Attila: Az első Szlovák Köztársaság és a fasizmus. In.: Új Szó, 2005. április 1., évf.
  15. Szabó Antal: A Szlovákiai Református Keresztyén Egyház története. In.: Regio Kisebbségtudományi Szemle, ISSN0865-557X, 1990. I. évf. 3. szám
  16. Szabó Antal: A Szlovákiai Református Keresztyén Egyház története. In.: Regio Kisebbségtudományi Szemle, ISSN0865-557X, 1990. I. évf. 4. szám

Buza Zsolt:

A Csehszlovákiai Református Egyház és a reszlovakizáció

Bevezetés

„A reszlovakizáció lassan ölő szű az emberek lelkében. Azért, hogy megmaradhassanak otthonukban, megtagadták önmagukat, és tövissel lelkökben, vérző lelkiismerettel várják életük jobbra fordulását. Szinte megható az egyik lelkész esete, aki nagy szerencsével legyőzte az eléje tornyosult nehézségeket, visszamenőleg is megkapta a fizetését, a mintegy 52.000 Kčs-t. Szemlesütve mondta: „Szégyenkezem, mert júdás pénzt vettem a kezembe.” Az elért eredmény meglegedés és öröm helyett nyugtalanságot és fájdalmat okozott.”¹ – olvashatjuk bizonyágtétként a reszlovakizáló magyar ajkú lelkipásztorokról a Gömörország havilapban.

Lassan ölő szű! – így definiálja a szerző a reszlovakizációt. Vajon mi, ma élő nemzedék, hogyan látjuk ezt? Vizsgáljuk meg, hogy milyen hatással volt a Szlovákiai Egyetemes Református Egyházra a reszlovakizáció! Hogyan változott meg struktúrájában az egyházunk és hódolt be annak a politikai akaratnak, amely nemzetállammá próbálta zsugorítani a II. világháború utáni Csehszlovákiát Közép-Európában.

Először is a reszlovakizációról általánosan szólnunk, majd megvizsgáljuk akkori egyházunk vezetőségének a véleményét e témakörben a Kálvinista Szemle hasábjain keresztül, valamint hivatalos levéltári iratokon keresztül, végül bemutatunk néhány lelkipásztori sorsot.

---

¹ A pozsonyi magyar meghatalmazott összefoglaló jelentése az 1947. évről, In.: Gömörország, 2002, III. évf., 4. sz. 67-69. p.

A reszlovakizációról hivatalosan

A kitelepítésekkel párhuzamosan, a szlovákiai magyarság létszámának minimalizálását tűzte ki célul az 1946. június 17-én meghirdetett ún. „visszaszlovakosítási” kampány. Hivatalosan ez azt jelentette, hogy nemzetállamot erősíteni kell, és a múltban „elmagyarosodott szlovákok”, „visszaszlovakosítása” nélkülözhetetlen eleme a csehszlovák belpolitikának. Az önkéntesnek hirdetett akció során nem kevés kecsgetető és figyelemfelkeltő frázis hangzott el, pl. a reszlovakizáló magyarok visszakapják állampolgárságukat, mentesülnek a vagyonekobbzás és a kitelepítés alól, de ha ez nem kell, akkor továbbra is fennáll a jogfosztottság állapota.²

Szarka László, a Kisebbségi önvédelem Csehszlovákiában: A Magyar Demokratikus Népi Szövetség 1945-1949 című írásában közli Vadkerty Katalin, valamint Štefan Šutaj megegyező számadatait: 452.089 személy, akik a reszlovakizáció útjára léptek, de csak 362.679 személy volt az, aki ezt az utat végig is járhatta.³

Popély Árpád kutatásai alapján a sarokba szorítottság helyzetét felmérve a szlovákiai magyarok közül 410.820 személy választotta a „könnyebbnek vélt” utat. Közülük 326.679-et szlováknak is nyilvánítottak.⁴

A reszlovakizáció demográfiai indoklását is tervszerűen kidolgozták. Ezt a munkát ténylegesen Ján Svetoň, az Állami Terv- és Statisztikai Hivatal vezető munkatársa végezte el. Vizsgálatában kimutatta, hogy a szlovák nemzet demográfiai fejlődésében el kellett volna, hogy érje a 18. századtól mostanáig a 6 milliós lélekszámot. Abból indult ki, hogy Szlovákiában nem egész 3 millió szlovák él, 600 ezer az európai

² Popély Árpád: A csehszlovákiai magyar kisebbség jogfosztása: deportálás, lakosságcsere és reszlovakizáció, In.: Bárdi N.-Ferdinéc Cs.-Szarka L.: Kisebbségi magyar közösségek a 20. században. 210-215. p.

³ Szarka L.: Kisebbségi önvédelem Csehszlovákiában. A magyar demokratikus népi szövetség 1945-1949. In.: Ablonczy B.-Bertényi I.-Hatos P.-Kiss R.: Hagyomány, közösség, művelődés. Tanulmányok a hatvanéves Kósa László születésnapjára. 538-548. p.

⁴ Popély Árpád: i.m.

országokban szóródott szét, 1,4 millió pedig a tengerentúlra távozott, arra a következtetésre jutott, hogy az általa feltételezett 6 millióból egymillió hiányzik. Ez a túlméretezett magyarosítás eredménye. Ennek bizonyítékeként megvizsgálta a népszámlálási adatokat, ahol megdöbbenéssel vette tudomásul, hogy 1921-ben 200.000, majd 1930-ban 50-60.000 lélek tért vissza a szlovákság berkeibe a nagyméretű magyarosítás után. Meggyőződése, hogy ez a folyamat még folytatódik, ezért nélkülözhetetlen a reszlovakizáció.⁵

A reszlovakizáció irányítása céljából létrehoztak egy Központi Reszlovakizációs Bizottságot, amely együttműködve a Szlovák Liga nevű társadalmi szervezettel és a Szlovák Telepítési Hivatallal, kidolgozta az ezzel kapcsolatos elképzeléseit. Ezek az elképzelések különbözőek voltak, míg a Szlovák Telepítési Hivatal a területi elvet tartotta mérvadónak, addig a Szlovák Liga az etnikai elvet célozta meg.⁶ A reszlovakizáció eredménye a párizsi békekonferencián is nagy bizonyítékként szolgálhatott, ahol dokumentálhatták, hogy az itt élők, azok elmagyarosodott szlovákok.⁷

A „visszaszlovákosító” program két hétig volt engedélyezve, később azonban meghosszabbították. A Reszlovakizációs Bizottság 200.000 lélekszámba becsülte a reszlovakizáltak számát, azonban nagyon meglepődött, amikor a jelentkezések elérték a 300.000 létszámot, sőt később meghaladták azt.

---

⁵ Popély Árpád: Lakosságcsere és reszlovakizáció. In.: Közlemények (online), (id. 2010. április 29.)

http://www.demografia.hu/letoltes/kiadvanyok/Demografia/2002-4/Popely%20Arpad_közl.pdf

⁶ Popély Árpád: A lakosságcsere és reszlovakizáció, In.: Közlemények (online), (id. 2010. április 29.)

http://www.demografia.hu/letoltes/kiadvanyok/Demografia/2002-4/Popely%20Arpad_közl.pdf

⁷ Popély Árpád: A lakosságcsere és reszlovakizáció, In.: Közlemények (online), (id. 2010. április 29.)

http://www.demografia.hu/letoltes/kiadvanyok/Demografia/2002-4/Popely%20Arpad_közl.pdf. ISSN 0011-8249

A Szlovákiai Egyetemes Református Egyház egyházszerkezeti felépítése és rendeletei a II. világháború után

Ján Pešek állítása szerint a Szlovákiai Református Keresztyén Egyház megbénult a háború után.⁸

„Gyülekezeteink és egyházmegyéink a fõszabadulás után teljes számban visszakerültek a CSR kötelékébe, de a nemzetiségi kérdésnek a kassai kormányprogram szellemében való megoldására irányuló intézkedések, és az egyház nagy többségét alkotó magyar hívek állampolgárságának elvesztése lehetetlenné tette az egyházszerkezet helyreállítását.”⁹ – ezt állapítja meg Csémy Lajos professzor.

Az egyház intézkedõ szerveként az állami hatóságok felé a Szlovák Köztársaságból terhes örökségként átjött Szervezõ Bizottság lépett fel. A Szervezõ Bizottság lelkészi elnöke, Ján Tomašul'a, kassai lelkipásztor, helyettese Andrej Mašašik, lucskai lelkész volt. Világi elöljárónak Vojtech Ozorovskýt választották. Mindnyájan szlovák nemzetiségûek voltak.¹⁰

A Szervezõ Bizottság többi lelkészi tagjai a következõ személyek voltak: Štefan Turnský, pályini lelkipásztor, aki jegyzõi szerepet töltött be, Ján Čontofalský, aki egyházunk pénztárosa volt, valamint lelkészi tag volt RácZ Jozef is. Lelkészi póttagok: Ján Sirmai, Batta Pavel és Vojtech László voltak. Világi képviselõk között találjuk: id. Štefan Štundát, Michal Barbaričot, Ľudovít Halašát, ifj. Štefan Štundát és Juraj Jenčíket. Póttagokat nem választottak, mert több megfelelõ szlovák nemzetiségû személyt nem találtak.¹¹

⁸ Pešek Ján: A protestáns egyházak Szlovákiában 1945-1989 között. In.: Felekezetek, Egyházpolitika, Identitás - Konfesie, Cirkevná Politika, Identita. 2008. 165-176. p.

⁹ Csémy Lajos: A Szlovákiai Református Keresztyén Egyház története, 1990, kézirat.

¹⁰ Pešek Ján: Slovensko-maďarské spory v Reformovanej kresťanskej cirkvi na Slovensku po druhej svetovej vojne, In.: Národ – cirkev – štát. 2007. 185-199. p.

¹¹ A Szlovákiai Református Keresztyén Egyház Zsinati Elnökségének Levéltára, Komárom, 1946-os doboz, 1945. május 24-én tartott jegyzõkönyv névsora.

A Szervező Bizottság állami hatóságok felé inklináló magatartása teljes mértékben helyeselte az állam politikai módszereit. Vezetőségünk az állam felé való rezolúciójában, – amely megjelent a Kalvínske hlasy hivatalos lapban 1946 nyarán, – hűen körvonalazta egyetértését az állami szervekkel. A Szlovákiai Református Keresztyén Egyház így két ágra szakadt: a magyar nemzetiségű lelképásztorok és hívők tehetetlen többségére, valamint a szlovák kisebbségre, amely nyilvánosan képviselte egyházunkat.¹²

Szabályrendeletek a Szervező Bizottság tollából

Szabó Antal, egyházunk összegzett 20. századi történelmi munkájában feljegyezi a „Csehszlovákiai Egyetemes Református Egyház Szervező Bizottságának szabályrendeleteit.“ Ezek a határozatok 1945. április 19-én voltak megtárgyalva Kassán a Szervező Bizottság rendkívüli ülésén, és 1945. május 24-én léptek hatályba.

Öt szabályrendelet született a Szervező Bizottság tollából, amely rámutat az akkori vezetés reszlovakizációs tendenciájára. Ezek a következők:

1. Szabályrendelet a ref. egyházközségeknek egyházmegyékbe való beosztásáról;
2. Szabályrendelet a parókus-lelkészek áthelyezéséről;
3. Szabályrendelet az államnyelv elsajátításáról,
4. Szabályrendelet némely lelkészi állások megüresedettnek nyilvánításáról;
5. Szabályrendelet adminisztrátorok megbízásáról Csehszlovákia területén levő ref. egyházmegyék vezetésére.

---

¹² Pešek Ján: Slovensko-maďarské spory v Reformovanej kresťanskej cirkvi na Slovensku po druhej svetovej vojne, In.: Národ - cirkev - štát. 2007. 185-199. p.

1. Szabályrendelet a református egyházközségeknek egyházmegyékbe való beosztásáról

A Szervező Bizottság az egyházmegyéket nemzetiségi viszonyok szerint rendezte. (1.§.) Létrejött 3 szlovák: uzsoki-mezőlaborci, bánóc-zempléni, tornai; és 6 magyar: uzsoki, zempléni, abaúji, gömöri, barsi és komáromi egyházmegye. A szlovák és a magyar egyházmegyékbe pontosan besorolták a gyülekezeteket. Három magyar nemzeti-ségű egyházmegye: gömöri, barsi, komáromi területileg nem változott, azonban az uzsoki egyházmegyébe 22, a zempléni egyházmegyébe 14, az abaúji egyházmegyébe 9 anya- és leányegyházközséget csatoltak. A szlovák egyházmegyékbe a következő gyülekezeteket csatolták: „Az uzsok-mezőlaborci-szlovák egyházmegyéhez csatoltatnak ezen anyaegyházak a leány- és fiókegyházakkal: Bajany, Stretava, Palin, Vysnie Revistia, Lucky, Bl. Polanka, Pinkovce, Bazovce, Jenkovce, Michalovce, Humenné, Lastomir; a bánóc-zempléni szlovák egyházmegyéhez ezen anyaegyházak csatoltatnak a leány- és fiókegyházakkal: Bánovce nad Ondavou, Malcice, Tusice, Miglesov, Secovce, Malé Ozorovce, Uhor. Zipov, Lastovce, Kolbás, Ujlak pri Trebisove, Kozuchov, Jastrabis, Legina, Michalany, Gercel, Hardiste, Velká Torona; a tornai szlovák egyházmegyéhez ezen anyaegyházak csatoltatnak a leány- és fiókegyházakkal: Svinica, Durkov, Bidovce, Barca, Vajkovce, Byster, Nadost, Cana, Kosice, Slanec, Skáros, Zdana, Bohdanovce, Presov-missziós egyház.”¹³ A 6.§. paragrafus szabályozza az adminisztráció nyelvét, ami a szlovák nyelv. A református egyház egyházszervezetben nem engedélyezett a kétnyelvű levelezés.

2. Szabályrendelet a parókus-lelkészek áthelyezéséről

A lelkipásztorok áthelyezését azzal indokolta a Szervező Bizottság, hogy egyházunkban sok olyan református gyülekezet van, amely

---

¹³ Szabó Antal: A Szlovákiai Református Keresztyén Egyház története – I. rész. In.: Regió – Kisebbségtudományi Szemle. 1990, I.évf., 3. sz. (online) (2010. április 15.) <http://epa.oszk.hu/00000/00036/00003/pdf/09.pdf>.

szlovák jellegű, mégis ezekben az istentiszteletek magyar nyelven tartanak. „Ez okból az egyet. ref. egyház szervező bizottsága elhatározta, hogy a lelkészeket ezen gyülekezetekből áthelyezi olyan gyülekezetekbe, amelyek egészen magyar jellegűek és ezekbe a szlovák gyülekezetekbe olyan lelkészeket vagy segédlelkészeket rendel, akik a szlovák államnyelvet bírják.” (1.§.)¹⁴ E szabályrendelet 3.§-ban közli, hogy melyek a szükséges okmányok az egyházban végzett szolgálatok megkezdéséhez: „Minden segédlelkész kérvényéhez ezen okmányokat tartozik csatolni: 1. CSR állampolgársági bizonyítványt, 2. Bizonyítványt pol. megbízhatóságáról, 3. Bizonyítványt esperesi hivataltól, hogy a segédlelkészi állás, melyben működik, be volt töltve 1926-ban, 4. Keresztlevelet és szül. bizonyítványt, 5. Orvosi bizonyítványt egészségi állapotáról, 6. Katonai igazolványt, 7. Nyilvántartási lapot 2 példányban, 8. Nyilvántartási lapot az E.R. Egyháztól 1 péld., 9. Gimn. érettségi bizonyítványt, 10. Bizonyítványt az első és második államvizsgáról a teol. fakultáson, 11. Bizonyítványt az első papi vizsgáról, 12. Segédlelkészi kinevezési okmányt, 13. Bizonyítványt a helyi s. lelkészi jövedelemről.”¹⁵

3. Szabályrendelet az államnyelv elsajátításáról

Ez a szabályrendelet mutat rá igazán a Szervező Bizottság reszlovakizációs politikájára. Kötelezi a lelkészeket az államnyelv szóbeli és írásbeli bírására (1.§.), sőt időlimithez köti annak elsajátítását: a lelkészek három év, a segédlelkészek két év haladékot kapnak. (2.§.) A lelkészképesítő vizsgák is hivatalos államnyelven folynak (3.§.), valamint a nyelvtudást a nyelv rendőreivel ellenőriztetik. Külön bizottság jön létre 2 világi és 2 lelkészi taggal, sőt a Szlovák Nemzeti Tanács is delegálhat még 2 további képviselőt a bizottságba, hogy mindnyájan megbí-

¹⁴Szabó Antal: A Szlovákiai Református Keresztyén Egyház története – I. rész. In.: Regió – Kisebbségtudományi Szemle. 1990, I.évf., 3. sz. (online) (2010. április 15.) <http://epa.oszk.hu/00000/00036/00003/pdf/09.pdf>.

¹⁵Szabó Antal: A Szlovákiai Református Keresztyén Egyház története – I. rész. In.: Regió – Kisebbségtudományi Szemle. 1990, I.évf., 3. sz. (online) (2010. április 15.) <http://epa.oszk.hu/00000/00036/00003/pdf/09.pdf>.

zonyosodjanak lelkészeink szlovák nyelvtudásáról. (5.§., 6.§.) Természetesen, aki nem tesz eleget ennek a számonkérésnek, fegyelmi úton eltávolítandó. (4.§.)

4. Szabályrendelet némely lelkészi állások megüresedettnek nyilvánításáról

„Minden ref. lelkészi állás, ahonnan a lelkész vagy önként távozott külföldre, vagy csehszlovák áll. hatóságok útján Csehszlovákia területéről kiutasított, megüresedettnek tekintendő. Az egyházközség más lelkészt választhat. (1.§.) Megüresedettnek tekintendő olyan lelkészi állás is, ahonnan a lelkész a volt Szlovák Köztársaság állami hatóságai útján kiutasított, vagy ahonnan a magyar kormány kiutasított szlovák lelkészt és a magyar ref. egyházi hatóság odakényszerített más lelkészt. (BI. Polanka)”¹⁶ (2.§.) Azok a lelkészek, akiket kiutasítottak Csehszlovákia területéről és eltávoztak, egyházunkban többé nem szolgálhatnak. A legpikánsabb a szabályrendelet 5. cikkelye, amely így hangzik: „Ha valamely ref. lelkész sovén magyar politikája miatt lelkészi ténykedésétől felfüggesztetnék, és működése helyét elhagyni nem akarná, áll. hatóságok vétessenek igénybe, hogy e rendelkezésnek érvény szereztessék.”¹⁷

5. Szabályrendelet adminisztrátorok megbízásáról Csehszlovákia területén levő református egyházmegyék vezetésére

A Szervező Bizottság az egyházmegyék élére olyan adminisztrátorokat állított, akik a szlovák nyelvet bírták, valamint rendelkeztek csehszlovák állampolgársággal.(1.§.) Az uzsoki-mezőlaborci szlovák egyházmegyében Rácz József volt a megbízott esperes; az uzsoki ma-

¹⁶ Szabó Antal: A Szlovákiai Református Keresztyén Egyház története – I. rész. In.: Regió – Kisebbségtudományi Szemle. 1990, I.évf., 3. sz. (online) (2010. április 15.) <http://epa.oszk.hu/00000/00036/00003/pdf/09.pdf>.

¹⁷ Szabó Antal: A Szlovákiai Református Keresztyén Egyház története – I. rész. In.: Regió – Kisebbségtudományi Szemle. 1990, I.évf., 3. sz. (online) (2010. április 15.) <http://epa.oszk.hu/00000/00036/00003/pdf/09.pdf>.

gyar egyházmegyében Ujlaky Sándor; a bánóc-zempléni szlovák egyházmegyében Horovčák Pál; a zempléni magyar egyházmegyében Dobos Sándor; a tornai szlovák egyházmegyében Könyves István; az abaúji magyar egyházmegyében Simon József; a gömöri magyar egyházmegyében Lenkey Lajos; a barsi egyházmegyében Szirmai János; és a komáromi magyar egyházmegye élén Szabó Béla állt megbízottként.¹⁸

Református lelkipásztorok fogadalomtétele

A Szervező Bizottság kidolgozta a lelkészek fogadalomtételét, amely inkább egy erőteljes hűségeskühhöz hasonlított, mint a szolgálatba állítás fogadalomtételének. Így hangzik: „Én N. N. esküszöm az élő Istenre, hogy a Csehszlovák Köztársasághoz mindig hű leszek, kormányának engedelmeskedem. Esküszöm, hogy törvényeit és rendeleteit megtartom, hivatali kötelességeimet a törvények és rendeletek szerint, szorgalmasan, lelkiismeretesen és részrehajlás nélkül teljesítem, a hivatalos titkokat megőrzöm, el nem árulom, előjáróimnak engedelmeskedem és minden ténykedésemben a Csehszlovák Köztársaság javát és hivatásom érdekeit szolgálom. Isten engem úgy segítjen.”¹⁹

Meg van benne fogalmazva mindaz természetes legalitással, amit a Szervező Bizottság illegális tevékenységként folytatott. Ebben a hűségesküben nincs benne a reformáció három alapvető pillérje: Isten igéjének a hirdetése, a sákramentumok helyes kiszolgáltatása, és csak elvétve van benne utalás az egyházfegyelemre, mert Kálvin János szerint ezek az igaz egyház ismertetőjegyei.²⁰

---

¹⁸ Szabó Antal: A Szlovákiai Református Keresztyén Egyház története – I. rész. In.: Regió – Kisebbségtudományi Szemle. 1990, I.évf., 3. sz. (online) (2010. április 15.) <http://epa.oszk.hu/00000/00036/00003/pdf/09.pdf>.

¹⁹ Popély Gyula: A Református Egyház Felvidéken a hontalanság éveiben 1945-1948, 2008. kézirat.

²⁰ Colijn Jos: Egyetemes Egyháztörténet. 2001. 445. p.

A „visszaszlovákosítás” és egyházunk hivatalos álláspontja

Több olyan irat, levél maradt fenn, amely bizonyítja, hogy a Szervező Bizottság lojalitása az állami szervekhez teljesen megmutatkozott a szolgálatában.

1946 nyarán jelent meg Andrej Maťašík tollából egy cikk a reszlovakizáció kapcsán. Ebben a cikkben méltatta a Szlovák Liga „visszaszlovákosító” tendenciáját, és eljutott arra a megállapításra, hogy a reszlovakizációval Közép Európa egyik legégetőbb problémája tűnik el: a több mint száz éve tartó szlovák–magyar ellentét. Nyíltan közölte a magyar lelkészek viszonyát a Szlovák Ligához. Három csoportot különböztetett meg: 1. vannak, akik pozitívan reagálnak a Szlovák Liga ténykedésére, 2. vannak, akik elégedetlen rebellisekként kezelték őket, és 3. vannak, akik köszönő viszonyban sincsenek a kulturális intézménnyel. Épp ezért a cikk szerzője belekiáltott a társadalomba és figyelmeztetést intézett mindenki felé: Nem mindenki önszántából reszlovakizált! Vannak olyanok, akik nem veszik komolyan cselekedetüket, sőt rövid időn belül nem fognak elszlovákosodni, de ez csak töredéke azoknak, akik a kálvinizmus magyarosságát hangsúlyozzák.²¹

Andrej Maťašík leírja, hogy egyházunk nem alapozhat arra a tényre, hogy megtartsa magyar nemzeti jellegét, „mint ahogy húsz évvel ezelőtt akarta Péter Mihály püspök, de arra kell összpontosítania, hogy bizonyosságot tegyen Jézus Krisztus megváltó munkájáról mindenkinek azon nyelven, amelyet jól ért, és amelyen maga akarja hallani az örömhírt.”²² Itt hivatkozik a reformáció alapelveire, amelyet az egyház nem tehet hiteltelenné, mert előbb vagy utóbb megbűnhődhet miatta. „Világos, hogy ma már nem lesz szlovák, aki vasárnap a templomban ma-

---

²¹ Maťašík Andrej: Reslovakizácia a reformovaná cirkev na Slovensku, In.: Kalvínske hlasy, XVII. roč., 7-8 č., 2-3. p.

²² Maťašík Andrej: Reslovakizácia a reformovaná cirkev na Slovensku, In.: Kalvínske hlasy, XVII. roč., 7-8 č., 3. p.

gyarnak érzi magát, úgy ahogy nincs magyar, aki néha szlovák szeretne lenni. Ennek jele a reszlovakizációhoz való spontán jelentkezés.”²³

A Szervező Bizottság a Szlovák Nemzeti Tanácshoz intézett kiáltványában is definiálja önmagát: „Hangsúlyozzuk, hogy ma már nem lehet általánosan megfogalmazni azt a tézist: aki kálvinista, az magyar és eszerint intézni a magyarok kitelepítését a csehországrészekre, mert a kálvinisták között is található nagy számban érett és megfontolt szlovák hívő közösség, és a másik oldalról más egyházak képviselői között is található sok fanatikus és a Csehszlovák államhoz barátságtalanul viszonyuló magyar.”²⁴

A Szervező Bizottság alelnöke, Andrej Maťašík, 1946 októberében egy elég komoly hangvételű körlevelet juttatott el a gyülekezetekhez. Már a fejlécben szerepelt felsorolás – „reszlovakizáló, szlovákul beszélő és magyar lelkésztestvéreknek, valamint laikus dolgozóknak a Szlovákiai Ref. Egyházban” – jelezte az egyházban jelenlevő kategóriákat: reszlovakizálók, szlovákok és magyarok! Kegyes megszólítása után: „Drága testvéreim a Krisztusban!”, a lelkipásztor a magyar lelkészekhez intézett pár keresetlen szót: „Már másfél éve élünk a megújított Csehszlovák Köztársaságban. Mi, szlovákok ennek természetesen örülünk és ezért hálát adunk Istennek. Ez az öröm azonban nem nyilvánul meg nálatok, magyaroknál. Nagyobb baj azonban, hogy kevés érdeklődést mutatnak a mi drága református egyházunk iránt is. Tudom, hogy ennek sok komoly oka van, szükséges azonban valami módon kiegyeztetni a ténynyel, hogy a Csehszlovák Köztársaság itt van, hogy népi demokratikus szláv állam lesz, amely meg akarja oldani a magyar kérdést: 1) azoknak reszlovakizálásával, akiknek szlovák ősei vannak, 2) Magyarországgal történő lakosságcserevel, államközi egyezmény alapján, 3) azon magyarok Magyarországra való kitelepítésével, akik vétkeztek a csehszlovák állam és a szlovák nemzet ellen, 4) a megbízhatatlanok esetleges belföldi széttelepítésével és 5) annak a lehetőségnek megadása, hogy elszlovákosodhasson azok következő nemzedéke, akik maguk még magyarok akar-

²³ Maťašík Andrej: Reslovakizácia a reformovaná cirkev na Slovensku, In.: Kalvínske hlasy, XVII. roč., 7-8 č., 3.p.

²⁴ Maťašík Andrej: Rezolúcia, In.: Kalvínske hlasy, XVII. roč., 7-8 č., 3. p.

nak maradni, (nem lesz kisebbségi jog). Azért minden magyar, aki Csehszlovákiában marad, tudomásul kell, hogy vegye, a kormány-program szerint le kell mondania a magyar államiság érzéséről azzal a tudattal, hogy a következő nemzedékekben elvész a magyar nemzet számára és a szlovák nemzetet fogja erősíteni, s igyekeznie kell, hogy jó és hűséges polgára legyen Csehszlovákiának, amelyben igyekszik meglátni hazáját; mely minden polgárnak védelmezője akar lenni, és minden polgárnak azt akarja nyújtani, amit csak egy rendezett és haladó szláv állam a mai háború utáni viszonyok között polgárának megadhat. Sokan azt remélték közületek, hogy a párizsi békekonferencia a vitás szlovák-magyar kérdéseket a magyar kormány javaslatai alapján fogja megoldani, nos e napokban meggyőződhetetek, hogy a legyőzött Magyarország kívánságai nem teljesülhetnek.”²⁵

Popély Gyula, egyházunknak e korszakáról készített kéziratában így jellemzi ennek a levélnek az alkotóját: „Íme, így gondolkodott, és így fogalmazott, ilyen atyafiságos szeretettel közeledett „testvéreihez a Krisztusban” az önmagát demokratának, és keresztyéni közösségtől áthatottnak gondoló Mat’ášik, a felvidéki magyar reformátusok sorsának nagyhatalmú intézője, jobban mondva megkeserítője.”²⁶

Ebben a körlevélben a szerző a Szervező Bizottságot méltatja és szinte kioktató stílussal jegyezte meg: „Atyámfiai, örüljete, hogy vagyunk elegenden megbízható szlovákok, akikre az állam ma bizalommal rábízhatja egyházunk ideiglenes irányítását, s akik ugyanolyan szeretettel ragaszkodunk egyházunkhoz, mint bárki közületek, akik az ideiglenes vezetés iránt tartózkodó álláspontot foglaltok el.”²⁷

A nagy fejmosás után együttműködésre szólította fel a magyar lelképászorokat. Kérte, hogy egyházunk hivatalos lapjába, a Kalvinské

²⁵ Szabó Antal: A Szlovákiai Református Keresztyén Egyház története – I. rész. In.: Regió – Kisebbségtudományi Szemle. 1990, I.évf., 3. sz. (online) (2010. április 15.) <http://epa.oszk.hu/00000/00036/00003/pdf/09.pdf>.

²⁶ Popély Gyula: A Református Egyház Felvidéken a hontalanság éveiben 1945-1948, 2008. kézirat.

²⁷ Szabó Antal: A Szlovákiai Református Keresztyén Egyház története – I. rész. In.: Regió – Kisebbségtudományi Szemle. 1990, I.évf., 3. sz. (online) (2010. április 15.) <http://epa.oszk.hu/00000/00036/00003/pdf/09.pdf>.

Hlasy-ba írjanak cikkeket, felvázolja az újság elkövetkező hónapjainak a témáit.

Szabó Antal, egyházunk későbbi püspök-helyettese, e cikk szerzőjét báránybőrbe bújt farkasnak titulálta, aki nem ismerte fel, hogy a magyarok felett a jogfosztottság éveiben ott függött Damoklész kardja.²⁸

A Szlovákiai Református Keresztyén Egyház számadatai a reszlovakizáció előtt és után

Csémy Lajos, egyházunk történelmi vázlatában feljegyzi, hogy az Osztrák-Magyar Monarchia széthullása után, 287 anyaegyházközség, 66 társegyház, 87 leányegyház, 52 fiókegyház és 12 missziói gyülekezet került az 1. Csehszlovák Köztársaság területére. Az 1930-as népszámlálás szerint egyházunk lélekszáma 216.662 volt. A Szlovenszkói Egyetemes Református Egyház egyháztagjainak száma 145.829 lélek volt, a Kárpátaljai Egyetemes Református Egyház 70.833 egyháztagot számlált. Összesen 501 szervezett egyházközséggel, 323 szisztematizált lelkesi állással bírt.²⁹ Popély Gyula megjegyzi, hogy ebben az időszakban „csupán Kassa és Ungvár között volt található 10-12 szlovák, illetve vegyes nyelvű gyülekezet.”³⁰

1945 után a kilenc egyházmegyében 208 anyaegyházközség, 82 leányegyházközség és 46 filia volt, ebből 169 anyaegyházközségben, 67 leányegyházközségben és 36 filiában az istentiszteleti nyelv csak magyar volt; 29 anyaegyházközségben, 12 leányegyházközségben és 10 filiában az Úr gyermekei szlovák nyelven hallgatták Isten igéjét; valamint 10

---

²⁸ Szabó Antal: A Szlovákiai Református Keresztyén Egyház története – I. rész. In.: Regió – Kisebbségtudományi Szemle. 1990, I.évf., 3. sz. (online) (2010. április 15.) <http://epa.oszk.hu/00000/00036/00003/pdf/09.pdf>.

²⁹ Csémy Lajos: A Szlovákiai Református Keresztyén Egyház története, 1990. kézirat.

³⁰ Popély Gyula: A Református Egyház Felvidéken a hontalanság éveiben 1945-1948, 2008. kézirat.

anyaegyházköztségben és 3 leányegyházköztségben vegyes liturgiai nyelv volt használatos.³¹

1950. március 1-jén végrehajtott népszámlálás során 111.696 fő vallotta magát a Szlovákiai Református Keresztyén Egyház tagjának, ami az összlakosság 3,25%-át jelentette, és a reformátusok 90 %-a magyar nemzetiségű volt.³²

Reszlovakizáló lelkipásztorok bemutatása

Pešek Ján, a protestáns egyházakról közölt monográfiájában megjegyzi, hogy egyházunk akkori lelkészgárdája közül, még 1947-ben is 166 lelkipásztorból csak 21 rendelkezett csehszlovák állampolgársággal.³³ A 21 közül több reszlovakizált.

Köztük találjuk Maťašik Andrást, aki 1918. július 10-én született Vysoká nad Uhom községben (Nagymihályi járás). 1938-ban Ungváron érettségizett, teológiai tanulmányait Prágában a Husz fakultáson kezdte, majd 1942-ben Pozsonyban fejezte be a Szlovák Evangélikus Teológiai Fakultáson. Segédlelkészi éveit a Lúčky-i gyülekezetben töltötte, majd Bárcán szolgált, végül 1954-től egészen 1980-ig a pozsonyi gyülekezet lelkipásztora volt. A Szervező Bizottságban egyetemes titkári tisztséget tölt be, a Kalvínske hlasy felelős szerkesztője, később 1959-től 1972-ig a Pozsonyi egyházmegye esperese és 1972-től a Szlovákiai Református Keresztyén Egyház püspökhelyettese.³⁴ Édesapja gyászjelentése, amely megjelent 1963-ban a Kálvinista Szemlében jól szemlélteti a reszlovakizációs valóságot az ő személyes életében: „Mátás János (felté-

³¹ Pešek Ján: Slovensko-maďarské spory v Reformovanej kresťanskej cirkvi na Slovensku po druhej svetovej vojne, In.: *Národ - cirkev - štát*, 2007. 185-199. p.

³² Pešek Ján: A protestáns egyházak Szlovákiában 1945-1989 között, In.: *Felekezetek, Egyházpolitika, Identitás - Konfessie, Cirkevná Politika, Identita*. 2008. 165-176.p.

³³ Pešek Ján: A protestáns egyházak Szlovákiában 1945-1989 között, In.: *Felekezetek, Egyházpolitika, Identitás - Konfessie, Cirkevná Politika, Identita*. 2008. 165-176.p.

³⁴ Vasziy János: Maťašik András (1918-1980). In.: *Kálvinista Szemle*, LI. évf. 12. sz. 4. p.

telezhetően Mátyás), volt vysokai harangozó és presbiter, a lapunk főszerkesztőjének Maťašík András esperesnek édesapja, 1962. december 19-én Vysokán elhunyt. Nyitrai Béla stretavai református lelkipásztor temette 1962. december 21-én, aki a Zsoltárok 73,23-24 alapján hirdette a feltámadás evangéliumát.³⁵

A másik hírneves lelkipásztor, aki reszlovakizált, Štefan Turnský. Eredeti néven Thuróczy István, aki 1915. január 17-én született Kisazarban (Töketeremesi járás), mint egy négygyermekes elszegényedett nemesnek, akkor asztalosmesternek, a fia. Elemi iskoláit Gálszécsen végezte és Kassán érettségizett. 1936 őszén beiratkozott a prágai Husz fakultásra, tanulmányait azonban Pozsonyban a Szlovák Evangélikus Teológiai Fakultáson fejezte be. Lelkészi szolgálatot a pályini (Nagymihályi járás) gyülekezetben végzett, majd prágai missziós lelkész, később pozsonyi lelkipásztor lett. 1950-től a prágai Comenius Fakultás professzora, ahol a magyar diákokat oktatta. Ő az, aki elsőként fordította le a szlovák gyülekezetek részére a II. Helvét Hitvallást. Prágai oktatása időszakában a spořilovi gyülekezet presbitere. 1973. július 6-án temették el.³⁶ „A nemes Thuróczy család kutyabőre haláláig díszítette prágai lakásának dolgozószobáját.”³⁷

A Kalvinske hlasy közlése alapján, 1946-ban a felvidéki református egyház 195 aktív lelkésze közül 23 volt szlovák, 172 magyar nemzetiségű és 80 kérte reszlovakizálását.³⁸

³⁵ Halas J.: Hírek: Halottaink. In.: Kálvinista Szemle, XXIV. évf. 2. sz. 4. p.

³⁶ Maťašík A.: Hírek: Th. Dr. Turnsky István, In.: Kálvinista Szemle, XLIV. évf. 7. sz. 4. p.

³⁷ Szabó Antal: A Szlovákiai Református Keresztyén Egyház története – II. rész. In.: Regió – Kisebbségtudományi Szemle, 1990. I. évf. 4. sz. (online) (2010. április 15) <http://epa.oszk.hu/00000/00036/00004/pdf/14.pdf>

³⁸ Molnár Imre: A magyar anyanyelvű egyházak helyzete Csehszlovákiában. In: Tóth L. – Filep Tamás G. (szerk.): A (Cseh)szlovákiai magyar művelődés története 1918-1998, 1998. 207-255. p.

Összegzés

A hontalanság éveiben nagy mértékkel sújtotta egyházunkat a „vissza-szlovákosítás”, amelyben szerves részt vállalt az akkori terhelt örökségként jelenlévő és egyházunkat irányító Szervező Bizottság. A Szervező Bizottság azonban nem volt képes betölteni irányító szerepét és minden jogi alapot nélkülözött.³⁹ – szögezi le Csémy Lajos. Egyházunk ebben a jogfosztottságban érezte meg igazán, hogy még vezetősége is – amelyet nem ő választott, és amely nem zsinat-presbiteri elven alapult – egy követ fűjt az állami hatóságokkal. A másik oldalon el kell, hogy mondjuk: a kényelmetlen éveket egyházunknak valahogy ált kellett vésszelnie. Megbújt egy olyan vezetéssel, amely vallotta a reformáció lényegét, de azt mindig csak a szlovák nemzetiségűekre alkalmazta. Látni kell, hogy ez az időszak gyülekezeteink „nélküli” időszak volt, csak a vezetőség rendeleti úton történő irányítása próbálta összefogni mindazt, amit akkoriban egyetemes református egyháznak neveztek Csehszlovákiában. A minta pedig adott volt: rendeleti út, amely az állami hatóságok munkamódszerének a másolása volt.

Ebben az áldatlan állapotban hogyan rezlovakizáltak volna a megfélemlített magyarok! Számunkra meglepőek lehetnek a Reszlovakizációs Bizottság, a Szlovák Liga és a Szlovák Telepítési Hivatal számadatai, de azokban az években a létről és a nem létről volt szó.

---

³⁹ Csémy Lajos: Szlovákiai Református Keresztyén Egyház – Önarckép. 1992. kézirat.

Felhasznált irodalom

1. Berecz Károly: A pozsonyi magyar meghatalmazott összefoglaló jelentése az 1947. évről. In.: Gömörország. 2002. III. évf. 4. sz. (online). (id.: 2010. április 15.). ISSN 1335-6410 (<http://www.gomorország.sk/345.html>).
2. Popély Árpád: A csehszlovákiai magyar kisebbség jogfosztása: deportálás, lakosságcsere és reszlovakizáció. In.: Bárdi N. – Ferdinéc Cs. – Szarka L.: Kisebbségi magyar közösségek a 20. században. Budapest: Gondolat Kiadó – MTA Kisebbségkutató Intézet, 2008. ISBN 9789636930820.
3. Szarka László: Kisebbségi önvédelem Csehszlovákiában. A Magyar demokratikus népi szövetség 1945-1949. In.: Ablonczy B. – ifj. Bertényi I. – Hatos P. – Kiss R.: Hagyomány, közösség, művelődés. Tanulmányok a hatvanéves Kósa László születésnapjára. Budapest: BIP, 2002. ISBN 963 9450111.
4. Popély Árpád: A lakosságcsere és reszlovakizáció. In.: Közlemények (online). (id.: 2010. április 20.) (http://www.demografia.hu/letoltes/kiadvanyok/Demografia/2002-4/Popely%20Arpad_közl.pdf. ISSN 0011-8249).
5. Pešek Ján: A protestáns egyházak Szlovákiában 1945-1989 között. In.: Felekezetek, Egyházpolitika, Identitás - Konfessie, Cirkevná Politika, Identita. Budapest: Kossuth Kiadó, 2008. ISBN 978-963-09-5823-3.
6. Csémy Lajos: A Szlovákiai Református Keresztyén Egyház története. Prága: (kézirat), 1990.
7. Pešek Ján: Slovensko-maďarské spory v Reformovanej kresťanskej cirkvi na Slovensku po druhej svetovej vojne, In.: Národ – cirkev – štát. Bratislava: SDK SVE A CEP s Historickým ústavom SAV, 2007. ISBN 978-80-969834-2-1.
8. Szabó Antal: A Szlovákiai Református Keresztyén Egyház története – I. rész. In.: Regió - Kisebbségtudományi Szemle. 1990. I. évf. 3. sz. (online) (id.: 2010. április 15.) ISSN 0865-557X (<http://epa.oszk.hu/00000/00036/00003/pdf/09.pdf>)

9. Szabó Antal: A Szlovákiai Református Keresztyén Egyház története – II. rész. In.: Regió - Kisebbségtudományi Szemle. 1990. I. évf. 4. sz. (online) (id.: 2010. április 15) ISSN 0865-557X (<http://epa.oszk.hu/00000/00036/00004/pdf/14.pdf>)
10. Popély Gyula: A Református Egyház Felvidéken a hontalanság éveiben 1945-1948, Budapest: (kézirat) 2008.
11. Colijn Jos: Egyetemes Egyháztörténet. Sárospatak: Iránytű Alapítvány, 2001. ISBN 963 9055 08 5.
12. Maťašík Andrej: Reslovakizácia a reformovaná cirkev na Slovensku. In.: Kalvínske hlasy, XVII. r., 7-8 č.
13. Pešek Ján: A protestáns egyházak Szlovákiában 1945-1989 között. In.: Felekezetek, Egyházpolitika, Identitás - Konfessie, Cirkevná Politika, Identita. Budapest: Kossuth Kiadó, 2008. ISBN 978-963-09-5823-3.
14. Vaszily János: Maťašík András (1918-1980). In.: Kálvinista Szemle, LI. évf., 12. sz.
15. Halas Juraj: Hírek – Halottaink. In.: Kálvinista Szemle, XXXIV. évf., 2. sz.
16. Maťašík Andrej: Hírek - Th.Dr. Turnsky István. In.: Kálvinista Szemle, XLIV. évf., 7.sz.
17. Molnár Imre: A magyar anyanyelvű egyházak helyzete Csehszlovákiában. In.: Tóth L. – Filep Tamás G. (szerk.): A (Cseh)szlovákiai magyar művelődés története 1918-1998. I. Történelem, szociológia, demográfia, nyelvfejlődés, nyelvhasználat, a mindennapok kultúrája, egyház és vallás. Budapest: Ister, 1998. ISBN 97996338587014, ISBN 9638587016.
18. Csémy Lajos: Szlovákiai Református Keresztyén Egyház – Önarckép, Prága: (kézirat), 1992.

A Teológiai Fórum kéziratának leadási feltételei:

A kéziratokat elektronikus formában kérjük, lehetőleg doc, docx, vagy rtf formátumban. A kézirat 12-es betűméretű Times New Roman betűtípussal, normál stílusbeállítással és 1-es sorközzel készüljön.

A jegyzetekre, forrásanyagokra és a felhasznált irodalomra való hivatkozásokat folyamatosan a lábjegyzetben helyezték el, a szerző vezetéknevének, keresztnéve első betűjének, a mű címének, kiadási évének és a hivatkozás oldal-számának jelölésével. Pl. Bándy Gy.: Bevezetés az Újszövetségbe. 2008., 92 p.

A felhasznált irodalom jegyzékét a tanulmány végén kérjük elhelyezni ábécé sorrendben. A hivatkozásoknál kérjük az alábbiak feltüntetését:

Könyvek, monográfiák esetében: a szerző teljes neve, a mű címe, alcíme, esetleg kötettség, a megjelenés helye, a kiadó, a megjelenés éve, az esetleges sorozat címe, száma, ISBN. Pl.: Bándy György: Bevezetés az Újszövetségbe. Komárom: Selye János Egyetem, 2008. ISBN 978-80089234-50-9

Tanulmánykötetben megjelent írás esetében: a szerző teljes neve, a tanulmány címe, esetleg alcíme, a tanulmánykötet szerkesztőjének neve, a kötet címe, a megjelenés helye, a kiadó, a megjelenés éve, ISBN, a tanulmány oldalszáma tól-ig. Pl.: Molnár János: Az iszlám Jézus-tradíciója. In.: Karasszon István, Molnár János (szerk.): A szent hely: Tanulmányok Dr. Erdélyi Géza püspök tiszteletére 70. születésnapja alkalmából. Komárom: Selye János Egyetem Református Teológiai Kara – Calvin J. Teológiai Akadémia, 2007. ISBN 978-80-89234-39-4, 24-36 p.

Folyóiratban megjelent munka esetén: a szerző teljes neve, az írás címe, esetleg alcíme, a folyóirat címe, ISSN, éve, évfolyama, lapszáma, az írás oldalszáma tól-ig. Pl.: Somogyi Alfréd: Egyháztagság és választójog: az egyháztagság és a választójog összefüggésének vizsgálata a Szlovákiai Református Keresztyén Egyház érvényes jogrendjében. In.: Theológia Fórum, ISSN 1337-6519, 2007. I. évf. 1. sz. 41-60 p.

Internetes források felhasználása esetén: a szerző teljes neve, az írás címe, esetleg alcíme, a hordozó fajtája, a megjelenés helye, a kiadó, a megjelenés éve, az idézés dátuma, ISBN, hozzáférhetőség és belépés. Pl. Karasszon István: Az Ószövetség fényei: Veterotestamentica. (online). Budapest: Mundus Magyar Egyetemi Kiadó, 2002. (id.: 2010.10.31.). ISBN 9789638033 (http://www.tankonyvtar.hu/szentiras/oszovetseg-fenyei-080904-39).

A terjedelmet tekintve, az 1-1,5 íves (kb. 40-50.000 karakter) terjedelmű kéziratot tekintjük optimálisnak.

Teológiai Fórum

A Selye János Egyetem Református Teológiai Kara
és a Calvin J. Teológiai Akadémia tudományos folyóirata
Főszerkesztő: Doc. PhDr. Molnár János, a SJE RTK dékánja
Szerkesztőség levélcíme: P.O.Box 54. 945 01 Komárno 1.
Szerkesztés, nyomdai előkészítés: Dr. Somogyi Alfréd
Nyomja: Silvester kft., Révkomárom

Egy szám ára: 2,- €
Bejegyzés: MK SR 3804/2007
ISSN 1337-6519

Teológiai Fórum

Vedecký časopis Reformovanej teologickej fakulty Univerzity
J. Selyeho a Teologického inštitútu J. Calvína.
Šéfredaktor: Doc. PhDr. Molnár János, dekan RTF UJS
Poštová adresa redakcie: P.O.Box 54. 945 01 Komárno 1.
Redakčná práca a príprava na vydanie: Dr. Somogyi Alfréd
Tlač: Silvester sro. Komárno

Cena čísla: 2,- €
Registrácia: MK SR 3804/2007
ISSN 1337-6519